

สัญญาเลขที่ RDG53S0005

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยง
แหล่งเรียนรู้ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำเขาพระ
อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

โดย

ปรีชา นุ่นศรีปาน และคณะ

30 กันยายน 2555

สัญญาเลขที่ RDG53S0005

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยง
แหล่งเรียนรู้ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำเขาพระ
อัมเอร์ตภูมิ จังหวัดสงขลา

โดย

ปรีชา นุ่นศรีปาน และคณะ

30 กันยายน 2555

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเพื่อ
นำไปสู่การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำเขาพระ
อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

คณะผู้วิจัย

1.นายปรีชา	นุ่นศรีปาน
2.นายยมยุทธ์	เสือกลับ
3.นายหมัดอุสัน	สุหลี
4.นายชิต	ขวัญคำ
5.นายมุฮัมหมัด	ดิงโหยบ
6.นายสุรัช	แสงทอง
7.นายเกษม	ฤทธิกาญจน์
8.นายวินิจ	บุญรอด
9.นายวิจิตร	ชูดำ
10.นายสมชาย	วัตรปฏิบัติ
11.นายแสละ	กาสันต์
12.นายบู๊	นิปะสิกะ
13.นายหมาด	ละติหมีะ
14.นายอาซิด	บิลอะห์ลี
15.นายพรชัย	รักซ้อน
16.นายยะเต็ม	สายเส้น
17.นายส่อหรา	ปานหลี
18.นางสาววรรณิ	หลงฮัน

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทคัดย่อ

พื้นที่ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา มีสภาพพื้นที่ราบและภูเขาใหญ่มากมาย ภูเขาสูงสุดคือภูเขาแก้ว อยู่เทือกเขาตะนาวศรีเป็นแกนกลางของคาบสมุทรมาเลเซีย อยู่ทางทิศใต้ ทางทิศเหนือมีเทือกเขาบรรทัด ทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาบรรทัดบรรจบกับเทือกเขาแก้ว เทือกเขาเหล่านี้ครอบคลุมพื้นที่ถึงจังหวัดสตูล ติดกับประเทศมาเลเซียบริเวณเทือกเขาปกคลุมด้วยป่าดงดิบ สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ประเทศ เพราะเทือกเขาและป่าไม้เหล่านี้ทำให้ฝนตกชุกตลอดปี ทิศตะวันตกหล่อเลี้ยงจังหวัดสตูล ไหลไปทางทิศตะวันออก หล่อเลี้ยงจังหวัดสงขลา ชุมชนเขาพระเกิดเมื่อประมาณ 150 ปีมาแล้ว ชุมชนแรกที่เข้ามาอยู่อาศัยเป็นชุมชนมุสลิม ในระยะต่อมา ทางรัฐได้มีการสัมปทานป่าไม้และแร่ธาตุ มีถนนตัดผ่านภูเขา การเข้ามาจัดการป่าไม้ของรัฐด้วยการก่อตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ รวมทั้งการออกเอกสารสิทธิที่ดิน ทำให้ชุมชนเขาพระมีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น จนปัจจุบันตำบลเขาพระมี 12 หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลเขาพระประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ทำนาและทำสวนผลไม้ ปัญหาที่เกิดขึ้นที่ส่งผลกระทบต่อการเล่นแปลงของชุมชนหลายด้าน เช่น ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า เพื่อปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำการเกษตร ส่งผลให้ช่วงหน้าแล้งปริมาณน้ำในลำคลองต่าง ๆ จะแห้งมาและช่วงหน้าฝนน้ำจะไหลป่าอย่างรวดเร็ว ปัญหาผลกระทบจากการทำบ่อทรายในพื้นที่ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบการพังทลายของริมตลิ่งและหน้าดิน น้ำขุ่นข้น สัตว์น้ำสูญพันธุ์ ปัญหาจากโรงไม้หินทำให้เกิดมลภาวะทางเสียง ฝุ่น บ้านเรือนแตกกร้าว ขณะที่ชุมชนมีฐานทุนและศักยภาพของชุมชน เช่น ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติและศูนย์เรียนรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ ทางกลุ่มแกนนำจึงได้คิดที่จะนำฐานทุนและศักยภาพของชุมชน โดยใช้ประเด็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา ผ่านกระบวนการวิจัย เชื่อมร้อยชุมชนเป็นเครือข่าย ที่จะนำสู่การสร้างจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อมของคนในตำบลเขาพระ เพื่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำเขาพระที่ยั่งยืน ซึ่งมีกระบวนการศึกษา ตั้งแต่ 1) การเตรียมความพร้อมนักวิจัย โดยฝึกการบริหารจัดการโครงการ การใช้เครื่องมือ GPS จับจุดพิกัดแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญระหว่างการเดินทาง การเตรียมชุมชน โดยการจัดประชุมเพื่อชี้แจงโครงการให้แก่คนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบ 2) การเก็บข้อมูล ตั้งแต่ การสำรวจเส้นทาง เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวและศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ จัดเวทีประชาคมสร้างการเรียนรู้เรื่องกิจกรรมท่องเที่ยวในหมู่บ้าน สัมภาษณ์กลุ่มย่อย วิเคราะห์ข้อมูล 3) การหาแนวทางเพื่อปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม ได้นำเสนอข้อมูลกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยว ศึกษาดูงาน สรุปและถอดบทเรียนจากการศึกษาดูงาน สรุปและคืนข้อมูลสู่ 4.ทดลองท่องเที่ยว ชุมชน สรุปผลการวิจัย จึงเกิดข้อค้นพบดังต่อไปนี้

1. ศักยภาพของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 4 ด้าน 1) ด้านความเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทุกชุมชนมีความพร้อมและจุดเด่นที่เป็นอัตลักษณ์ประจำฐานต่าง ๆ เช่น หมู่ 3 มีการล่องเรือชมคลองรัตนภูมิ เรียนรู้ศูนย์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรนิเวศ หมู่ที่ 4 มีการล่องแพแลคลอง ศึกษาประวัติศาสตร์ถ้ำศรีเกษร หมู่ที่ 6 เดินป่าค้นหาน้ำตกนางไพร หมู่ที่ 8 เดินป่าชมผาชมดาว และกล้วยไม้รองเท้านารี หมู่ที่ 10 เดินป่าศึกษาวิถีชีวิตคนป่า กับการดูแลป่าต้นน้ำ หมู่ที่ 11 ประวัติวัดถ้ำและสมุนไพรใกล้วัด 2) ด้านการบริหารจัดการ พบว่า ยังเป็นจุดอ่อนของทีม เนื่องจากที่ผ่านมาการบริหารจัดการท่องเที่ยวไม่สามารถควบคุมผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ เช่น การจัดการเรื่องขยะ มลภาวะทางเสียง การจัดการเรื่องฐานข้อมูลในการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว รวมถึงการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้กับสมาชิก การรักษาความปลอดภัยและอุปกรณ์ เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเป็นป่าดิบชื้น อาจจะมีสัตว์ป่าทำอันตรายได้ ที่สำคัญพื้นที่จัดการท่องเที่ยวอยู่ในเขตอนุรักษ์สัตว์ป่าโดนงาช้าง ดังนั้น จึงต้องมีการประสานระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ กับทีมจัดการท่องเที่ยว เพื่อลดความเสี่ยงเรื่องการปะทะด้วยเข้าใจผิดว่าเป็นขบวนการตัดไม้ทำลายป่า 3) ด้านกิจกรรมและกระบวนการ ทุกทีมสามารถให้ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี แต่ยังขาดทักษะด้านสร้างกระบวนการและกิจกรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกต่อการรักษาป่าธรรมชาติ 4) ด้านการมีส่วนร่วมเป็นกลุ่มสมาชิกในหมู่บ้านที่มาร่วมจัดสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกได้จริง และสร้างจิตสำนึกเชิงจิตสำนึกอนุรักษ์ธรรมชาติได้ เพื่อประโยชน์ของคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ แต่ละพบว่าทีมมีส่วนร่วมของชุมชนส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัด

2. แนวทางจัดการท่องเที่ยวโดยการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ แบ่งเป็น 2 ระดับคือ 1) ระดับหมู่บ้านจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง 2) การจัดตั้งเป็นศูนย์การท่องเที่ยวตำบลเขาพระ โดยมีศูนย์ประสานอยู่ที่ กศน.ตำบลเขาพระ

ระดับหมู่บ้านจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง มี 3 แห่งได้แก่ 1) การล่องเรือชมสายน้ำคลองรัตนภูมิในพื้นที่หมู่ที่ 3 ซึ่งมีการจัดบริการท่องเที่ยวให้กับลูกค้าแล้ว ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่มาจากเครือข่าย มีการจัดสรรประโยชน์ให้กับสมาชิกของกลุ่ม มีการหาแหล่งทุนในการจัดซื้อเรือเพื่อบริการลูกค้า 2) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง สวนลุงชิต ขวัญคำ จากเดิมที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ มีผู้สนใจมาดูงานจากหลายหน่วยงานหลายพื้นที่ ขณะนี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีพอเพียง ซึ่งก่อให้เกิดรายได้กับครอบครัวลุงชิตและสมาชิกของหมู่บ้าน 3) กลุ่มจัดการท่องเที่ยวน้ำตกโดนหมากลิ้ง เดิมมีการจัดการท่องเที่ยวโดยถือว่าสถานที่แห่งนี้แหล่งเรียนรู้ให้กับนักศึกษาทั่วไป แต่ปัจจุบันมีการก่อร่างของคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยว มีการจัดตั้งสถานที่ทำการท่องเที่ยว และการจัดโครงสร้างด้านการบริหารจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

ระดับศูนย์การท่องเที่ยวตำบลเขาพระ เป็นศูนย์รองรับสำหรับจัดการท่องเที่ยวให้กับผู้ที่สนใจทั้งการศึกษาธรรมชาติป่าต้นน้ำ ถ้ำต่าง ๆ โบราณสถาน วิถีชีวิตการทำเกษตรที่อยู่ร่วมกับป่า ศูนย์

เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ในพื้นที่ และการส่งเสริมธรรมชาติ โดยมีกำนันตำบลเขาพระเป็นผู้ประสานงาน การวางแผนโครงสร้างคณะทำงาน สร้างกติกาของเครือข่าย

อย่างไรก็ตามศูนย์การท่องเที่ยวแห่งนี้ยังไม่เปิดอย่างเป็นทางการ เพราะต้องมีการจัดโครงสร้างองค์กรและการจัดวางแผนการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งอยู่ระหว่างการเตรียมความพร้อม

3.การบริหารจัดการกลุ่มและเครือข่ายการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นควรเป็น

- กลุ่มกลไกกลางศูนย์การท่องเที่ยวตำบลเขาพระ

ทำหน้าที่จัดกระบวนการและโปรแกรมการท่องเที่ยวในภาพรวมของตำบลเขาพระ เชื่อมโยงและจัดทำหลักสูตรการท่องเที่ยวในตำบล การจัดการบริหารกลุ่มคนทำงาน มีกติกากการทำงาน ร่วม การจัดการบริหารการเงินในส่วนรายได้จากนักท่องเที่ยวและการกระจายรายได้สู่ชุมชน การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของตำบลเขาพระ และการจัดกระบวนการต้อนรับนักท่องเที่ยวเมื่อมีการติดต่อประสานเข้ามา ทีมกลไกกลางจะเป็นชุดแรกที่ทำหน้าที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวเมื่อได้มีการติดต่อประสานงานเข้ามา และเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงตำบลเขาพระ ก่อนที่จะมีการประสานงานให้กลุ่มเครือข่ายในตำบลที่นักท่องเที่ยวต้องการเข้าไปท่องเที่ยวเข้ามาดำเนินการจัดกระบวนการท่องเที่ยว

การบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายย่อยแต่ละหมู่บ้าน สำหรับหมู่บ้านที่มีการจัดกิจกรรมมาก่อนงานวิจัย ก็มีการบริหารในระบบเดิม สำหรับหมู่บ้านที่เริ่มรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นกลุ่มท่องเที่ยว ก็จะมีการวางแผนโครงสร้างของกลุ่มองค์กร แบ่งบทบาทหน้าที่ และทดลองปฏิบัติการ เพื่อสรุปบทเรียนกันต่อไป

4.การจัดการท่องเที่ยวมีผลต่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

- เกิดการชะลอการบุกรุกตัดไม้บนภูเขาได้ โดยเฉพาะในพื้นที่หมู่ที่ 6 ซึ่งยังคงมีพันธุ์สมบูรณ์ เนื่องจาก ทางคณะกรรมการได้ทำการขึ้นไปตรวจตราป่าบนภูเขา และพบการบุกรุกตัดไม้มากขึ้น จึงได้พูดคุยหารือกับคนที่เข้าไปตัดไม้ในป่า ส่งผลให้หยุดการตัดไม้บนภูเขาไปได้ระยะหนึ่ง แต่ก็หวนกลับมาตัดไม้อีก เมื่อขาดการพูดคุยด้วยกัน เพราะฉะนั้นการจัดให้มีการท่องเที่ยวก็ส่งผลให้เกิดการตรวจตราป่าควบคู่กันไป

ด้านนักท่องเที่ยว ทีมวิจัย และชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมทดลองจัดการท่องเที่ยวในตำบลเขาพระ เมื่อได้ขึ้นไปเห็นความอุดมสมบูรณ์ของป่าบนภูเขาที่มีความสวยงามเทียบเท่ากับแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในประเทศไทย ทำให้รู้สึกภูมิใจ ทำให้รู้สึกหวงแหนนำไปสู่การดูแลรักษาป่า

ทีมวิจัยได้รับคำแนะนำ แนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้จากนักท่องเที่ยว เช่น เรื่องของการดูแลป่าไม้ และการไม่ทิ้งขยะให้เป็นมลพิษของป่า ส่งผลต่อความยั่งยืนของป่า

เกิดกลไกในเชิงนโยบายระดับอำเภอที่ขานรับนโยบายการสำรวจและแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าของผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	-1-
บทที่ 1 บทนำ	
- หลักการและเหตุผล	1
- คำถามวิจัย	3
- วัตถุประสงค์	3
- ประเด็นการศึกษา	3
- นิยามศัพท์	4
- วิธีดำเนินการ	4
- พื้นที่ดำเนินการ	5
- ระยะเวลาดำเนินการ	5
- งบประมาณโครงการ	5
- ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 บริบทชุมชน	
- ประวัติตำบลเขาพระ	6
- สภาพภูมิศาสตร์	10
- สภาพทางเศรษฐกิจ	12
- สภาพทางสังคม	12
- การบริการพื้นฐาน	12
- ศักยภาพพื้นที่ตำบลเขาพระ	13
- กฎหมายว่าด้วย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	15
- กฎหมายว่าด้วย ป่าสงวน	17
- เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	18
- การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม	19
- องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	21

สารบาญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
- พื้นที่ดำเนินการวิจัย	23
- การเตรียมทีมวิจัย	23
- วิธีการศึกษาข้อมูลและสร้างปฏิบัติการ	26
○ การศึกษาข้อมูลเพื่อตอบคำถามความรู้	26
○ สร้างแนวทางการจัดการท่องเที่ยว	33
○ สร้างการปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยว	35
○ ศึกษาผลการท่องเที่ยวต่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ	39
บทที่ 4 ผลการศึกษา	
- ศักยภาพการท่องเที่ยวแต่ละชุมชน	42
○ แหล่งท่องเที่ยวในหมู่ที่ 3 และ 4	42
○ ศักยภาพและเส้นทางการจัดการท่องเที่ยวในหมู่ที่ 6	46
○ ศักยภาพและการจัดการท่องเที่ยวในหมู่ที่ 8	50
○ ศักยภาพและการจัดการท่องเที่ยวในหมู่ที่ 11	53
○ ศักยภาพและการจัดการท่องเที่ยวในหมู่ที่ 10	55
- แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยการเชื่อมโยงกลุ่มเรียนรู้ของแหล่งต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน	57
○ การบริการจัดการกลุ่มเครือข่ายท่องเที่ยว	57
○ การบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายย่อยแต่ละตำบล	59
○ วิเคราะห์ศักยภาพจากการทดลองจัดการท่องเที่ยว	70
- การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ในแต่ละพื้นที่	74
- จุดอ่อนที่พบในแต่ละพื้นที่	76
- ประสพการณ์จัดการท่องเที่ยวในพื้นที่	76
○ การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนก่อนงานวิจัยเข้ามา	76
○ ประสพการณ์ท่องเที่ยวที่จัดหลังงานวิจัย	80
- การจัดการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ	81

บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล

- ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ร่วมกัน 6 หมู่บ้าน 83
- รูปแบบและแนวทางการจัดการท่องเที่ยว
โดยการเชื่อมโยงการเรียนรู้ 6 หมู่บ้าน 84

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

พื้นที่ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 207.7 ตารางกิโลเมตร หรือ 129,812.50 ไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ราบและภูเขาน้อยใหญ่มากมาย ภูเขาที่สูงที่สุด คือ ภูเขาแก้วหรือเทือกเขาตะนาวศรีเป็นแกนกลางของคาบสมุทรมาเลเซียอยู่ทางทิศใต้ ทางทิศเหนือมีเทือกเขาบรรทัดทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาบรรทัดบรรจบกับเขาแก้ว เทือกเขาเหล่านี้คลุมพื้นที่ถึงจังหวัดสตูล ติดต่อกับประเทศมาเลเซีย บริเวณเทือกเขาปกคลุมด้วยป่าดงดิบ สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ประเทศ เพราะเทือกเขาและป่าไม้เหล่านี้ทำให้ฝนตกชุกตลอดปี เกิดเป็นแม่น้ำลำธารหลายสายไหลไปทางทิศตะวันตกหล่อเลี้ยงจังหวัดสตูล ไหลไปทางทิศตะวันออกหล่อเลี้ยงจังหวัดสงขลา และเป็นต้นกำเนิดของแหล่งน้ำสายต่าง ๆ รวม 28 สาย และลำห้วยอีก 35 สาย เช่น คลองลำแซง คลองลำชัน และคลองรัตนภูมิ มีน้ำตก มีสายคลองต่าง ๆ ได้ไหลไปลงทะเลสาบสงขลา

ชุมชนเขาพระเกิดเมื่อประมาณ 150 ปี มาแล้ว ชุมชนแรกๆที่เข้ามาอยู่อาศัยเป็นชุมชนมุสลิม ในระยะต่อมาทางรัฐได้มีการสัมปทานป่าไม้และแร่ธาตุ มีการตัดถนนผ่านภูเขา การเข้ามาจัดการป่าไม้โดยรัฐ ด้วยการก่อตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ รวมทั้งการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ทำให้ชุมชนเขาพระมีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น จนปัจจุบันตำบลเขาพระมี 12 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 13,180 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 60 คน/ตารางกิโลเมตร จากการที่พื้นที่เป็นแหล่งป่าไม้และเป็นป่าต้นน้ำ ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลเขาพระจึงประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ทำนา และทำสวนผลไม้ ใช้ชีวิตผูกพันกับผืนป่า จึงมีปัญหาการทำสวนผลไม้ และการใช้พืชสมุนไพร ที่ส่งผลกระทบต่อฐานทุนในชุมชนมาถึงปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามท่ามกลางการพัฒนาที่ผ่านมา ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในหลายๆด้าน และก่อให้เกิดปัญหาหลักๆในหลายประการ อาทิ 1) ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าเพื่อปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำการเกษตร ที่เป็นปัญหาหลักในหมู่ที่ 12, 7, 10, 9, 5, 6 และ 8 ซึ่งส่งผลให้ช่วงหน้าแล้งปริมาณน้ำในคลองต่างๆ จะแห้งมาก และช่วงหน้าฝนน้ำจะไหลบ่าอย่างรวดเร็ว นำเอาหิน ดินทราย ลงมาสู่พื้นล่าง เกิดการกัดเซาะตลิ่งจนทำให้คลองมีสภาพกว้างขึ้นมากกว่าปกติ 2) ปัญหาผลกระทบจากการทำบ่อทรายในพื้นที่ ซึ่งก่อผลกระทบต่อการพังทลายของริมตลิ่งและหน้าดิน น้ำขุ่นข้น สัตว์น้ำสูญพันธุ์ ชาวบ้านมีความกังวลว่าจะทำให้เกิดการพังทลายของบ้านเรือนในอนาคตได้ และ 3) ปัญหาจากโรงโม่หิน ที่ทำให้เกิดมลภาวะทางเสียง บ้านเรือนแตกร้าง และฝุ่นจับใบไม้ในสวนส่งผลกระทบต่อผลผลิตของชาวบ้าน สำหรับเรื่องการดูทรายและโรงโม่หินชาวบ้านได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดย

เรียกร้องให้นายอำเภอสั่งปิดสถานประกอบการ ซึ่งก็ได้มีการดำเนินงานแต่เป็นลักษณะชั่วคราว ส่วนปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าแต่ละชุมชนก็แก้ปัญหาตามเงื่อนไขของแต่ละชุมชน เช่น บางชุมชนใช้วิธีการปลูกไม้ทดแทนในพื้นที่ที่ถูกบุกรุก

หากพิจารณาในเรื่องมีฐานทุนและศักยภาพของชุมชน พบว่าในหลายชุมชนในพื้นที่ตำบลเขาพระ มีฐานทุนและศักยภาพที่ดีดังเช่น ในหมู่ที่ 3 เป็นชุมชนที่มีการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และได้พัฒนาเป็นฐานเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 13 เรื่อง เป็น "ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริพระเจ้าอยู่หัว" และมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและเชิงนิเวศน์ ด้วยที่ฐานทุนด้านทรัพยากรที่มีความสมบูรณ์ ที่ผ่านมามีคนเข้ามาศึกษาเรียนจำนวนมาก โดยเฉพาะเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ 4 เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ป่า มีการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การปลูกป่าริมคลอง การอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำที่มีสมบูรณ์ กิจกรรมการอบรมสร้างสำนึกการอนุรักษ์ให้กับเยาวชน และสมาชิกในชุมชนอื่นๆ ประกอบกับในชุมชนนี้เป็นแหล่งป่าต้นน้ำที่สำคัญของคลองหลายสายที่ไหลลงทั้งในเขตพื้นที่จังหวัดสตูลและจังหวัดสงขลา นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการล่องแพดำศรีเกสร โดยล่องแพไปตามสายน้ำคลองรัตภูมิ ซึ่งจะเห็นบริเวณ 2 ฝั่งคลอง สภาพธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ สวนเกษตรต่าง ๆ ทั้งเชิงเดี่ยวและเชิงผสม รวมกันการทำบ่อทราย ทั้งนี้เพื่อให้เห็นสภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างสำนึกในการร่วมกันอนุรักษ์ป่าต้นน้ำมากขึ้น หมู่ที่ 6 เป็นชุมชนมีภูมิปัญญาทางด้านการเกษตร ที่เรียกว่า "เกษตรธาตุ 4" ซึ่งทำให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของบุคคลภายนอก "ศูนย์เรียนรู้เกษตรธาตุ 4" ในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ทางชุมชน ได้จัดกิจกรรมการเฝ้าระวังป่าเขาสูงลม กิจกรรมปลูกป่า การเดินป่าศึกษาพันธุ์ไม้ที่หลากหลายและระบบนิเวศป่าต้นน้ำ นอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว กล่าวคือบนยอดเขาสูงลมจะเป็นจุดชมวิว ที่สามารถมองเห็นทั้งสองทะเล คือทะเลสาบสงขลา (บริเวณปากคลองลำปำและปากบาง) และทะเลอันดามัน ด้านจังหวัดสตูล และมีน้ำตกผ้าม่าน ซึ่งอดีตเป็นฐานที่มั่นของสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์เก่า และเป็นน้ำตกที่สวยงามแห่งหนึ่ง หมู่ที่ 8 ชุมชนมีการจัดตั้งขึ้น "กลุ่มอนุรักษ์โดนหมากลิ้ง" ดำเนินกิจกรรมการปลูกป่า การเดินป่าและท่องเที่ยวธรรมชาติและให้ความรู้เกี่ยวกับป่าแก่นักท่องเที่ยว มาประมาณ 2-3 ปี หมู่ที่ 4 ชุมชนมีการจัดกิจกรรมล่องแพ ศึกษาดำศรีเกสร มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวจำนวนมากโดยเฉพาะวันเสาร์ อาทิตย์ และหมู่ที่ 11 เป็นชุมชนที่ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร เป็น "ศูนย์การเรียนรู้ด้านสมุนไพร" ซึ่งตั้งอยู่ในเขตวัดเขาพระ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของเยาวชน และบุคคลภายนอกชุมชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์ไม้หายาก เช่น ขี้พรีไฟร์ ที่ผ่านมามทางชุมชนมีการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนหมู่ที่ 3 มาโดยตลอด โดยสรุปทั้ง 6 ชุมชนสามารถจัดแบ่งตามฐานทุนและศักยภาพเด่นๆของพื้นที่ได้เป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1) กลุ่มที่ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบัน คือหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 8 กลุ่มที่ 2) กลุ่มแหล่งเรียนรู้ที่มีในชุมชนในด้านเกษตร

ได้แก่ หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 11 และหมู่ที่ 6 และ กลุ่มที่ 3) กลุ่มที่มีการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ได้แก่ หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 6

เพราะฉะนั้น เนื่องจากศักยภาพในตำบลเขาพระเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำใน 3 หมู่บ้าน และมีสถานการณ์ปัญหาความรุนแรง จึงใช้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยชะลอการบุกรุกป่า และนำไปสู่การกระตุ้นให้คนในพื้นที่เห็นความสำคัญของการดูแลป่าต้นน้ำ ผ่านการจัดการให้มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนเป็นเครื่องมือนาร่องในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และทางกลุ่มแกนนำประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ได้ร่วมหารือกันถึงปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น และมีความสนใจที่จะใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เข้ามาเป็นกระบวนการศึกษาข้อมูลเพื่อนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

คำถามวิจัย

1. ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนต่าง ๆ เป็นอย่างไร
2. แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยการเชื่อมโยงกลุ่มแหล่งเรียนรู้ของชุมชนต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนควรเป็นอย่างไร
3. การบริหารจัดการกลุ่มและเครือข่ายการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นควรเป็นอย่างไร
4. การจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวมีผลต่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันใน 6 หมู่บ้าน
2. เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยการเชื่อมโยงกลุ่มแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและกลุ่มต่างๆ ของชุมชนบริเวณรอบเขาพระ 6 หมู่บ้าน และการสร้างการมีส่วนร่วมของคนใน 6 หมู่บ้าน
3. เพื่อศึกษารูปแบบ กลไก การบริหารจัดการของกลุ่ที่จะจัดตั้งขึ้นเป็นเครือข่ายจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รอบเขาพระ 6 หมู่บ้าน
4. เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

ประเด็นการศึกษา

1. บริบทชุมชน 6 หมู่บ้าน ประวัติหมู่บ้าน การถอดตำนานคำเล่าขานจากผู้เฒ่าผู้แก่ ประสพการณ์กลุ่มในพื้นที่และต่างพื้นที่ ข้อมูลจากกลุ่มต่าง ๆ
2. วิถีชีวิตชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อป่าต้นน้ำ ตำบลเขาพระ

3. ความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม และศักยภาพในพื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในการจัดการดูแล เฝ้าระวังป่าต้นน้ำ ป่าริมคลองและสัตว์ต่าง ๆ
4. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับป่าต้นน้ำ ตำบลเขาพระ และสาเหตุของปัญหาอย่างรอบด้าน
5. รูปแบบโปรแกรมการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันทั้ง 6 หมู่บ้าน
6. กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวของเครือข่าย

นิยามศัพท์

1. ศักยภาพของชุมชน หมายถึง ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่ไม่ทำลายระบบนิเวศของป่าต้นน้ำของตำบลเขาพระ
2. การจัดการ หมายถึง การรวมกลุ่มเพื่อให้มีแนวทางการเรียนรู้ และปฏิบัติโดยชุมชนที่เหมาะสมกับ การศึกษาระบบนิเวศเพื่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ตำบลเขาพระ
3. เครือข่าย หมายถึง เครือข่ายร่วมจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 6 หมู่บ้าน 7 ฐานการเรียนรู้
4. หลักสูตรการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นในโปรแกรมการท่องเที่ยวตามฐานต่าง ๆ ของชุมชน
5. การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ หมายถึง การดำเนินการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างความอุดมสมบูรณ์ของป่าต้นน้ำในระยะยาว

วิธีดำเนินการบริหารการท่องเที่ยวและการบริหารเครือข่าย

แบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงที่ 1 คือการศึกษาศักยภาพของพื้นที่ กลุ่มเพื่อหารูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวของแต่ละหมู่บ้านเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

1. ประชุมทีมวิจัย ชี้แจงโครงการการดำเนินงานกำหนดหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. จัดเวทีประชาคมเพื่อศึกษาบริบทชุมชน
3. เดินสำรวจเส้นทางธรรมชาติ เพื่อศึกษาแหล่งท่องเที่ยว หมู่ 8,3,4,11,6 และ 10 ศึกษา ระบบนิเวศและการเปลี่ยนแปลงของป่าต้นน้ำ
4. สัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยเขตป่าและริมคลองเพื่อศึกษาข้อมูลสถานการณ์ปัญหาและความเห็นต่อการแก้ไขปัญหา และความเห็นต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
5. ถอดบทเรียนการดำเนินงานของกลุ่มแหล่งเรียนรู้และกลุ่มจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่
6. ประชุมและถอดบทเรียนเครือข่ายกตธิการวมเพื่อศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวของเครือข่าย

7. ประชุมหลักสูตรการท่องเที่ยวเพื่อออกแบบหลักสูตรการท่องเที่ยวของเครือข่าย

ช่วงที่ 2

8. ทดลองโปรแกรมการท่องเที่ยว

9. สรุปถอดบทเรียนหลังการโปรแกรมการท่องเที่ยว

10. จัดเวทีเสวนาเพื่อคืนข้อมูลให้กับชุมชนและขยายผลสู่การยกระดับเชิงกลไกหน่วยงาน

11. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

พื้นที่ดำเนินการ

หมู่ที่ 3, หมู่ที่ 4, หมู่ที่ 6, หมู่ที่ 8, หมู่ที่ 10 และหมู่ที่ 11

ระยะเวลาดำเนินการ

วันที่ 1 พฤษภาคม 2553 – 30 เมษายน 2554 รวมระยะเวลา 1 ปี

งบประมาณโครงการ

241,650 บาท (สองแสนสี่หมื่นหนึ่งพันหกกร้อยห้าสิบบาทถ้วน)

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลเชิงวิจัย

1. ได้องค์ความรู้เรื่องศักยภาพด้านต่าง ๆ อาทิ วิถีชุมชน ความเชื่อ วัฒนธรรมในพื้นที่ 6 หมู่บ้าน เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการเป็นแหล่งเรียนรู้
2. ได้องค์ความรู้เรื่องเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าต้นน้ำเขาพระ
3. ได้รูปแบบ และโปรแกรมการจัดการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำเขาพระ
4. ได้รูปแบบและวิธีการบริหารเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์และการท่องเที่ยวโดยชุมชนเขาพระ

ผลเชิงพัฒนา

1. เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และแหล่งเรียนรู้โดยชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย
2. ชุมชนทั้ง 6 ชุมชนเกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำเขาพระที่เข้มแข็ง
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าใจและให้ความสำคัญต่อการแก้ปัญหาป่าต้นน้ำ และสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน

บทที่ 2

บริบทชุมชน

ประวัติตำบลเขาพระ

- ประวัติเขาพระ

ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จ.สงขลา เดิมเป็นตำบลท่าชะมวงและได้แยกตั้งเป็นตำบลเขาพระ เมื่อปี พ.ศ.2523 ตำบลเขาพระ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอรัตนภูมิประมาณ 8 กิโลเมตรโดยมีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนใกล้เคียงดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลท่าชะมวง ทิศใต้ติดต่อกับตำบลทุ่งนุ้ย จังหวัดสตูล ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่และตำบลท่าชะมวง ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลท่าชะมวงและจังหวัดสตูล

ในยุคก่อนปี พ.ศ. 2400-2500 ชุมชนตำบลเขาพระเกิดเมื่อประมาณ 150 ปี มาแล้ว ชุมชนแรกที่เข้ามาอาศัยอยู่เป็นมุสลิม ซึ่งมาปลูกกระต๊อบอยู่คือ บ้านนาในหนองและบ้านด่าน (หมู่ที่ 7 บ้านคลองแก้ว) บ้านโนบ้าน (หมู่ที่ 11 บ้านเขาพระ) บ้านศรีเกษร(หมู่ที่ 4 บ้านสีสอน) ชุมชนบ้านโนบ้านมีคนอาศัยอยู่โดยประมาณ 18 หลังคาเรือน ชุมชนบ้านศรีเกษรประมาณ 6-7 หลังคาเรือน ชุมชนบ้านนาในหนองมีคนอาศัยอยู่ประมาณ 18 หลังคาเรือน ชุมชนบ้านด่านมีคนอาศัยอยู่ประมาณ 3-4 หลังคาเรือน

ตามตำนานเล่าขานต่อกันว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นตำบลเขาพระเป็นทางผ่านส่งเครื่องราชบรรณาการและเดินทัพจากเมืองหลวงสู่หัวเมืองโดยใช้วิธีช้างขี่ม้า เดินเท้าไปตามป่า มีจุดพักค้างแรมเป็นแห่ง ๆ ที่หยุดพักค้างแรมเหล่านี้ต่อมากลายเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชน ถิ่นฐานของชุมชนในตำบลเขาพระ ได้แก่บ้านนาสีทอง บ้านเขาพระ บ้านคลองแก้ว ประมาณ ปี พ.ศ. 2480-2490 ในพื้นที่ ตำบลเขาพระที่เต็มไปด้วย ป่า สัตว์ป่า มีต้นไม้ใหญ่ปกคลุม ในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 6 หรือในช่วง พ.ศ. 2482 ได้สร้าง

ถนนยุทธการกำธรโดยใช้แรงงานคนจีนที่มาจากเมืองจีนมาเป็นกรรมกร คนจีนเหล่านี้มีความขยันขันแข็งอดทนและก็ประหยัดต่อมาเมื่อสร้างถนนเสร็จคนจีนเหล่านั้นก็กลับเมืองของตน ส่วนคนที่ไม่กลับก็อยู่ที่เมืองไทยต่อมาก็ได้แต่งงานกับสาวไทยและตั้งถิ่นฐานประกอบธุรกิจต่อแล้วก็ได้สร้างชุมชนตลาด เช่น ตลาดนาสีทอง ตลาดเขาพระและก็เป็นช่วงการโยกย้ายถิ่นฐานของคนบ้านโนบ้าน บ้านด่านมาตั้งบ้านเรือนขึ้นใหม่ เหตุผลเพราะทางราชการสร้างถนนหนทางเพื่อการรองรับการสัมปทานป่าและแร่และอีกเหตุผลหนึ่งที่มีการย้ายที่อยู่คือ ตอนนั้นมีโจรปล้นสะดมมาก จึงย้ายชุมชนมาอยู่ข้างนอกอาทิ บ้านโนบ้าน ปัจจุบันคือพื้นที่หมู่ที่ 11 บ้านเขาพระ บ้านศรีเกษร ปัจจุบันคือพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านสีสอน บ้านนาในหนองหรือบ้านหลังเขาหรือบ้านด่านปัจจุบันคือพื้นที่หมู่ที่ 7 บ้านคลองแก้ว ในช่วงปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมาทางภาครัฐได้เปิดให้มีการสัมปทานป่าขึ้นในพื้นที่ตำบลเขาพระ พร้อมกับมีโรงเลื่อยในพื้นที่ (โรงเลื่อยนายพูน) และมีการพบแร่ในพื้นที่ตำบลเขาพระคือแร่ดีบุกและพลูมแรก ๆ เป็นการหาแร่ของคนในพื้นที่เพียงไม่กี่คน แต่เมื่อมีชาวการทำเหมืองแร่และเปิดการสัมปทาน

เหมือนแร่ขึ้นในปี พ.ศ.2498 ผลจากการสร้างถนนการสัมปทานป่าและการออกประทานบัตร ขุดแร่ดีบุกและพลูม จึงทำให้เกิดชุมชนใหม่ ๆ ขึ้นอีกหลายชุมชน อาทิ ชุมชนบ้าน คอกช้าง ปัจจุบันคือพื้นที่หมู่ 5 บ้านควนดินแดง เป็นชาวบ้านที่อพยพมาจากอำเภอ ควนเนียงและอพยพมาจากจังหวัดพัทลุง ชุมชนบ้านคลองลำชัน(คลองหิน) ปัจจุบันคือพื้นที่หมู่ ที่ 12 บ้านคลองหินเป็นชาวบ้านที่อพยพมาจากตำบลหัวป่าบ อำเภอควนเนียง ชุมชนบ้าน คลองลำแซง ปัจจุบันคือพื้นที่ส่วนหนึ่งของหมู่ที่ 6 บ้านบนควนเป็นชาวบ้านที่อพยพมาจาก ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ ในการตั้งกรมป่าไม้ในปี พ.ศ. 2439 ซึ่งรัฐมีแนวคิดว่ ทรัพยากรธรรมชาติเป็นของรัฐ ฉะนั้นรัฐต้องเข้ามาจัดการโดยการเปิดให้มีการสัมปทานป่าและ แร่ธาตุ รัฐได้ออกพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2481 ซึ่งเป็นที่มาของ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 รวมทั้งพระราชบัญญัติป่าไม้พ.ศ.2484เพื่อเป็น เครื่องมือในการจัดการป่าและสร้างความชอบธรรม แต่การเข้ามาจับจองที่ดินของชุมชนใหม่ ๆ จะใช้วิธีการแบ่งดินออกเป็นแปลง ๆ โดยให้พื้นที่หน้ากว้างเท่า ๆ กัน ส่วนด้านหลังใครจะทำไป ถึงไหนก็ได้ชาวบ้านที่ได้ที่ดินแล้วในระยะแรกจะทำการปลูกยางพาราและปลูกสละต่อไป แต่ หลังจากนั้นประมาณปี พ.ศ.2498 โดยประมาณรัฐเริ่มมีการออกเอกสารสิทธิ์ในรูปแบบใบ เหยียบย่ำโดยที่ทางรัฐไม่ได้มาสำรวจที่ดิน ซึ่งทำให้ชาวบ้านได้ใส่จำนวนการถือครองที่ดิน เพียงคนละไม่กี่ไร่ เพราะไม่ต้องการเสียภาษีที่ดิน ที่กำหนดไว้เสียภาษีละ 2-5 บาท ประกอบ กับในยุคนี้มีการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าไปทับซ้อนที่ดินของ ชาวบ้านที่จับจองมาก่อนเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้มองว่าชาวบ้านเป็นผู้บุกรุกป่าสงวน

ในการนับถือศาสนาของคนตำบลเขาพระ ชาวบ้านเขาพระได้ร่วมกันสร้างสำนักสงฆ์ ประมาณ พ.ศ. 2450 โดยตั้งชื่อว่าสำนักสงฆ์นิ่มนางน้อย สาเหตุที่ได้สร้างสำนักสงฆ์เพราะว่า ชาวบ้านได้พบพระพุทธรูป 3 องค์ในถ้ำเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่มียุหลายร้อยปี ซึ่งขณะนั้น ยังเป็นตำบลท่าชะมวง หมู่ที่15 อ.รัตภูมิ จ.สงขลา เลยเป็นที่มาของบ้านเขาพระ ในปีพ.ศ. 2478 ทางกรมศิลปากรได้มาขึ้นทะเบียนพระพุทธรูป 3 องค์ ในถ้ำวัดเขาพระและในวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2520 ได้รับอนุญาตให้สร้างเป็นวัดจากทางราชการ กระทรวงศึกษาธิการ ประกาศตั้งเป็นวัดเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2521 เจ้าอาวาสผู้ปกครองวัดชื่อ พระบุญลือ ธรรมสโร เช่นเดียวกับบาลาชะห์เขาพระริมคลองได้สร้างขึ้นมาประมาณ พ.ศ.2452 เป็น บาลาชะห์แห่งแรกของตำบลเขาพระและเคยเป็นโรงเรียนแห่งแรกของบ้านเขาพระก่อนจะย้าย ไปหน้าตลาดเขาพระ(หมู่ที่ 11 บ้านเขาพระ) ย้ายไปอยู่ที่โรงเรียนบ้านเขาพระในปัจจุบัน (หมู่ ที่ 4 บ้านสี่สอน) ได้ยกฐานะมาเป็นมัสยิดเขาพระริมคลองในปี พ.ศ. 2502 เป็นศาสนกิจของ ประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามแห่งแรกในตำบล ปีพ.ศ.2512 ได้สร้างบาลาชะห์บ้านคลองหิน พ.ศ.2515 สร้างบาลาชะห์บ้านคลองลำแซง ในการนับถือศาสนาพุทธในชุมชนบ้างชุมชน อาทิ ชุมชนบ้านคอกช้างจะให้ความเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากในการจัดการที่ดินโดยนำข้าวสารใส่ แก้วหรือใช้ไม้ตะขोไปแขวนไว้บนราวแล้วกลับมาดูในภายหลังหากว่าข้าวสารในแก้วคว่ำหรือ

ไม้ตะขอหล่นลงมา หมายความว่าเจ้าป่าไม่อนุญาตในผืนดินนั้น เมื่อเห็นเป็นเช่นนั้นชาวบ้านก็จะไม่เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้น ส่วนศาสนาคริสต์ ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาคริสต์จะเป็นคนเชื้อสายจีนอยู่บ้านนาสีทองและบ้านเขาพระ แต่มีคนเชื้อสายจีนบางกลุ่มนับถือศาสนาพุทธ จึงเป็นที่มาของความสามัคคีรักใคร่สมานฉันท์กลมเกลียว ไม่แตกแยกอย่างอื่น จึงเป็นจุดเด่นของคนในตำบลเขาพระอาทิเช่นการเมืองสมานฉันท์กรณีปกครองท้องที่ จากแต่งตั้งกำนันโดยไม่ต้องเลือกตั้งเหมือนอย่างพื้นที่อื่น ทุการช่วยเหลือ งานประเพณีต่างๆในวัดและมัสยิดของพี่น้องไทยพุทธและไทยมุสลิมมาตลอดจนทุกวันนี้

- ประวัติน้ำตกบริพัตร

บริพัตร เป็น พระนามของสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เจ้าฟ้าพระองค์นี้เป็นพระราชโอรสพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และพระมารดาทรงพระนามว่าสมเด็จพระนางเจ้าสุชมัยมารศรี พระวรราชเทวี ประสูติราว ๑ พุทธศักราช 2424 เป็นน้ำตกแห่งเดียวที่ทรงพระกรุณาพระราชทานพระนามของพระองค์เป็นชื่อน้ำตกบริพัตรและน้ำตกแห่งนี้ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 10 ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา พระองค์เสด็จประพาสจังหวัดสตูลทรงแวะประทับแรม ณ บริเวณน้ำตก ทรงสำราญพระฤทัยและโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระนามพระองค์ไว้เป็นอนุสรณ์พร้อมจารึกพระนามพระองค์ด้วยพระหัตถ์เลขาไว้ครบถ้วน (คำว่าบริพัตร-23.573) ตรงทางเดินขึ้นน้ำตกชั้นที่สามบริเวณหน้าผาหินด้านขวามือสูงจากพื้นประมาณ 2.5 เมตรในเดือนสิงหาคมพุทธศักราช 2508 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี(สมเด็จย่าของปวงชนชาวไทย) ได้เสด็จพระราชดำเนินจากจังหวัดสตูลประทับแรมที่น้ำตกพร้อม ๆ กับตำรวจตระเวนชายแดนคอยเฝ้ารับเสด็จและทรงปลูกต้นราชพฤกษ์ไว้ตรงหน้าบันไดทางขึ้นน้ำตกชั้นที่หนึ่งทางเจ้าหน้าที่อุทยานฯร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระได้ทำรั้วและป้ายติดไว้ให้ประชาชนดู และในปีพุทธศักราช 2530 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาเสด็จจากจังหวัดสตูลและมาทรงพักผ่อนพระอิริยาบถที่นี่ นับว่าเป็นมหามงคลของชาวตำบลเขาพระและชาวอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลาเป็นอย่างยิ่ง

- ที่มาของชื่อน้ำตก

ราว ๑ พุทธศักราช 2468 ขณะนั้นตำบลเขาพระอำเภอรัตนภูมิของเรายังไม่มีถนนสายควนเนียงสตูลที่เราเรียกว่า ถนนยนตรการกำธร ถนนสายอื่น ๆ ยังไม่มี ทางรถไฟสายใต้กำลังก่อสร้างในสมัยนั้นถ้าจะไปสตูลเดินทางจากกรุงเทพฯ ลงที่บ้านควนเนียงเดินเท้าเข้าไปตามเส้นทางที่เขาแล้วถางเพื่อตัดถนนสายควนเนียงสตูลผ่านป่าเขาลำบากมาก

ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรฯ ดำรงตำแหน่งเป็นพระมหาอุปราชในรัชกาลที่ 7 ได้เสด็จประพาสเมืองสตูลผ่านอำเภอรัตนภูมิถึงบ้านท่าชะมวงเวลาบ่ายคล้อยประมาณบ่าย 3 โมง มีชายคนหนึ่งเป็นคนไทยอิสลาม ชื่อ บังสัน ฉางหวาง(ตระกูลของอดีตกำนันสะอาด เหมะทอง) ออกมาขวางทางเสด็จกราบทูลว่าการเดินทางไปเมืองสตูลต้องผ่านป่า-เขา ยังไม่มีบ้าน

คนเต็มไปด้วยเสือ ช้าง งู จะทรงได้รับอันตรายถูกรบกวนให้ประทับแรมเสียที่บ้านท่าชะมวง ลัก 1 ราตรี รุ่งเช้าค่อยเสด็จแต่เช้าจะปลอดภัยด้วยประการทั้งปวง

สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตร ไม่พอพระทัยเพราะไม่ทรงเชื่อกับคนกราบทูล พระองค์จึงต้องพิสูจน์ความจริงจัดม้าเร็วเดินทางไปสตุลล่วงหน้าก่อนแล้วค่อยกลับมาทูลรายงานว่าถึงสตุลก่อนหรือไม่ถ้าถึงก่อนแล้ว นายสัน นางหวาง จะต้องรับพระอาญาฐานขัดขวางการเสด็จพระดำเนินแต่ถ้ามาถึงไม่ถึง ค่ำระหว่างทางนายสัน นางหวาง จะมีความชอบได้รับราชการ

ปรากฏว่าขบวนม้าเร็วออกจากบ้านท่าชะมวงเวลาบ่าย 3 โมง ไปค้ำที่บ้านทุ่งนุ้ย ต้องหยุดพักแรมที่นั่น รุ่งเช้ามากราบทูลทรงพระกรุณาถวายเรื่อง จึงตรัสเรียกหา นายสัน นางหวาง เข้าเฝ้าทรงพระกรุณาแต่งตั้ง นายสัน นางหวาง เป็นขุนชะมวงมานิต ตำแหน่งกำนันตำบลท่าชะมวงขณะนั้นกว้างใหญ่ไพศาล ตำบลเขาพระก็เป็นส่วนหนึ่งของตำบลท่าชะมวงเพิ่งแยกเป็นตำบลเขาพระในปีพุทธศักราช 2523 มีนายหมาด เส้นหละ เป็นกำนันคนแรกของตำบลเขาพระ ท่านขุนชะมวงมานิตได้เฝ้าทูลละอองพระบาทสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตร และได้จัดชาวบ้านส่งเสด็จช่วยหาบหามสิ่งของที่จะต้องนำไปในขบวนเสด็จ และกราบทูลแหวะพักผ่อนบริเวณน้ำตก เดิม น้ำตกชื่อโดนคลองน้ำเรียน ไหลลงสู่คลองรัตนภูมิ ไหลผ่านเขาพระและตำบลท่าชะมวง ผ่านภูเขาไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาที่บ้านปากบางภูมิ เป็นแม่น้ำสำคัญของอำเภอรัตนภูมิ

ในสมัยนั้นโดนคลองน้ำเรียนเป็นธรรมชาติอยู่ในป่าลึกมีสัตว์ป่าลึงค่างชะนี นกนานาชนิดแวดล้อมด้วยป่าดึกดำบรรพ์ ยังไม่มีคนทำลายเป็นธรรมชาติที่สมบูรณ์ทั้งหมดสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรทรงสำราญพระทัยที่ได้พักผ่อนพร้อมกับท่านขุนชะมวงมานิตคอยถวายการรับใช้ อารักขานำเสด็จไปชมสถานที่ประทับแรมจนหายเหน็ดเหนื่อยแล้วเสด็จต่อไปสตุล ก่อนเสด็จไปสตุลท่านขุนชะมวงมานิตกราบทูลขอพระราชทานพระนามของพระองค์เป็นชื่อน้ำตกว่า "น้ำตกบริพัตร" ตั้งแต่นั้นมาท่านขุนชะมวงมานิตเป็นนักปกครองยึดหลักความยุติธรรมสามัคคีธรรมให้ชาวพุทธอิสลามที่คนไทยเรียกเขาว่า "แขก" เพราะเข้าใจผิดคิดว่าไม่ใช่คนไทยมาทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าวัดหรือสุเหร่าทั้งคนไทยพุทธอิสลามมาจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น สร้างวัด สร้างสุเหร่า ตัดถนน สร้างสะพาน สร้างที่ว่าการอำเภอรัตนภูมิ (หลังเก่า) ฝั่งเปลี่ยนเป็นอำเภอรัตนภูมิ ต่อมาผู้เฒ่าเคยเล่าให้ฟังว่ามีผู้หญิงคนหนึ่งประสบอุบัติเหตุตกน้ำที่วังวนน้ำตกเสียชีวิต เป็นนางฝ่ายในของเจ้าฟ้าบริพัตรและเป็นอาถรรพณ์ให้เด็กหนุ่ม ๆ อายุวัยรุ่นเสียชีวิตในวังวนน้ำตกเกือบทุกปี จากคำบอกเล่าแนะนำให้อันเชิญดวงวิญญาณของท่านผู้หญิงคนนั้นโดยการจัดสร้างศาลเจ้าที่ให้หรือทำพิธีทางศาสนา(ทำบุญ) ล้างอาถรรพณ์ และควรสร้างอนุสาวรีย์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตร เพื่อการเคารพบูชา แก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป

โครงส่

"บริพัตร"ชื่อนี้	พระราชทาน
น้ำตกอยู่ยืนาน	คู่หล้า

เมื่อครั้งเสด็จผ่าน ประทับ แรมดอย
 น้าดกชื่อเจ้าฟ้า ชื่อนี้มงคล

“หลวงมโนธรรม” เรียบเรียง

(ที่มาของข้อมูล จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่า(ผู้อาวุโส)และเวทีประชาคมผู้เฒ่าเล่าประวัติชุมชนในตำบลเขาพระ)

2.สภาพภูมิศาสตร์

พื้นที่ตำบลเขาพระมีภูเขาสูงมีภูเขาใหญ่น้อยมากมายภูเขาที่สูงที่สุด คือ ภูเขาแก้วหรือเทือกเขาตะนาวศรีเป็นแกนกลางของคาบสมุทรมาเลเซียอยู่ทางทิศใต้ ทางทิศเหนือมีเทือกเขาบรรทัด ทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาบรรทัดบรรจบกับเขาแก้ว เทือกเขาเหล่านี้คลุมพื้นที่ถึงจังหวัดสตูล ติดต่อกับประเทศมาเลเซีย บริเวณเทือกเขาปกคลุมด้วยป่าดงดิบ เกิดจากธรรมชาติอันยาวนาน ป่าไม้เป็นไม้ขนาดใหญ่มีค่าทางเศรษฐกิจอย่างยิ่ง ที่จะอนุรักษ์ไว้เป็นอุทยานแห่งชาติ สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ประเทศเพราะเทือกเขาและป่าไม้เหล่านี้ทำให้ฝนตกชุกตลอดปี เกิดเป็นแม่น้ำลำธารหลายสายไหลไปทางทิศตะวันตกหล่อเลี้ยงจังหวัดสตูล ไหลไปทางทิศตะวันออกหล่อเลี้ยงจังหวัดสงขลา การแบ่งอาณาเขตจังหวัดสตูลยึดแนวสันเทือกเขาแบ่งปันน้ำทางตะวันออกเป็นที่ต่ำจนถึงทะเลสาบสงขลา

2.1 ที่ตั้ง องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ทิศตะวันตกของจังหวัดสงขลา ห่างจากศาลากลางจังหวัดสงขลา 70 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอรัตภูมิประมาณ 10 กิโลเมตร โดยใช้เส้นทางถนนเพชรเกษม (สายเก่า) และถนนสายเอเชีย (สายใหม่) มีทำการตั้งอยู่ที่บ้านนาเล็ก เลขที่ 111/2 ม.3 ถ.ยนตรการกำธร ต.เขาพระ

อ.รัตภูมิ จ.สงขลา

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลท่าชะมวง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลทุ่งนุ้ย จังหวัดสตูล
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และตำบลท่าชะมวง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลท่าชะมวง และจังหวัดพัทลุง

2.2 เนื้อที่ตำบลเขาพระ

ตำบลเขาพระ มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 207.7 ตารางกิโลเมตร (129,812.50 ไร่)

2.3 ภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระ เป็นที่ราบ และเป็นภูเขาสูงทางทิศใต้ และทางทิศตะวันตก และทิศตะวันออก ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแหล่งน้ำสายต่าง ๆ เช่น คลองลำแซง คลองลำชัน คลองรัตนภูมิ เป็นต้น

2.4 จำนวนหมู่บ้าน 12 หมู่บ้าน

- จำนวนหมู่บ้านในเขต อบต. เต็มทั้งหมู่บ้าน 11 หมู่ ได้แก่ หมู่ที่ 2,3,4,5,6,7,8,9,10,11 และ 12

- จำนวนหมู่บ้านในเขต อบต.บางส่วน 1 หมู่ ได้แก่ หมู่ที่ 1
ท้องถิ่นอื่นในตำบล

-จำนวนเทศบาลตำบล จำนวน 1 แห่ง คือเทศบาลตำบลนาสีทอง

ประชากร

ประชากรทั้งสิ้น 13,180 คน แยกเป็นชาย 6,621 คน หญิง 6,559 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 60 คน/ตารางกิโลเมตร

ตารางแสดงจำนวนประชากร ชายหญิง และครัวเรือนที่อยู่ในเขตตำบลเขาพระ

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร		ประชากร รวม
			ชาย	หญิง	
1	ควนสะอาด	51	109	96	205
2	คู	208	339	380	719
3	นาลึก	344	632	631	1,263
4	สีสอน	324	601	618	1,219
5	ควนดินแดง	334	721	659	1,380
6	บนควน	484	855	863	1,718
7	คลองแก้ว	330	694	658	1,352
8	คลองเขาล้อน	368	666	674	1,340
9	ทุ่งคมบาง	171	411	380	791
10	เขาสอยดาว	236	539	548	1,087
11	เขาพระ	264	574	565	1,139
12	คลองหิน	239	480	487	967
รวม		3,353	6,621	6,559	13,180

ที่มา:สำนักบริหารการทะเบียน ข้อมูล ณ เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2552

3. สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรกรรม แยกได้ดังนี้

- ทำสวนยางพารา	2,000 ครัวเรือน	39,352 ไร่
- ทำนา	110 ครัวเรือน	400 ไร่
- ทำสวนผลไม้	460 ครัวเรือน	1,321 ไร่

4. สภาพทางสังคม

4.1 การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา	6 แห่ง
- โรงเรียนมัธยมศึกษาขยายโอกาส	1 แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	2 แห่ง
- ศูนย์เด็กเล็กกรมศาสนา	1 แห่ง
- ศูนย์เรียนรู้ชุมชน	4 แห่ง

4.2 สถาบันและองค์กรทางศาสนา

- วัด/สำนักสงฆ์	6 แห่ง
- มัสยิด	6 แห่ง

4.3 สาธารณสุข

- สถานีอนามัย	2
- ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน	12 แห่ง
- อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ	98%

4.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- สถานีตำรวจชุมชน	1 แห่ง
- คณะกรรมการหมู่บ้าน อพป.	7 หมู่บ้าน
- อาสาสมัครรักษาความสงบหมู่บ้าน	12 หมู่บ้าน

5. การบริการพื้นฐาน

5.1 การคมนาคม

- ถนนลาดยางทางหลวงสายทวนเนียง - สตูล ผ่านกลางตำบลมีความยาว

23.5 กิโลเมตร

- ถนนลาดยางเข้าหมู่บ้าน	19 สาย	ระยะทาง 42.39 กิโลเมตร
- ถนน คสล.ภายในหมู่บ้าน	15 แห่ง	ระยะทาง 6,801 เมตร
- ถนนลูกรังสัญจรภายในหมู่บ้าน	จำนวน	68 สาย
- สะพาน คสล.	จำนวน	30 แห่ง
- ท่อเหลี่ยม คสล.	จำนวน	45 แห่ง

แหล่งน้ำธรรมชาติ

- ลำน้ำ,ลำห้วย 35 สาย
- คลอง 28 สาย

ข้อมูลอื่น ๆ

ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

- น้ำตกบรีพัตร -อ่างเก็บน้ำคลองกรอยน้อย
- ถ้ำศรีเกษร -ป่าไม้ตามเทือกเขาต่างๆ
- น้ำตกโตนหมากลิ้ง -น้ำตกพระยาจักร์ตันต์
- น้ำตกธารินี 7 ชั้น
- สวนรุกขชาติถ้ำเขาน้อย

6. ศักยภาพพื้นที่ตำบลเขาพระ

เป็นพื้นต้นน้ำที่สำคัญเป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์กรรมพืช สัตว์ และ
สมุนไพร สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนและวิถีชีวิตชุมชนของคนท้องถิ่นและยังเป็น
แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่ของตำบลเขาพระยังอุดมสมบูรณ์ของไม้นานาพันธุ์
มีสายน้ำเล็ก ๆ 17 สาย ไหลลงสู่คลองรัตนภูมิ แต่พื้นที่บางส่วนของตำบลเขาพระถูกบุกรุก
ทำลาย จึงได้มีการจัดตลาดตระเวนเผ่าระวังป่าเชื่อมโยงกัน 6 หมู่บ้าน นำร่อง

6.1 การรวมกลุ่มของประชาชน

- จำนวนกลุ่มทุกประเภท 103 กลุ่ม

แยกประเภทกลุ่ม

- กลุ่มอาชีพ	81 กลุ่ม
- กลุ่มออมทรัพย์	12 กลุ่ม
- กลุ่มอื่น ๆ กลุ่มสตรี	12 กลุ่ม
- ชมรมผู้สูงอายุ	2 กลุ่ม

6.2 จุดเด่นของพื้นที่ ที่เอื้อต่อการศึกษาและเรียนรู้

- แหล่งท่องเที่ยวหน้าตกบรีพัตร์, ถ้ำศรีเกษร ต.เขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา
- 7 ฐานเรียนรู้ 11 กิจกรรม 6 หมู่บ้าน
- จุดชมวิวและเฝ้าระวังป่าเขาสุกสม
- ภูเขาแบ่ง
- เทียวชมน้ำตกป่าตันน้ำ (น้ำตกผ้ามาน)
- ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
- ล่องแพแลคลอง
- ล่องเรือภูศรีเกษร
- น้ำตกพระนิตรทันต์

- ล่องแก่งคลองน้ำชัน
- กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดนหมากลิ้ง
- ศูนย์เรียนรู้ สมุนไพรวัดถ้ำเขาพระ
- กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์
- สวนเกษตรสี. ย.
- สวนเกษตรธาตุสี

6.3 ความสำคัญของป่าต้นน้ำ

- ความหลากหลายทางระบบนิเวศน์
- เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่สำคัญ
- เป็นแหล่งอาหาร
- เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์กรรมพืช สัตว์ แหล่งพืชสมุนไพรและพันธุ์ไม้
- เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคน วิถีชุมชน
- แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

6.4 สถานการณ์และปัญหาตำบลเขาพระ

-ป่าต้นน้ำถูกทำลาย

- ครอบครัวย้าย
- การบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ
- จากคนในพื้นที่ 10%
- จากคนนอกพื้นที่ 80%
- การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ของพื้นที่
- การปลูกพืชเชิงเดี่ยว
- การพังทลายของหน้าดิน

-บ่อทราย

- น้ำชุมชนมีตะกอนมาก
- การพังทลายของหน้าดิน/น้ำเปลี่ยนทิศทาง/ผู้ประกอบการเปลี่ยนทางน้ำ
- วงจรชีวิตของสัตว์น้ำสูญพันธุ์/สัตว์เลี้ยงไม่สามารถดื่มได้

-โรงโม่หิน

- มลพิษทางอากาศ
- บ้านเรือนร้าว

- ผู้ลงทะเบียนส่งผลกระทบต่อสวนผลไม้
- มลพิษทางเสียง

6.5 ความต้องการของชุมชน 7 ฐานศึกษาเรียนรู้ 11 กิจกรรม ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงเกษตร เพื่ออนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ตำบลเขาพระ

- อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
- ส่งเสริมการปลูกป่าทดแทนบางส่วนตามความเหมาะสมของพื้นที่
- เพาะและขยายพันธุ์ไม้ยืนต้น
- ส่งเสริมเยาวชนมีส่วนร่วมในการปลูกป่า
- เสริมสร้างปลูกจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญของป่าต้นน้ำ
- ฟื้นฟูวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกับป่าโดยอาศัยซึ่งกันและกัน
- ฟื้นฟูและรักษาพืชผักพื้นบ้าน
- การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและเครือข่าย
- การสื่อสารสารสนเทศเป็นเครื่องมือเพื่อการตัดสินใจ
- รวบรวมประวัติศาสตร์ย้อนรอยวิถีชีวิตคนป่าต้นน้ำ
- จัดทำกิจกรรมประมวลความรู้ด้านพืชพรรณสัตว์ป่าและระบบนิเวศป่าต้นน้ำ
- จัดทำหลักสูตรโดยผู้รู้ในชุมชน
- ถอดบทเรียนผู้เฒ่าผู้แก่
- กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเข้ามาดูแลให้คำแนะนำ
- จัดการแนวเขตป่า เขตคลอง เขตเขา หน่วยงานที่รับผิดชอบร่วมกับประชาชน

กฎหมายว่าด้วย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า¹

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (Wildlife sanctuary) เป็นพื้นที่ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยปลอดภัย เพื่อให้สัตว์ป่าในพื้นที่ดังกล่าว จะได้มีโอกาสสืบพันธุ์และขยายพันธุ์ตามธรรมชาติได้มากขึ้น และทำให้สัตว์ป่าบางส่วนมีโอกาสกระจายพันธุ์ออกไปในท้องที่แหล่งอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับการสงวนและรักษาถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าเพื่อเป็นแหล่งอาหารหลบหนีศัตรู และขยายพันธุ์สัตว์ และขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ ในปัจจุบันมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ารวมทั้งสิ้น 46 เขต รวมเนื้อที่ 20,459,098 ไร่ ในการกำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามีบทบัญญัติตาม พรบ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 ว่า “เมื่อรัฐบาลเห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยปลอดภัย เพื่อรักษาไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่าก็กระทำได้โดยประกาศพระราชกฤษฎีกา และให้มีแผนที่แสดงแนวเขต แห่ง

¹ อ้างจาก <http://www.talontourthai.com/content/TalonTourThai-Sanctuary/sanctuary.html> วันที่ 20 มิ.ย.54

บริเวณที่กำหนดนั้นแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาด้วย บริเวณที่กำหนดนี้ เรียกว่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ที่ดินที่จะกำหนดให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้น ต้องเป็นที่ดินที่มีได้อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใดซึ่งมิใช่ทบวงการเมือง”

นอกจากนั้นยังมีข้อกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับประชาชนทั่วไปในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เช่น

- ห้ามมิให้ผู้ใดล่าสัตว์ป่าทุกชนิด หรือเก็บ หรือทำอันตรายแก่ไข่ หรือรังของสัตว์ป่า ยกเว้น เพื่อการศึกษาหรือการวิจัยทางวิชาการซึ่งต้องได้รับหนังสืออนุญาตจากอธิบดีกรมป่าไม้

- ห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปครอบครองยึดถือที่ดิน หรือตัดโค่น แล้วยาง เผล ทำลายต้นไม้ หรือพฤษชาติอื่น หรือขุดหาแร่ ดิน หิน หรือเลี้ยงสัตว์ หรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำ หรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมทันหรือเหือดแห้งหรือเป็นพิษต่อสัตว์ป่า เพื่อเป็นการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity)

- การเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าของบุคคลซึ่งมิได้มีหน้าที่ทางราชการ จะต้องได้รับอนุญาตก่อน และเมื่อได้รับอนุญาตให้เข้าไปแล้วจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้าง เมื่อปี พ.ศ.2519 กรมป่าไม้โดยกองอนุรักษ์สัตว์ป่า ได้ส่งเจ้าหน้าที่มาสำรวจ และพิจารณาเห็นว่าป่าโดนงาช้างเป็นป่าผืนใหญ่ผืนหนึ่งติดกับประเทศมาเลเซีย เป็นป่าที่สมบูรณ์มีสัตว์ป่าชุกชุมและคาดว่าจะอาจมีแรดอาศัยอยู่ในพื้นที่ด้วย เป็นป่าต้นน้ำลำธารที่มีลำธารหลายสายไหลลงสู่ที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลาหล่อเลี้ยงพื้นที่กลีกรมหลายแสนไร่ กองอนุรักษ์สัตว์ป่า(ในเวลานั้น) กรมป่าไม้ เห็นว่าควรจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเพื่อควบคุมและป้องกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติด้านสัตว์ป่าและป่าไม้ แหล่งน้ำ แหล่งอาหาร ตลอดจนสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีความสำคัญต่อสัตว์ป่าให้คงอยู่อย่างถาวร จึงได้ตราพระราชกฤษฎีกาประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้างเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2521 สำนักงานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้างตั้งอยู่ที่บริเวณน้ำตก

โดนงาช้าง ท้องที่ ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ห่างจากอำเภอหาดใหญ่ 26 กิโลเมตร เริ่มจากหาดใหญ่ไปตามถนนเพชรเกษม หาดใหญ่ - รัตภูมิ ถึงกิโลเมตรที่ 13 บ้านหูแร่ ตำบลฉลุง อำเภอหาดใหญ่ ตำบลท่าชะมวง ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลาและตำบลทุ่งนุ้ย อำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล มีพื้นที่ทั้งสิ้น 182 ตารางกิโลเมตร หรือ 113,721 ไร่

ภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้างมีน้ำตกหลายแห่งที่สวยงาม และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของประชาชนทั่วไปตลอดจนชาวต่างประเทศ เส้นทางคมนาคมสะดวก คือ

น้ำตกโดนงาช้าง เป็นน้ำตกที่สวยงามของภาคใต้ อยู่ในท้องที่อำเภอหาดใหญ่ ใกล้สำนักงานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้าง

น้ำตกโดนปลิว อยู่ทางด้านทิศเหนือของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้าง ในท้องที่อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ห่างจากอำเภอหาดใหญ่ 28 กิโลเมตร

น้ำตกบริพัตร อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้าง ในท้องที่อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ห่างจากถนนสายรัตภูมิ - สตูล เพียง 800 เมตร

กฎหมายว่าด้วย ป่าสงวน²

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าอนุรักษ์มีหลายฉบับ แต่ที่เป็นกฎหมายหลักในปัจจุบันมี ๔ ฉบับ คือ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๘ พระราชบัญญัติ สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ และพระราชบัญญัติ ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งในกฎหมายทั้งสี่ฉบับนี้ได้มี มาตรการที่จะจำกัดการทำลายป่าไม้และสงวนพื้นที่ป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ในทางระบบ นิเวศน์และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร อันเป็นต้นกำเนิดของทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ โดยการ กำหนดให้มีการประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์ไว้ และกำหนดห้ามการกระทำบางอย่างที่จะนำไปสู่ การทำลายป่าไม้ สัตว์ป่า และของป่าในเขตดังกล่าว ทั้งนี้ ผู้ฝ่าฝืนจะต้องได้รับโทษทางอาญา และต้องรับผิดชอบในทางแพ่งอีกด้วย นอกจากนี้ กฎหมายดังกล่าวยังมีแนวโน้มที่จะให้อำนาจหน้าที่ แก่เจ้าพนักงานป่าไม้ และเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องที่จะป้องกันและปราบปรามการทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติในเขตอนุรักษ์ดังกล่าว โดยการออกใบอนุญาต หรือการสั่งให้ผู้ฝ่าฝืนทำให้ สภาพแวดล้อมกลับคืนดังเดิม หรือเข้าไปดำเนินการแก้ไขสภาพแวดล้อมเองโดยคิดค่าใช้จ่าย จากผู้กระทำการละเมิด

ป่าอนุรักษ์ในปัจจุบันแบ่งได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม

ป่าสงวนแห่งชาติ คือป่าที่พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองป่า พ.ศ. 2481 ประกาศว่า เป็นป่าสงวนและป่าคุ้มครอง ส่วนป่าสงวนอีกกรณีหนึ่ง เป็นป่าที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ออกกฎกระทรวงให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ โดยพิจารณาความจำเป็นเพื่อการรักษา สภาพป่าไม้ ของป่า หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่นและในกฎ กระทรวงดังกล่าวจะต้องมีแผนที่ แสดงแนวเขตของป่าสงวนไว้ด้วย อีกทั้งเมื่อประกาศแล้ว ต้องปิดประกาศสำเนากฎกระทรวงไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอหรือกิ่งอำเภอ ที่ทำการกำนัน และในหมู่บ้านในเขตที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ ประชาชนทราบ

กรณีที่เกิดว่าเป็นการบุกรุก หรือทำลายสภาพป่าสงวนแห่งชาติ มีกำหนดไว้ใน พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ มาตรา ๑๔-๒๐ มีหลักสำคัญดังนี้

1.กระทำได้ต้นไม้ ดิน หิน กรวด หวาย แร่และน้ำมัน พืช สัตว์ต่างๆ หรือซากสัตว์ ซึ่ง อยู่ในเขตป่าสงวนนั้น

2.ทำไม้ ซึ่งรวมถึง การตัด ขุด หรือชักลากไม้ที่มีอยู่ในป่า หรือนำไม้ที่อยู่ในป่าออกมา จากป่าสงวนแห่งชาติ ไม่ว่าไม้นั้นจะเป็นไม้ หวงห้ามตามกฎหมายป่าไม้หรือไม่ก็ตาม เว้นแต่จะ ได้รับอนุญาตจาก เจ้าพนักงาน

² ณรงค์ โจหาญ กฎหมายป่าไม้และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า อ้างจากเว็บไซต์ http://law.tu.ac.th/law_center/law_document/book2/b2-10.html วันที่ 20 มิ.ย. 54)

3. เก็บหาของป่า ได้แก่ การเก็บไม้พื้น เปลือกไม้ หิน ชากสัตว์ น้ำผึ้ง มูลค้างคาว เป็นต้น เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงาน

4. เข้าไปยึดถือ ครอบครอง ทำประโยชน์ หรืออาศัยอยู่ แฝวถาง เผาป่า หรือทำให้เกิดการเสื่อมสภาพของป่า โดยไม่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

5. กรณีที่ราษฎรอาจได้รับการอนุญาตให้เข้าไปทำกินได้ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ได้แก่ การให้สิทธิทำกิน การอนุญาตให้ปลูกป่า หรือทำสวนป่า ในเขตป่าเสื่อมโทรม หรือการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์เกี่ยวกับการทำเหมืองแร่หลังจากที่สัมปทานตามกฎหมายแร่ เป็นต้น

ผู้ฝ่าฝืน หลักการข้างต้น ต้องระวางโทษจำคุก ตั้งแต่หกเดือนถึงห้าปี และปรับตั้งแต่ห้าพันบาทถึงห้าหมื่นบาท แต่ผู้กระทำจะต้องได้รับโทษจำคุกหนักขึ้น โดยต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนห้าหมื่นบาท ถ้าได้กระทำการบุกรุก มีเนื้อที่เกินยี่สิบห้าไร่ หรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่ไม้สัก ไม้ยาง ไม้สนเขา หรือไม้หวงห้ามประเภท ข. ตามกฎหมายป่าไม้ หรือกระทำต่อไม้อื่นๆ ซึ่งมีจำนวนต้นหรือท่อน รวมกันเกินยี่สิบต้นหรือท่อน หรือมีปริมาตรไม้เกินสี่ลูกบาศก์เมตร หรือกระทำต่อต้นน้ำลำธาร (พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ มาตรา ๓๑)

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นเขตที่คณะรัฐมนตรีเห็นชอบว่าที่ดิน ในเขตใดที่ควรรักษาไว้เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยปลอดภัย เพื่อรักษาพันธุ์สัตว์ป่าไว้ โดยการประกาศพระราชกฤษฎีกาให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (แต่ที่ดินนั้นจะต้องไม่เป็นที่ดินของเอกชน)

หลักการคุ้มครองพื้นที่ป่าและสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านี้ จะมีการห้ามกิจกรรมของคนที่จะเข้าไปในเขตนี้อย่างเข้มงวด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้สัมปทาน หรือประทานบัตรเพื่อทำแร่หรือปิโตรเลียม ทั้งนี้ เพราะกฎหมายประสงค์จะให้พื้นที่เพื่อการขยายพันธุ์ของสัตว์ป่า จึงพยายามจะอนุรักษ์พื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ไว้

ข้อห้ามที่กำหนดไว้มีดังนี้

1. ห้ามล่าสัตว์ป่า ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองหรือไม่ และห้ามเก็บหรือทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่า ยกเว้นการกระทำเพื่อการศึกษาทางวิชาการ และได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีกรมป่าไม้ โดยความเห็นชอบจากคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติ (พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า มาตรา ๓๖) ผู้ฝ่าฝืนมีโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินห้าหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา ๕๓)

2. ห้ามเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเป็นเจ้าพนักงานซึ่งต้องทำหน้าที่ในเขตนั้น (พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า มาตรา ๓๗)

3. ห้ามยึดถือ ครอบครองที่ดิน หรือตัด โคน แฝวถาง เผา หรือทำลายต้นไม้ หรือพฤษชาติอื่น ๆ ห้ามซุกหาแร่ ดิน หิน หรือเลียงสัตว์ หรือปล่อยสัตว์หรือสัตว์ป่าหรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำหรือทำให้น้ำแห้ง น้ำท่วม หรือน้ำเป็นพิษ หรือเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่า แต่มี

ข้อยกเว้นให้ทำได้โดยได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมป่าไม้หรือกรมประมงเพื่อประโยชน์ในการบำรุงพันธุ์ การศึกษาทางวิชาการ หรือการอำนวยความสะดวก หรือการให้ความรู้แก่ประชาชน (พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า มาตรา 38) ผู้ฝ่าฝืนมีโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา 54) และศาลมีอำนาจพิพากษาขับไล่ผู้นั้นและบริวารออกจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและมีอำนาจริบทรัพย์ บรรดาเครื่องมือ ยานพาหนะ หรือสัตว์ป่า หรือซากของสัตว์ป่าที่ได้มาจากการกระทำความผิดนั้น (มาตรา 57,58)

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม³

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม

สินธุ์ สโรบล : 2546 อ้างจาก 2545 ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาค้นคว้าเพื่อรวบรวมค่านิยมและความหมาย ได้ทำกันในสถาบันหลายแห่ง ทั้งนี้เพื่อกำหนดทิศทางการทำงานอย่างใดก็ตาม รายงานสรุปผลการดำเนินโดยสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้รวบรวมและกำหนดนิยามของ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" ไว้ว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน"

จากคำจำกัดความดังกล่าว สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ยังได้อธิบายเพิ่มเติมในแต่ละข้อความเพื่อความสมบูรณ์ขององค์ประกอบจากลักษณะพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังนี้

อะไร (what)

การท่องเที่ยว กระบวนการท่องเที่ยวมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว ตลาดด้านการท่องเที่ยว และการบริการ การท่องเที่ยวที่มีการเดินทางเข้าไปเกี่ยวข้อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นกระบวนการที่ตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายทางสังคมและเศรษฐกิจ

มีความรับผิดชอบ เป็นการขยายกระบวนการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมถึงรูปแบบการท่องเที่ยว และพฤติกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม ทั้งที่เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การบริการท่องเที่ยว การตลาด นักท่องเที่ยวรวมทั้งผู้เกี่ยวข้อง

ที่ไหน (Where)

³ อ้างจากหนังสือประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยว "การท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์"

แหล่งธรรมชาติ หมายถึง แหล่งดึงดูดทางธรรมชาติซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายการท่องเที่ยว แหล่งธรรมชาตินี้อาจมีองค์ประกอบเฉพาะที่เป็นธรรมชาติหรือองค์ประกอบอื่น ๆ จุดเน้นการท่องเที่ยวคือ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในแหล่งธรรมชาติ ที่สำคัญคือความหลากหลายทางชีวภาพ แหล่งธรรมชาตินี้อาจไม่จำกัด หรือจำเป็นต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามที่กำหนดไว้ก็ได้ หากมีการท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่ใดก็สามารถทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เอกลักษณ์คือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของแหล่งจุดหมายการท่องเที่ยว เป็นอัตลักษณ์ หรือลักษณะจริงแท้ของสถานที่นั้น หรือเกิดขึ้นเฉพาะถิ่น ไม่เหมือนใคร ทั้งนี้มุ่งเน้นที่ระบบนิเวศของพื้นที่ที่สำคัญ เอกลักษณ์เฉพาะถิ่นนอกจากจะเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวแล้วยังเป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้ไม่ให้ถูกทำลาย หรือเปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องจากการท่องเที่ยว หากมีการเปลี่ยนแปลงต้องเป็นไปตามธรรมชาติ

แหล่งวัฒนธรรม เป็นสถานที่จุดหมายของการท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งวัฒนธรรมหรือเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน วัฒนธรรมในที่นี้หมายรวมถึงประติสัทธิกรรมของมนุษย์อื่น ๆ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งโบราณคดี

เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้จำกัดแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีตามธรรมชาติ และเป็นวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ภายใต้หรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศที่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อาจกล่าวได้ว่าแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีรากฐานอยู่กับธรรมชาติ

มีวิธีการอย่างไร (How)

มีกระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ขาดไม่ได้ของการท่องเที่ยวประเภทนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นในทุกขณะทุกขั้นตอนของการจัดการท่องเที่ยวซึ่งจะทำให้มีการสั่งสมประสบการณ์ที่ดีและมากขึ้นตามลำดับ เพื่อให้บรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การเรียนรู้ร่วมกันในะมีผู้เกี่ยวข้อง การเรียนรู้ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่รวมถึงผู้เกี่ยวข้องทั้งผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น

อยู่ภายใต้การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีการจัดการที่ดี ถูกต้องตามหลักวิชาการ ต้องมีการวางแผนและปฏิบัติอย่างถูกต้อง

สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องได้รับการจัดการเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่และสิ่งแวดล้อมโดยรวม สิ่งแวดล้อมในที่นี้หมายถึงสิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรของแหล่งธรรมชาติหรือวัฒนธรรมที่มีอยู่

การท่องเที่ยว หมายถึงการจัดการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมทั้งด้านการจัดการทรัพยากร แหล่งท่องเที่ยว การบริการและการตลาดที่ถูกต้องเหมาะสม

การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมหมายถึงการมีสิทธิ์ในการควบคุมดูแลกระบวนการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นสำรวจ วางแผน จัดการดำเนินการ ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิดรายได้หรือผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นแล้ว ยังชี้ถึงความสำคัญของท้องถิ่นและเป็นกระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้วย

มีจุดประสงค์ใด (For what)

มุ่งให้เกิดจิตสำนึก เป็นการระบุถึงวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวหรือกระบวนการเรียนรู้วิธีการจัดการที่ถูกต้อง มุ่งให้ผู้เกี่ยวข้องเกิดจิตสำนึก มีภาวะจิตตื่นและรู้ตัว สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้า ประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสด้วยกายอย่างแท้จริง ไม่เพียงแต่มีความเข้าใจเท่านั้น หากแต่สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นธรรมชาติโดยอัตโนมัติ

การรักษาระบบนิเวศ มุ่งให้เกิดการรักษาระบบนิเวศไม่ให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไป คงสภาพการมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างมีสมดุลให้นานที่สุด

มีความยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะส่งผลต่อเนื่องถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งจะเกิดขึ้นในความยั่งยืนของทุกองค์ประกอบ อยู่ในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแผนปฏิบัติการที่ 21 ซึ่งเป็นผลจากการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลกที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2535

องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ราล์ฟ บัคลีย์ (Ralf Buckley) ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ มหาวิทยาลัยกริฟฟิธ ออสเตรเลีย ให้แนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 5 ประการ ดังนี้ 1) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการดูแลอย่างยั่งยืน 2) เป็นการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของธรรมชาติ 3) มีการศึกษาด้านการเรียนรู้และวัฒนธรรมหรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก 4) เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ 5) สร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว

จากแนวคิดดังกล่าว สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้ดัดแปลงความคิดของราล์ฟ บัคลีย์ และพัฒนามาสู่องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ด้าน กล่าวคือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีธรรมชาติเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงมีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบและจะต้องไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ ควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน

3.องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ ให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ สร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง ทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง อาจกล่าวได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา

4.องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุมพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ซึ่งท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้าจนถึงองค์กรปกครองท้องถิ่น รวมทั้งการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้เสีย เป็นการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่ดำเนินการวิจัย

หมู่ที่ 3 บ้านนาสิก หมู่ที่ 4 บ้านสีสอน หมู่ที่ 6 บ้านเขาลูกกลม หมู่ที่ 8 บ้านคลองเขาล่อน หมู่ที่ 10 บ้านเขาสอยดาว และหมู่ที่ 11 บ้านเขาพระ จำนวน 6 หมู่บ้านในตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

การเตรียมทีมวิจัย

1.เตรียมทีมวิจัย ซึ่งแจ้งการดำเนินโครงการตามกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น วันที่ 1 กรกฎาคม 2553 ณ ที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน หมู่ 11 บ้านเขาพระ

วัตถุประสงค์ เพื่อชี้แจงทีมวิจัยต่อการดำเนินโครงการ หลังจากได้รับการอนุมัติทุนทำโครงการ ในเรื่องการบริหารจัดการโครงการ การส่งสรุปกิจกรรม และการจัดทำหลักฐานเบิกจ่ายงบประมาณ

ผู้เข้าร่วม มีจำนวน 14 คน ประกอบด้วย พี่เลี้ยง สกว. 2 คน ทีมวิจัยใน 6 หมู่บ้าน และหัวหน้าโครงการ

กระบวนการ

1.ทบทวนความเป็นมาของโครงการ วัตถุประสงค์ คำถามวิจัย วิธีการดำเนินโครงการ นัดหมายวันเวลาในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง โดยผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สงขลา

2.กำหนดหลักเกณฑ์การส่งบันทึกกิจกรรมและรายงานการเงินให้กับหน่วยประสานงานวิจัยในพื้นที่ และได้ให้ตัวอย่างการบันทึกกิจกรรมกับนักวิจัย

3.ชี้แจงระเบียบการเบิกจ่ายเงินงบประมาณในโครงการวิจัย อธิบายตัวอย่างการเขียนใบสำคัญรับเงิน และซักถามแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการเบิกจ่ายงบประมาณในเรื่องที่ทีมวิจัยสงสัย

4.แบ่งบทบาททีมวิจัยรับผิดชอบงานด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านจัดบันทึกข้อมูลและการเงิน โดยคุณวันนี หลงฮัน เป็นคนรับผิดชอบ ผู้ประสานงานทีมวิจัย แต่ละหมู่รับผิดชอบร่วมกัน และได้วางแผนช่วงระยะเวลาการทำกิจกรรมแต่ละครั้งในช่วงระยะเวลา 1 ปี และนัดหมายการทำกิจกรรมครั้งที่ 1

ผลที่เกิดขึ้น

1.ทีมวิจัยบางคนเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาไม่ก็ครั้ง ได้เข้าใจถึงหลักการและความเป็นมาของการจัดทำโครงการในครั้งนี้ เพื่อใช้เรื่องการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นกลไกที่จะนำไปสู่การลดทำลายป่า และแต่ละพื้นที่ในการทำวิจัยมีศักยภาพ ที่จะนำไปสู่การจัดทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของตำบลเขาพระได้

2.ตัวอย่างการบันทึกกิจกรรม มีประเด็นสำคัญ คือ เรื่องที่ประชุม วันที่ สถานที่ ผู้เข้าร่วมประชุม กระบวนการ ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม ปัญหาที่เกิดขึ้น และวางแผนงานครั้งต่อไป ข้อตกลงร่วมกันระหว่างพี่เลี้ยงและทีมวิจัยในการส่งบันทึกกิจกรรมและรายงานการเงิน คือ ต้องส่งให้กับพี่เลี้ยงประจำหน่วยงานประสานงานภายในวันที่ 5 ของทุกเดือน

3.ระเบียบการเบิกจ่ายงบประมาณโครงการ ให้ใช้ใบเสร็จรับเงินที่ออกให้โดยร้านค้าและมีเลขภาษีกำกับ หากทางร้านไม่มีใบเสร็จให้ใช้ใบสำคัญรับเงิน ถ้าเป็นค่าอาหาร ค่าตอบแทนวิทยากร ให้แนบบัตรประชาชน ในกรณีที่จ่ายไม่ถึง 1,000 บาท ใช้ใบรับรองแทนใบเสร็จได้ สิ่งสำคัญ คือใบลงทะเบียนต้องมีทุกกิจกรรมแนบกับใบสำคัญรับเงิน

2.ประชุมทีมวิจัยร่วมกับ อบต.เขาพระ วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2553 ณ อบต.เขาพระ วัดตุประสงค์ เพื่อให้ทีมวิจัยซึ่งเป็นชาวบ้านในพื้นที่ตำบลเขาพระ นำเสนอโครงการวิจัย โดยชุมชนเป็นผู้ทำวิจัย ให้กับทาง อบต.รับทราบ เพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิด มุมมอง และแนวทางการสนับสนุนของ อบต.ต่องานวิจัยชาวบ้านได้อย่างไรในเรื่องของงบประมาณและการมีส่วนร่วม รวมทั้งการบูรณาการแผนงานการทำงานร่วมกันในการจัดการแก้ไขปัญหาทรัพยากรในพื้นที่

ผู้เข้าร่วมประชุม ทีมวิจัยโครงการท่องเที่ยวเขาพระ สกว.สงขลา และ เจ้าหน้าที่ อบต.เขาพระ จำนวน 25 คน

กระบวนการ

1.นำเสนอความเป็นมาการทำโครงการ ศักยภาพการจัดทำแหล่งท่องเที่ยวในตำบล วัดตุประสงค์ และผลที่คาดว่าจะได้รับ โดยคุณยุทร เสือกลับ นักวิจัยในโครงการ

2.แลกเปลี่ยนหารือแนวทางการทำงานร่วมกันทั้งโครงการวิจัยและ อบต.เขาพระ

ผลการจัดเวที

ทางทีมวิจัยขอความร่วมมือเข้าร่วมประชุมกับสภา อบต.เขาพระ โดยจะทำหนังสือแจ้งถึงประธานสภา เพื่อนำเสนอโครงการวิจัยต่อ สภา อบต. อาจจะเป็นวิธีหนึ่งที่จะเอาข้อมูลมาเรียนรู้ร่วมกันได้ โดยคุยกันอย่างเปิดใจกับ ทั้งนี้ อบต.มีต้นทุนอยู่แล้ว เมื่อมีการประชุม สภา อบต.นักวิจัยสามารถนำเสนอได้ว่ากิจกรรมนี้ทำอะไรไปบ้าง มีผลอย่างไร แนวทางต่อไปจะ

ทำอะไรต่อ เมื่อเสร็จโครงการจะมีการนำเสนอเป็นข้อมูลโดยจัดทำเป็นรูปเล่มส่งรายงานให้ทาง อบต. รับทราบ

ข้อสรุปจากเวทีการประชุมในครั้งนี้ จะมีการเปิดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยน โดยเชิญหน่วยงานราชการในอำเภอรัตนภูมิ อบต.เขาพระ ฝ่ายทุกฝ่ายที่มีการเกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนในตำบลเขาพระ สถาบันการศึกษาในตำบลเขาพระ มาร่วมรับทราบถึงการทำให้โครงการวิจัยทั้ง 2 โครงการ เพื่อสร้างเครือข่ายการทำงานแบบบูรณาการร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าต้นน้ำไปในทางเดียวกัน ซึ่งจะจัดขึ้นในวันอังคารที่ 9 กุมภาพันธ์ 2553 สถานที่โรงเรียนบ้านเขาพระ ในวันนั้นจะนำเด็กนักเรียนเข้ามาฟังด้วย และในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2553 ซึ่งมีการประชุมสภา อบต.ก็จะนำข้อสรุปจากเวทีเสนอต่อวงประชุมสภา

3.ประชุมนำเสนอโครงการต่อหน่วยงานราชการและองค์กรชุมชน วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2553 ณ โรงเรียนบ้านเขาพระ

วัตถุประสงค์ พบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการแก้ไขปัญหาทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองรัตนภูมิ โดยใช้งานวิจัยเป็นตัวนำ มีชาวบ้านเป็นผู้วิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน และหาแผนงานการดำเนินงานที่สามารถบูรณาการกันได้ในปี 53

ผู้เข้าร่วม หน่วยงานราชการ กลุ่มอนุรักษ์เครือข่ายลุ่มน้ำ ผู้นำชุมชน ชาวบ้านและนักวิจัยในโครงการ

กระบวนการ

1.นำเสนอความเป็นมา หลักการในการทำโครงการท่องเที่ยวเขาพระ วัตถุประสงค์ และขั้นตอนการดำเนินโดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2.แลกเปลี่ยนหาแนวทางการบูรณาการงานในองค์กรและการสนับสนุนการทำงานวิจัยในพื้นที่

ผลการจัดเวที

ข้อเสนอแนะในขั้นตอนวิธีการศึกษาข้อมูลในโครงการวิจัย การสัมภาษณ์ชาวบ้านให้มีการเสนอแนะข้อคิดเห็น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่า

แนวทางการดูแลลิ่งให้กับเจ้าของสวนที่อยู่ริมคลอง ให้เว้นต้นไม้ริมคลอง เพราะ การทำเกษตรตัดริมคลองทำให้ตลิ่งพัง เมื่อน้ำป่าไหลท่วม

แนวทางแก้ปัญหาเรื่องป่าไม้ ทำการส่งเสริมให้คนปลูกไม้คนละต้นที่บ้าน เพื่อลดปัญหาการขึ้นไปตัดไม้บนภูเขา ในการนำมาใช้ประโยชน์ต่าง ๆ เช่น สร้างบ้าน

จะใช้ฐานงานวิจัยศึกษาข้อมูลและจะจัดทำเป็นโครงการส่องแพแลคลอง หากลุ่มเป้าหมายเป็นคนริมคลองเข้าร่วมโครงการประมาณ 40 คน และบ้านที่ปลูกต้นไม้ต้องช่วยกันดูแลให้เติบโตใหญ่ และช่วยป้องกันตลิ่งพังได้

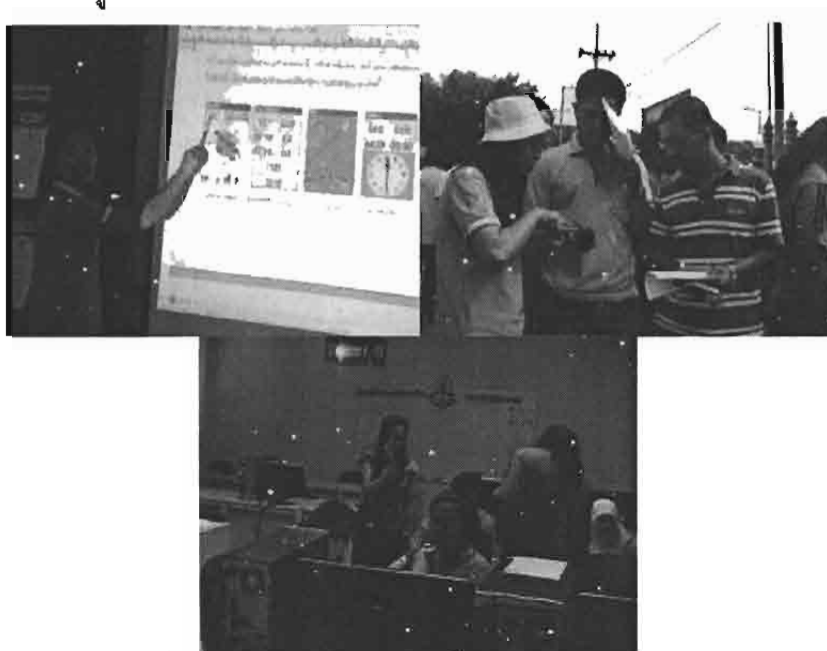
5.เรียนรู้การใช้เครื่องมือ GPS วันที่19 กรกฎาคม 2553 ณ องค์การบริหารส่วนตำบล
เขาพระ

วัตถุประสงค์ เพื่ออบรมทีมวิจัยในการใช้เครื่องมือ GPS เก็บข้อมูลจุดท่องเที่ยวในตำบล
และสามารถทำแผนที่แสดงการท่องเที่ยวได้

ผู้เข้าร่วม สกว.สงขลา ทีมวิจัย วิทยากรจากคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

กระบวนการ วิทยากรบรรยายพร้อมแจกเอกสารประกอบคู่มือการใช้เครื่อง GPS และ
การแปลผลเข้าสู่โปรแกรมคอมพิวเตอร์ จากนั้นทดลองฝึกปฏิบัติใช้เครื่องจับพิกัดในบริเวณ
อบต.เขาพระ

ผลที่เกิด ทำให้นักวิจัยได้เรียนรู้เกี่ยวกับเครื่องมือ ซึ่งสามารถนำสู่การเก็บข้อมูลในพื้นที่
โดยอาศัยแผนที่ภูมิศาสตร์

เจ้าหน้าที่สารสนเทศคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม ฝึกอบรมการใช้ GIS
เพื่อการจัดทำแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

วิธีการศึกษาข้อมูลและสร้างปฏิบัติการ

1.การศึกษาข้อมูลเพื่อตอบคำถามความรู้

1.1.สัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยเขตป่าและริมคลอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูล
ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนตำบลเขาพระ ศึกษาข้อมูลทรัพยากรในพื้นที่ที่สำคัญ
และวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกับป่า การดูแลรักษาป่าต้นน้ำ ของคนในชุมชนที่ผ่านมาในอดีต และการ
เปลี่ยนแปลงป่าต้นน้ำในปัจจุบัน

วิธีการศึกษา ใช้เครื่องมือแบบสอบถาม เพื่อเก็บข้อมูล โดยมอบหมายให้ทีมวิจัยแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูล และได้ร่วมกันออกแบบเครื่องมือแบบสอบถามเพื่อสร้างความเข้าใจและตั้งประเด็นคำถามร่วมกัน ได้แก่ สภาพสายคลองและป่าไม้ในอดีตและปัจจุบัน การใช้ประโยชน์จากป่าไม้และสายคลอง องค์ความรู้ด้านป่าและคลอง อาชีพที่กำลังทำอยู่สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้หรือไม่ การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว สิ่งที่ชุมชนควรจัดการเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น

ในวันที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ทางพี่เลี้ยง สกว.ได้เข้ามาร่วมเก็บข้อมูล เริ่มเก็บในหมู่ 10 บ้านเขาสอยดาว และหมู่ที่ 6 บ้านบนควน เป็นพื้นที่แรก เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2554 หมู่ที่ 8 เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2554 หมู่ที่ 11 เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2554 และหมู่ที่ 3 เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2554 กลุ่มเป้าหมายการเก็บข้อมูล เป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้านที่เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นี่ และกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณป่าเชิงเขาและริมคลอง

การดำเนินการสัมภาษณ์ใช้วิธีจัดสนทนากลุ่ม โดยเชิญผู้รู้กลุ่มเป้าหมายเข้ามาร่วมตั้งวงคุย และทีมวิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ ในช่วงแรก พี่เลี้ยง สกว.สงขลา จะเป็นผู้เริ่มตั้งคำถาม โดยยึดแนวคำถามตามแบบสอบถาม เพื่อเป็นไกด์และแนวทางให้ทีมวิจัยในการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยเขตป่าและคลอง

สัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยเขตป่าและริมคลองในพื้นที่เขาพระ

1.2.เดินสำรวจเส้นทางท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบนิเวศการเปลี่ยนแปลงป่าต้นน้ำ และเพื่อหาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยว ขั้นตอนการเดินสำรวจเส้นทางท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 6 หมู่บ้าน ดังนี้

1.2.1 สำรวจเส้นทางท่องเที่ยวหมู่ที่ 6 วันที่ 20 - 22 กรกฎาคม 2553 ผู้ร่วมเดินสำรวจเป็นทีมนักวิจัยใน 6 หมู่บ้าน พรานป่า และลูกหาบ ก่อนวันที่จะเดินสำรวจได้แบ่งบทบาทกัน โดยแบ่งเป็นชุดพรานนำทาง คนจัดเตรียมอุปกรณ์เดินป่า ได้แก่ อาหารพักแรม เต็นท์ คนถ่ายรูปบันทึกข้อมูล คนจับ GPS ลูกหาบที่ทำการขนอุปกรณ์ให้ทีม และ คนแนะนำจุดท่องเที่ยวที่พบในระหว่างเดินทาง รวมทั้งให้ความรู้เรื่องพันธุ์ไม้ในป่า มีการเล่าประวัติโดยพรานในจุดต่าง ๆ และได้มีการนำข้อมูลจากการสำรวจ มาสรุปร่วมกัน

ทีมสำรวจหมู่ 6 เจอหินรูไม่ใหญ่หลายต้น

1.2.2. สำรวจเส้นทางท่องเที่ยวหมู่ที่ 8 วันที่ 21 เมษายน 2554 ผู้ร่วมสำรวจเป็นทีมวิจัยใน 6 หมู่บ้าน ชูรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ สกว.สงขลา การแบ่งบทบาทผู้ร่วมเดินสำรวจแบ่งออกเป็น ผู้นำทางเดินสำรวจเป็นผู้นำในหมู่ 8 ผู้ให้ข้อมูลและบรรยายองค์ความรู้ในระหว่างเดินสำรวจ ผู้จดบันทึกข้อมูล ถ่ายรูป และจับ GPS สภาพพันธุ์ไม้ที่เจอจะเป็นสวนป่าสิริกิติ์ตอนล่างของเขาบรีเวณน้ำตกโดนหมากถึงชั้นล่าง สูงขึ้นไปเริ่มเป็นหน้าผาชันสลับกับต้นไผ่ และป่าโปร่งไปจนถึงผาชมดาว ซึ่งเป็นลานหินกว้าง มองเห็นทิวทัศน์ได้รอบเมืองรัตภูมิ เริ่มเดินสำรวจจากทางขึ้นน้ำตกโดนหมากถึง ไปจนถึงผาชมดาว บนภูเขา ระยะทาง 3 กม.

ทีมสำรวจหมู่ 8 พักเหนื่อยบริเวณน้ำตกโดนหมากถึง

1.2.3 สำรวจเส้นทางท่องเที่ยวหมู่ที่ 4 วันที่ 23 กันยายน 2553 ผู้ร่วมสำรวจจำนวน 5 คน ได้แก่ ลุงชิต พี่จีน บังนี บังหยา และเจ้าหน้าที่ สกว.1 คน ก่อนทำการเดินสำรวจได้นัดพบกันที่ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง หมู่ 3 บ้านลุงชิต เพื่อวางแผนเส้นทางที่จะเดินสำรวจ ในตอนแรกจะทำการสำรวจโดยใช้เรือ แต่เนื่องจากสภาพคลองที่ตื้นพัง และบางจุดน้ำไหลเชี่ยว อาจจะเป็นอันตรายได้ จึงยกเลิก และทำการเดินสำรวจริมคลอง โดยเดินลัดเลาะไปตามสายคลอง เริ่มเดินสำรวจจากทางเข้าบ้านสีสอน ตรงป้ายชื่อชมรมล่องแก่งภูตริเกสร ไปจนถึง สะพานสองนายติดระหว่างเขตหมู่ 3 และ 4 รวม

ทีมสำรวจหมู่ 4

1.2.4 สำรวจเส้นทางท่องเที่ยวหมู่ที่ 3 วันที่ 24 กันยายน 2553 ผู้ร่วมเดินสำรวจจำนวน 4 คน คือ ลุงชิต พี่จิ้น บังนี บังหยา ก่อนทำการเดินสำรวจนัดพบกันที่บ้านลุงชิต ได้วาดแผนที่เพื่อกำหนดเส้นทางที่จะเดินสำรวจ ได้เตรียมป้ายชื่อสถานที่ที่สำคัญ เช่น โล๊ะผัก กูด ตันเคียนราก เพื่อใช้ประกอบในการถ่ายรูปและเป็นสถานที่ที่น่าสนใจ เพราะมีความเด่นตามชื่อที่เรียก ใช้วิธีการเดียวกับหมู่ 4 คือ เดินลัดเลาะตามเส้นคลอง เริ่มเดินจากศาลาปากทางเข้าหมู่ 3 ไปจนถึง สะพาน รพช.เก่า และได้ทำการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวโดยการส่องเรืออีกครั้ง เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2554 เพื่อศึกษาเส้นทางท่องเที่ยว และศึกษาสภาพคลอง ใช้เรือจำนวน 10 ลำ การเตรียมการก่อนสำรวจพื้นที่ทางทีมได้มีการถางป่าริมคลอง และตัดกิ่งไม้สิ่งกีดขวาง คลองออก จัดหาคนนำทาง คนรักษาความปลอดภัย ตั้งข้อสังเกตความสมบูรณ์ของริมคลองในอดีตและปัจจุบันเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง และมีการบันทึกข้อมูล

ลักษณะคลองและการทำสวนริมคลองหมู่ 3

1.2.5 สำรวจเส้นทางท่องเที่ยวหมู่ 11 วันที่ 29 สิงหาคม 2553 ผู้ร่วมสำรวจเป็นทีมวิจัยใน 6 หมู่บ้าน แบ่งบทบาททีมออกเป็น 3 ส่วน คือ ผู้จัดบันทึกและจับ GPS รวมทั้งถ่ายรูป ผู้ให้ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์วัดถ้ำเขาพระ และผู้สำรวจ เนื่องจากหมู่ 11 เส้นทางสำรวจไม่ยาวเหมือนหมู่อื่นที่ผ่านมา เนื่องจากจุดสำคัญที่น่าสนใจและเป็นเอกลักษณ์ของตำบลเขาพระอยู่ที่หมู่ 11 ที่วัดถ้ำเขาพระ จึงสำรวจเฉพาะเขตบริเวณวัด และในบริเวณวัดมีการปลูกสมุนไพร และเป็นแหล่งอนุรักษ์สมุนไพร จึงใช้จุดตรงนี้จัดการท่องเที่ยว

ทีมสำรวจวัดถ้ำเขาพระในหมู่ 11

1.2.6 สำรวจเส้นทางท่องเที่ยวหมู่ 10 วันที่ 27 เมษายน 2554 ผู้ร่วมเดินสำรวจเป็นทีมวิจัย 6 หมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ สกว.สงขลา และชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน แบ่งบทบาทเป็นส่วนที่ดูแลความปลอดภัยในระหว่างเดินสำรวจ ผู้เก็บบันทึกข้อมูล และจับ GPS ผลจากการสำรวจพบถ้ำจำนวน 2 ลูกในเขาสอยดาว เป็นถ้ำที่มีประวัติและความเชื่อว่าเคยมีพระเข้ามาธุดงค์และมีทรัพย์สมบัติอยู่ในถ้ำ มีการลงคาถาอาคม ที่ไม่มีผู้ใดสามารถเข้าไปเอาได้ และอีกจุดเป็นป่าต้นน้ำคลองเรียน ต้นน้ำแหล่งกำเนิดน้ำตกบริพัตรและคลองรัตนภูมิ ในการเดินสำรวจมีผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว เมื่อเสร็จการทำกิจกรรมเดินสำรวจในหมู่ที่ 10 ทีมวิจัยได้ร่วมกันสรุปกิจกรรมที่ทำมาและแผนงานในต่อไป

การเดินสำรวจในหมู่ที่ 10 พบถ้ำพญาผิงเพชร และวิถีชีวิตคนอยู่ร่วมกับป่า

ผลจากการเดินสำรวจ

ผลจากการศึกษาเส้นทาง ทำให้นักวิจัยพบเห็นถึงสภาพป่าต้นน้ำของหมู่ที่ 6 ลักษณะของป่า ความสมบูรณ์ พันธุ์ไม้ และร่องรอยพันธุ์สัตว์ การเปลี่ยนแปลงของป่า เช่น น้ำแห้ง ป่าถูกทำลาย ลักษณะของคลอง และปัญหาที่เกิดขึ้นจากทั้งพื้นที่ป่า พื้นที่คลองสาเหตุ ผลกระทบวิธีการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติโดยชาวบ้านในพื้นที่ตามแต่ละโซน รวมถึงแนวความคิดในการจัดการของชาวบ้านต่อปัญหาในพื้นที่ และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยนักวิจัย

บทเรียนที่พบจากการสำรวจเส้นทาง คือบางจุดที่ทีมงานยังไม่พร้อม การทำงานที่ยังไม่สอดคล้องกันเช่นระหว่างผู้นำทาง และผู้ใช้เครื่องมือ GPS และการบริหารจัดการการเงิน

แผนงานต่อไป คือ การกำหนดหลักสูตร การท่องเที่ยว การจัดเตรียมความพร้อม เช่น ห้องน้ำ หรือกฎกติกา ระเบียบของการทำงาน และนักท่องเที่ยว

1.3.การจัดทำเวทีประชาคม มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้แจงที่มาของโครงการจัดการท่องเที่ยวเขาพระให้คนในชุมชนได้รับรู้ รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนต่อการศึกษในครั้งนี้ และให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและเข้ามาเป็นแนวร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ขั้นตอนการทำเวทีประชาคม แบ่งออกเป็น 3 ครั้ง ดังนี้

1.3.1 จัดเวทีประชาคมในหมู่ที่ 6 และ 11 วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2554 ณ ชมรมอาสาสมัครผู้ใหญ่นบ้านตำบลเขาพระ กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม เป็นกลุ่มองค์กรในชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ อสม.กลุ่มอนุรักษ์สมุนไพรวัดถ้ำเขาพระ และแกนนำชุมชนในหมู่ที่ 6 และ 11 ของตำบลเขาพระ.จำนวน 15 คน

1.3.2 จัดเวทีประชาคมในหมู่ที่ 10 วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2554 ณ มัสยิดบ้านเขาสอยดาว กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำธรรมชาติ และผู้นำทางศาสนา ในวันนี้ตรงกับเวทีประชาคมทำแผนของ อบต.เขาพระ และจัดเวทีหลังจากกละมาดวันศุกร์เสร็จ ทำให้มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อคุยกันในเรื่องโครงการท่องเที่ยวเขาพระ เหลือคนที่ให้ความสนใจแค่ 6 คน ซึ่งให้คำแนะนำและข้อมูลในการจัดการท่องเที่ยว

1.3.3 จัดเวทีประชาคมในหมู่ที่ 3 และ 8 วันที่ 30 เมษายน 2554 ณ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง หมู่ 3 ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นผู้เฒ่า ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทั้ง 2 หมู่บ้าน และทีมวิจัยใน 6 หมู่บ้าน

กระบวนการจัดเวทีประชาคม

- ชี้แจงที่มาของการทำโครงการ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ ขั้นตอนวิธีการศึกษา การเก็บข้อมูล และการทดลองจัดการท่องเที่ยว โดยนักวิจัยในแต่ละหมู่บ้าน

- นำเสนอกิจกรรมที่ทำผ่านมา คือ การเดินสำรวจเส้นทางจัดการท่องเที่ยวในแต่ละหมู่บ้าน และข้อมูลที่พบในระหว่างการเดินสำรวจ ให้ผู้เข้าร่วมได้เข้าใจ ในเวทีประชาคมหมู่ที่ 3 และ 8 ใช้รูปถ่ายที่เดินสำรวจมาให้ผู้เข้าร่วมได้เห็นกระบวนการและบรรยากาศการกิจกรรม จึงทำให้เกิดความสนใจต่อผู้เข้าร่วม และได้รับความร่วมมือว่าจะเข้ามาเป็นเครือข่ายในการจัดกิจกรรมทดลองจัดการท่องเที่ยวที่จะจัดอีกครั้ง

- ผู้เข้าร่วมเสนอแนะสอบถามเรื่องที่สงสัยในการทำโครงการ และเสนอแนะทั้งในส่วนการทำกิจกรรม ว่าควรมีข้อมูลประวัติศาสตร์แหล่งท่องเที่ยวแต่ละจุดที่สำคัญ เช่น หมู่ที่ 10 มีประวัตถ์ถ้ำที่ต้องคำสาบและมีสมบัติอยู่ในถ้ำบนเขาสอยดาว และเสนอให้เดินสำรวจเขาสอยดาวและขึ้นไปพักแรมบนเขา ในหมู่ที่ 11 จะสะท้อนปัญหาการดูแลสมุนไพรในวัดที่ชาวดคนดูแลในเรื่องการรดน้ำ และเสนอให้มีการนำเรื่องการดูแลสมุนไพรเข้าไปหารือกับคนในชุมชนช่วงกละมาดวันศุกร์ และได้เล่าประวัติศาสตร์ที่สำคัญของหมู่ 11 คือ การมีมัสยิดตั้งอยู่ตรงข้ามกับวัด และข้อมูลการเข้ามาก่อตั้งชุมชนตำบลเขาพระ

ผลจากการจัดเวทีดังกล่าว ทำให้เกิดการรับรู้ของกลุ่มแกนนำในพื้นที่มากขึ้นว่าขณะนี้โครงการกำลังทำอะไร มีเป้าหมายเพื่ออะไร และมีการแสดงความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วม รวมทั้งการให้คำแนะนำ เช่น ให้มีการปรึกษากับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เนื่องจากสถานที่ที่จะจัดให้มีการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งอยู่ในเขตของป่าไม้ บางคนเสนอตัวเองเข้ามามีส่วนร่วม

กิจกรรมเวทีประชาคมในหมู่ 10, 11 และหมู่ 6

1.4. **เดินลาดตระเวนป่า** โดยทีม อส.และ ชรบ.หมู่บ้านเขาพระ ร่วมกับทีมวิจัย มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและตรวจสอบไม่ให้มีการบุกรุกป่าต้นน้ำ และขึ้นไปดูแลป่าต้นน้ำด้วยการปลูกป่า และดูแลป่าเสื่อมโทรม โดยจะทำทุกเดือน

กระบวนการ ใช้วิธีการเดินลาดตระเวน ตรวจตรา โดยเน้นพื้นที่ที่เป็นภูเขา ได้แก่หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 10 ในระหว่างลาดตระเวนจะทำการพูดคุยเพื่อสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านในบริเวณป่าเชิงเขา

ข้อมูลที่ได้จากการลาดตระเวนป่า พบปัญหาการบุกรุกป่าต้นน้ำที่สำคัญ ได้แก่ หมู่ที่ 10 ทางขึ้นน้ำตกพญาจันทร์ทัน มีปัญหาการตัดไม้บนภูเขา และมีกลุ่มอิทธิพลเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้ทางทีมวิจัยต้องเปลี่ยนเส้นทางจากการจัดการท่องเที่ยวในโครงการ จากเดิมเป็นเส้นทางน้ำตกพญาจันทร์ทัน ต้องเปลี่ยนเป็นเส้นทางศึกษาถ้ำเขาสอยดาวและป่าต้นน้ำน้ำตกบริพัตร สำหรับพื้นที่หมู่ที่ 6 ช่วงที่ทำการตรวจป่าได้มีการบอกเล่าจากชาวบ้านที่ขึ้นไปบนภูเขาว่ามีค่ายคอมมิวนิสต์บนเขาแก้ว ผังหมู่ที่ 6 และเมื่อตอนที่ได้ทำการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวในหมู่ที่ 6 ซึ่งได้ขึ้นไปถึงค่ายคอมมิวนิสต์และได้ยินเสียงน้ำตก จึงทำการสำรวจต่อไปจนพบน้ำตก และได้ตั้งชื่อให้น้ำตกนางไพร

1.5. **นำเสนอผลงาน** เมื่อวันที่ 14 – 15 สิงหาคม 2553 และงานประชุมที่ปรึกษาโหนด มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการเดินสำรวจจุดท่องเที่ยว และพันธุ์พืชพันธุ์ไม้ที่สำคัญที่พบในป่า รวมทั้งการนำเสนอโครงการจัดการท่องเที่ยวให้กับนักวิชาการและที่ปรึกษาโหนดสงขลาได้รับรู้ และได้ให้ข้อเสนอแนะต่อการทำโครงการ

ในงานเกษตรกรรมภาคใต้ ทางตัวแทนของกลุ่มได้มีการนำเสนอข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ป่าต้นน้ำในหมู่ที่ 6 และแนวทางสำหรับการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งนำเสนอข้อมูลในเวทีประชุมที่ปรึกษาโหนดจังหวัดสงขลา ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากเพื่อนนักวิจัย ที่สามารถนำมาปรับปรุงการท่องเที่ยวได้

ลุงชีตนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสำรวจป่าเขาพระเวทที่สัมมนาทางเกษตรภาคใต้

และนำเสนอในการประชุมที่ปรึกษาหนองสงขลา

2. สร้างแนวทางการจัดการท่องเที่ยว

2.1 ประชุมหารือกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้

เนื่องจากได้มีการเสนอความคิดเห็นจากเวทีประชาคม และจากการสรุปงานของทีมประจำเดือนจะเห็นว่า งานที่ทางทีมกำลังดำเนินการมีความเกี่ยวข้องกับป่าไม้โดยตรง เนื่องจากพื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรม ส่วนหนึ่งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้าง และพื้นที่ป่าสงวน ดังนั้นควรทำความเข้าใจแนวคิด และแนวปฏิบัติในการทำงานร่วมกัน

ทางทีมจึงได้ประสานกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เพื่อชี้แจงงานโครงการและรับฟังความคิดเห็นข้อแนะนำ และจัดประชุมขึ้นเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2554 ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขาพระ โดยเริ่มจากการชี้แจงความเป็นมาของโครงการ และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งกันและกันได้จนได้ข้อสรุปว่า ควรมีการเชื่อมโยงกับเจ้าหน้าที่ในส่วนต่าง ๆ ที่มีพื้นที่คาบเกี่ยว และให้ดำเนินไปตามกฎระเบียบ เช่น ไม่นำขอป่าออกจากป่า หากมีการล่าสัตว์ก็จะโดนจับกุม และทีมเจ้าหน้าที่ป่าไม้ยินดีมาร่วมงานเมื่อมีกิจกรรมท่องเที่ยว

ทีมวิจัยประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงช้าง

2.2.วิเคราะห์เพื่อจัดทำโครงการการท่องเที่ยว วัดอุปประสงค์ เพื่อร่วมกับเครือข่ายนักวิจัยของแต่ละหมู่บ้านมาร่วมกันวิเคราะห์ว่าโปรแกรมจัดการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่มีในแต่ละหมู่บ้านเป็นอย่างไร ซึ่งมีการจัดกระบวนการประชุม 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2554 ณ ที่ทำการชั่วคราวของชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน (ติดริมคลอง) โดยมีตัวแทนของทีมวิจัยแต่ละหมู่บ้านได้แก่ หมู่ที่ 11 หมู่ที่ 10 หมู่ที่ 8 หมู่ที่ 6 มีกระบวนการวิเคราะห์โดยการทบทวนเส้นทางที่ได้มีการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละหมู่บ้าน พร้อมวาดแผนที่เส้นทาง ระยะเวลาที่ใช้ในแต่ละเส้นทาง และร่วมกันออกแบบโปรแกรมร่วมกัน

ประชุมถอดบทเรียนโปรแกรมจัดการท่องเที่ยว

และได้จัดให้มีการอบรมการทำแผนที่การท่องเที่ยวครั้ง 2 โดยใช้ระบบโปรแกรมทางคอมพิวเตอร์ หรือแผนที่ดาวเทียม จัดขึ้นที่วัดถ้ำเขาพระ เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2554 โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยตัวแทนนักวิจัย หมู่ที่ 11 หมู่ที่ 10 หมู่ที่ 8 หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 3 รวมทั้งบัณฑิตอาสาของตำบลเขาพระ ประมาณ 40 คน เวทีครั้งนี้มีการทบทวนโปรแกรมที่ได้มีการกำหนดโปรแกรมไว้ในเบื้องต้นแล้ว และนำมายืนยันอีกครั้ง เพื่อกำหนดแผนงานในการ

ทดลองการท่องเที่ยว การคำนวณค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้นในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว โดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการประสานงานทั้งด้าน การหานักท่องเที่ยวมาทดลองของแต่ละโปรแกรม การจัดการด้านบริการ และเตรียมความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว

ประชุมวางแผนโปรแกรมการจัดการท่องเที่ยว
และอบรมการทำแผนที่สารสนเทศตำบลเขาพระ

2.3 ประชุมประจำเดือนทีมวิจัย เพื่อสรุปผลการดำเนินงานในแต่ละเดือน หาแนวทางการบริหารจัดการกลุ่มจัดการท่องเที่ยวใน 6 หมู่บ้าน โดยแบ่งเป็นทีมกลางตำบลเขาพระ และทีมจัดการย่อยในแต่ละหมู่บ้าน สรุปได้ดังนี้

- ตั้งกลุ่มเครือข่าย เพื่อบริหารกลุ่มย่อยแต่ละหมู่บ้าน โดยกลุ่มย่อยแต่ละหมู่บ้านต้องมีการบริหารจัดการกลุ่มที่ชัดเจน ในขณะที่กลุ่มกลางตำบลต้องดูภาพรวมในแต่ละหมู่บ้าน และมีการบริหารจัดการที่นำไปสู่การท่องเที่ยวภาพรวมในตำบลเขาพระได้ ต้องรู้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในตำบลเขาพระ มีโปรแกรมการท่องเที่ยวทุกหมู่ และมีการบริหารจัดการด้านการเงิน รายได้ที่ได้เข้ามาในระหว่างจัดการท่องเที่ยว การแบ่งปันปันส่วน และมีทีมงานที่ชัดเจนในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการต้อนรับนักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ ทีมวิทยากรบรรยายในระหว่างเดินทางท่องเที่ยว เป็นต้น

3.การสร้างปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยว

3.1 ทดลองโปรแกรมการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบการจัดการท่องเที่ยวแต่ละฐานการเรียนรู้ โดยแบ่งออกเป็น 2 โปรแกรม คือ โปรแกรม 1 วัน เที่ยววัดถ้ำเขาพระ ชมสวนสมุนไพร ล่องเรือแลคลอง โปรแกรม 2 วัน 1 คืน มี 3 สถานที่ คือ น้ำตกโตนหมากลิ้ง เดินทางสู่ผาชมดาว ตามหาน้ำตกนางไพร และชมวิถีคนอยู่ร่วมกับป่า ดังรายละเอียด

- โปรแกรม 1 วัน “เที่ยววัดถ้ำเขาพระ ชมสวนสมุนไพรใกล้วัด ล่องเรือแลคลอง” เป็นกิจกรรมที่ควบคู่ระหว่างหมู่ที่ 11 และหมู่ที่ 3 จัดขึ้นในวันที่ 9 ตุลาคม 2554 โดยช่วงเช้า นัดหมายนักท่องเที่ยวที่มาจากเครือข่ายวิทยุเครื่องแดงอำเภอรัตนบุรี นักข่าวจากรายการบินหลาหาข่าว สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ทีม สกว.จังหวัดสงขลา และทีมบัณฑิตอาสาในตำบล เวลา 09.00 น. ณ วัดถ้ำเขาพระ มีกิจกรรมตั้งแต่ การต้อนรับของ

เจ้าภาพ (หมู่ที่ 11) การแนะนำประวัติของสถานที่ คือวัดถ้ำเขาพระ นำนักท่องเที่ยวเดินชม จุดต่าง ๆ ในวัด และนำชมสมุนไพร พร้อมแนะนำสรรพคุณของสมุนไพรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในวัด และหลังจากนั้น นักท่องเที่ยว เดินลัดเลาะไปยังสวนสมุนไพรใกล้วัด ให้เจ้าของพื้นที่แนะนำสถานที่ ที่มาของสวนสมุนไพร เดินชมสวนสมุนไพร สรุปการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว และข้อแนะนำต่อการจัดการท่องเที่ยว

หลังจากพักรับประทานอาหารในพื้นที่หมู่ที่ 3 เตรียมลงเรือในช่วงบ่าย ณ จุดรับนักท่องเที่ยว คือ สะพานควนโอเท่ง ในเวลา 13.00 น. มีการจับคู่นักท่องเที่ยวเพื่อลงเรือในแต่ละลำ โดยแต่ละลำจะมีผู้ที่สามารถพายเรือได้ และใช้เวลาประมาณ 4 ชั่วโมง ในการลงเรือชมธรรมชาติ 2 ผังคลอง จะเห็นทัศนียภาพของสองฝั่งคลองแต่ละจุดไม่เหมือนกัน สองริมฝั่งคลอง มีผักกูด หวาย ปุด ต้นไม้ใหญ่ ไม้ไผ่ สิ้นสุดการลงเรือเวลา 17.00 น. และมาสรุปการเรียนรู้ กัน ณ จุดสิ้นสุด ก่อนแยกย้ายกันกลับบ้าน

การจัดโปรแกรมท่องเที่ยวหมู่ 11 ชมสวนสมุนไพรวัดถ้ำเขาพระ

- โปรแกรม 2 วัน 1 คืน มี 3 จุดด้วยกัน คือ “หมู่ที่ 8 ชมน้ำตกโดนหมากลิ้งเดินทางสู่ผาชมดาว” “หมู่ที่ 6 ตามหาน้ำตกนางไพร” และ “หมู่ที่ 10 ชมวิถีชีวิตคน (ชาไก) คนอยู่ร่วมกับป่า”

(1) หมู่ที่ 8 ชมน้ำตกโดนหมากลิ้ง ผาชมดาว จัดขึ้นเมื่อวันที่ 1 - 2 ตุลาคม 2554 โดยมีนักท่องเที่ยวจากกลุ่มเครือข่าย ของโครงการการจัดการที่ดิน และเครือข่ายนักวิจัยจาก จ.สตูล จำนวน 15 คน รวมทั้งทีมวิจัยในพื้นที่หมู่ที่ 8 และสมาชิกที่เป็นทีมเยาวชน มีการนัดหมาย ณ ศาลาหน้าน้ำตกโดนหมากลิ้ง เวลา 12.00 น. มีตัวแทนของกลุ่มผู้จัดการท่องเที่ยวได้แนะนำสถานที่ในเบื้องต้น ก่อนเริ่มออกเดินทางไปตามเส้นทางที่วางไว้ พร้อมการบรรยายเมื่อถึงจุดที่สำคัญต่าง มีการพักชมทัศนียภาพจุดต่าง ๆ จนกระทั่งถึงจุดหมายปลายทาง ซึ่งเป็นจุดพักแรมกางเต็นท์นอน ชมวิว ทะเลหมอก เกาะสี่เกาะห้า เขาควหา มีลานสำหรับทำกิจกรรมเล่นรอบกองไฟ ชมดาวบนฟ้าและดาวบนดิน พักผ่อน และช่วงเช้า เดินลงจากลานพัก กลับอีกเส้นทาง เพื่อชมสภาพป่าดิบ ซึ่งแตกต่างจากเส้นทางที่ใช้สำหรับเดินขึ้นเขา

ลงมาสรุปการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยว และทีมจัดการ ณ ศาลา จุดนัดพบรับประทานอาหารเช้าร่วมกันก่อนแยกย้ายเดินทาง

จุดนัดพบนักท่องเที่ยวก่อนออกเดินทาง

กิจกรรมทดลองจัดการท่องเที่ยวเส้นทางสู่ผามดาว

(2) หมู่ที่ 6 ตามหาน้ำตกนางไพร จัดขึ้นเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2554 โดยมีกลุ่มนักท่องเที่ยวคือเครือข่ายทำงานที่ดิน จำนวน 5 คน โดยวิธีการเดินเท้า ใช้เวลา 1 คืน 2 วัน โดยมีพรานนำทางและชุดรักษาความปลอดภัยจำนวน 10 คน มีการบรรยายถึงสภาพป่าและเอกลักษณ์ที่สำคัญของสถานที่แต่ละจุด ไปจนถึงจุดหมายปลายทางเป็นจุดพักแรม ซึ่งใช้เวลาเดินประมาณ 6-7 ชั่วโมง มีการร่วมกันจัดเตรียมสถานที่พักแรม ประกอบอาหาร และพักผ่อนตามอัธยาศัย รุ่งเช้ารับประทานอาหารเช้า และออกเดินทางลงจากเขา

กิจกรรมศึกษาป่าต้นน้ำเส้นทางน้ำตกนางไพร

(3) หมู่ที่ 10 ชมวิถีชีวิตคน (ชาวกู) ป่าอยู่ร่วมกับป่า จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวขึ้นเมื่อ วันที่ 23 กรกฎาคม 2554 โดยมีนักท่องเที่ยวได้แก่ เครือข่ายทำงานที่ดิน กิจกรรมการท่องเที่ยวเริ่มจาก เดินเท้า ใช้เวลา 1 คืน 2 วัน โดยมีพรานนำทางและชุดรักษาความปลอดภัย ออกเดินทางเวลา 10.00 น. เรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวสำคัญทั้งวิถีชีวิตคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกับป่า พัฒนาการของป่าที่ถูกทำลายและกำลังฟื้นฟูโดยธรรมชาติ วิถีชีวิตคนป่า (ชาวกู)

กิจกรรมทดลองท่องเที่ยวของหมู่ที่ 10 เส้นทางป่าต้นน้ำ น้ำตกบริพัตร

จากการทดลองโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกัน ทำให้ทางทีมวิจัยได้เรียนรู้ ทั้งแหล่งท่องเที่ยว รูปแบบที่แต่ละพื้นที่ต้องจัดการกับทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง และการให้บริการสำหรับแต่ละแหล่งท่องเที่ยว ที่จะต้องทำงานร่วมกัน

4. การศึกษาผลของการท่องเที่ยวต่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

4.1 ศึกษาดูงาน

วัตถุประสงค์ เพื่อเรียนรู้ศึกษาดูงานจังหวัดสตูลการบริหารจัดการชุมชน จัดขึ้นเมื่อวันที่ 12-13 พฤศจิกายน 2554 ณ ชุมชนบ้านห้วยทาง อ.เมือง และ ชุมชนบ้านทุ่งสะโงะ ต.ทุ่งหว้า โดยมีผู้ร่วมศึกษาดูงาน ประกอบด้วย นักวิจัยและตัวแทนชาวบ้าน มีกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกัน ตั้งแต่ศึกษาความเป็นมาของการเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยการนำเสนอของทีมงานบ้านห้วยทาง และมีการซักถามแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องจัดการท่องเที่ยวโดยทีมผู้มาเยือน มีกิจกรรมการลงเรือเพื่อสำรวจสภาพความสมบูรณ์ของสายน้ำ และรูปแบบการดูแลรักษาป่าชายเลนของคนชุมชนบ้านห้วยทาง ช่วง 15.00 เดินทางต่อไปบ้านทุ่งสะโงะ ต.ทุ่งหว้า มีการต้อนรับจากทีมงานในเวลา 19.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน หลังจากนั้นมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยว โดยทีมงานเครือข่ายวิจัยการท่องเที่ยวของจังหวัดสตูลให้กับทีม ด.เชาพระ จนกระทั่งถึง 22.00 น. แยกย้ายกันพักผ่อน และร่วมรับประทานอาหารเช้า และเดินทางกลับสู่จ.สงขลา

กิจกรรมศึกษาฐานการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

4.2 สรุปถอดบทเรียนหลังจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ เพื่อสรุปและถอดบทเรียนหลังจากที่มีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวไปแล้ว โดยมีกระบวนการถอดบทเรียนแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือหลังจากที่มีการจัดกิจกรรมทดลองโปรแกรมเสร็จสิ้นแต่ละโปรแกรม และการจัดเวทีเพื่อถอดบทเรียนร่วมกัน สำหรับการถอดบทเรียนร่วมกัน จัดเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2554 ณ วัดถ้ำเขาพระ มีผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ที่ปรึกษาจาก จ.สตูล มาเป็นวิทยากรในการร่วมถอด และมีสมาชิกนักวิจัยของทุกหมู่บ้าน

ถอดบทเรียนนักวิจัยจากการศึกษาฐาน

4.3 จัดเวทีเสวนาเพื่อคืนข้อมูลให้กับชุมชนและขยายผลสู่การยกระดับเชิงกลไก

หน่วยงาน

วัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอข้อมูลการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้กับคนในพื้นที่ได้รับทราบและร่วมเสนอแนะ และร่วมปฏิบัติการให้เกิดเป็นรูปธรรมของการจัดการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง โดยมีการจัดเวทีนำเสนอข้อมูลในทุกหมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 10 จัดขึ้น ณ. ศาลาตรงข้ามมัสยิดหมู่ที่ 10 โดยมีผู้เข้าร่วม จำนวน 30 คน หมู่ที่ 11 จัดขึ้น เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2554 ณ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ต.เขาพระ โดยมีองค์ประกอบผู้เข้าร่วมประชุมคือชาวบ้าน จำนวน 30 คน และหมู่ที่ 6 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2554 ณ มัสยิดบ้านบนควน โดยมีองค์ประกอบผู้เข้าร่วมคือ กลุ่มสตรี และกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 30 คน มีกระบวนการสร้างการเรียนรู้ให้กับชาวบ้านหรือตัวแทนที่เข้าร่วมเวที ตั้งแต่ การทบทวนเป้าหมายของการจัดทำกิจกรรมโครงการวิจัย กระบวนการที่ผ่านมา ข้อค้นพบ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อทิศทางการจัดการท่องเที่ยวของแต่ละหมู่บ้าน

เวทีหมู่ที่ 10

เวทีหมู่ที่ 8

บรรยากาศเวทีปิดโครงการแต่ละหมู่บ้าน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ศักยภาพการท่องเที่ยวแต่ละชุมชน

เส้นทางแสดงจุดท่องเที่ยวตำบลเขาพระจากการศึกษาวิจัย

1.แหล่งท่องเที่ยวในหมู่ 3 และ 4

1.1 กิจกรรมล่องแพแลคลอง

สายคลองหลักที่ไหลผ่านตำบลเขาพระมีหลายสายที่มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาแก้ว แต่ละสายไหลลงสู่คลองรัตนภูมิ ซึ่งเป็นคลองสายหลักที่กำเนิดจากต้นน้ำป่าเขาพระ ไหลผ่านตำบลเขาพระ ลงสู่ตำบลลูกหาใต้ ตำบลกำแพงเพชร และไหลลงสู่ปลายน้ำที่ปากบางทะเลสาบสงขลา ตำบลรัตนภูมิ อำเภอควนเนียง จึงเป็นคลองหลายสายหลักที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานของคนที่ย้ายมาอยู่ตามแนวชายคลอง และตามแนวชายคลองจะมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่ขึ้นตลอดสองฝั่งคลอง บางชนิดเป็นพันธุ์ไม้หายากใกล้สูญพันธุ์ บางจุดเป็นที่อยู่ของพันธุ์ไม้ชนิดเหล่านั้นโดยเฉพาะ และพืชบางชนิดได้บ่งบอกถึงสะอาดของน้ำ และบางชนิดเป็นพืชที่ช่วยกันตลิ่งไม่ให้พัง เมื่อถึงช่วงฤดูน้ำหลาก ดังนั้นการจัดกิจกรรมล่องแพแลคลอง จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้พันธุ์ไม้สองฝั่งคลอง ประโยชน์ของไม้ที่ขึ้นทั้งด้านการนำไปใช้ประโยชน์ การทำเป็นอาหารและยา และด้านการดูแลสุขภาพแวดล้อม รวมทั้งช่วยป้องกันการเกิดอุทกภัยในหน้าฝนได้ด้วย ต้นไม้บางชนิดบ่งบอกถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของ

คนในตำบลเขาพระ การทำกิจกรรมนี้จึงเป็นการเรียนรู้พันธุ์ไม้และสร้างความตระหนักในการดูแลรักษาน้ำ และรักษาระบบนิเวศนริมคลอง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

สภาพป่าริมคลอง

สภาพป่าริมคลอง ส่วนใหญ่จะยังคงเห็นความเป็นธรรมชาติ เช่น มีต้นไม้ใหญ่ อายุประมาณ 100 ปี ที่ยังคงอยู่ 2 ข้างทาง ซึ่งได้แก่ ไม้ตะเคียนทอง ประมาณ 10 ต้น ไม้ชะอวด 3-10 ต้น ไม้ไผ่ ไม้ยาง หวาย และย่านสะบ้า และพบว่าเมื่อมีต้นไม้เหล่านี้ขึ้นอยู่ริมตลิ่ง บริเวณนั้นตลิ่งคลองจะไม่พัง เมื่อเทียบกับบริเวณที่ไม่มีต้นไม้ และทำให้บริเวณริมตลิ่งมีความชุ่มชื้น ต้นสะบ้าพบได้ตลอดตามแนวคลองเป็นระยะ ในอดีตชาวบ้านจะอาบน้ำในคลอง และนำรากสะบ้ามาเย็บกับมือจนเกิดฟองใช้สำหรับสระผม และในปัจจุบันยังพบผู้ที่ลงมาอาบน้ำในคลองอยู่อีก และจุดสำคัญที่เป็นจุดที่ต้องอนุรักษ์ไว้ คือ โละผักกูด เป็นบริเวณที่มีผักกูดขึ้น ชาวบ้านจะมาเก็บผักกูดตรงนี้ไปขาย และนำไปทำอาหารที่บ้าน ซึ่งตรงบริเวณที่ผักกูดจะขึ้นได้นั้น ต้องเป็นพื้นที่น้ำสะอาดเท่านั้น ผักกูดเป็นตัวชี้วัดอย่างหนึ่งของคลองที่สะอาด สำหรับต้นไม้ที่รักษาริมตลิ่งไว้ได้ดีพบว่ามีต้นเลา ซึ่งมีลักษณะคล้ายต้นอ้อย อยู่บริเวณริมคลอง ซึ่งที่ผ่านมาชาวบ้านช่วยกันปลูก การเจริญเติบโตประมาณ 1 ปี ต้นก็สามารถใช้ประโยชน์ได้

กิจกรรมล่องแพแลคลองรัตนภูมิ

ต้นเลาพันธุ์ไม้ช่วยป้องกันตลิ่งพัง

การดูแลรักษาริมคลอง

ตอนนี้ยังไม่มีงบบูรณะ ซึ่งคิดว่าน่าจะเป็นแนวคิดของคนริมคลองบางคนที่ยังรักษาพื้นที่ริมคลอง เพราะเห็นได้ว่าการทำสวนของชาวบ้านจะมีการเว้นริมคลองไว้ ไม่ได้เข้ามาใช้ประโยชน์ จึงยังคงเหลือไม้พื้กันตามธรรมชาติขึ้นอยู่บริเวณริมคลองตั้งแต่หมู่ที่ 3 ลงไปจนถึงหมู่ที่ 2 บ้านคู

1.2 ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงได้ตั้งขึ้นมาก่อนที่โครงการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวในตำบลเขาพระเกิดขึ้น เป็นศูนย์ให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีลุงชิต ขวัญคำ เป็นผู้ดูแลศูนย์ฯ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ท.) กศน. อำเภอรัตนภูมิ และกรมพัฒนาที่ดิน ที่เข้ามาให้ความรู้และสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในด้านต่าง ๆ ที่ผ่านมามีหน่วยงานหลายหน่วยงานเข้ามาเรียนรู้การดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้ความรู้ 13 เรื่อง ได้แก่

1. ผักพื้นเมืองปลอดสารพิษ ได้แก่ ชะอม ตำลึง มะม่วงหิมพานต์ เป็นต้น
2. การเพาะพันธุ์ไม้ไผ่ โดยวิธีการตอน ได้แก่ ไม้ไผ่ตง ไผ่หวาน
3. การบำบัดน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรโดยระบบ E-wave
4. การเลี้ยงผึ้งด้วยวิธีธรรมชาติ
5. การเลี้ยงปลาตกในบ่อพลาสติก
6. การทำปุ๋ยอินทรีย์
7. การผลิตอาหารสัตว์ เช่น อาหารบั่ว อาหารไก่ เป็นต้น
8. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง
9. การเผาถ่าน
10. การทำเตาเผาขยะ
11. แปลงขยายพันธุ์พืช
12. การกำจัดแมลงศัตรูพืช
13. การปลูกพืชร่วมยาง

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

1.3 ถ้ำศรีเกษร

เป็นถ้ำที่ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 4 บ้านสีสอน อยู่บนภูเขาเล็ก ๆ ไม่สูงมาก สามารถปีนขึ้นไปได้ มีการทำบันไดเป็นขั้นไปยังถ้ำ กิจกรรมเที่ยวถ้ำศรีเกษร เป็นกิจกรรมหนึ่งของการล่องแพแลคลอง ที่จัดโดยหมู่ที่ 4 เป็นการท่องเที่ยวที่มีมาก่อนการเกิดขึ้นของโครงการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวตำบลเขาพระ ถ้ำศรีเกษรเป็นถ้ำที่มีความสวยงาม และมีเรื่องเล่าที่ปรากฏอยู่หน้าถ้ำ จึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่น่าสนใจ

ประวัติถ้ำศรีเกษร

เจ้าเมืองเขาวัง (ภูเขาโรงย้อยหินเขาพระ) ชื่อโตะกัง มีลูกชายคนหนึ่งได้เดินทางไปท่องเที่ยวในป่า ได้ยินเสียงแว่วของวงมโหรีดังมาจากในถ้ำ จึงเข้าไปดู พบผู้หญิงสาวสวยชื่อพระนางศรีเกษร นางได้ให้การต้อนรับและพูดคุยด้วยไมตรีจิต ลูกชายโตะกังได้หลงรักพระนางศรีเกษร จึงกลับไปเล่าให้บิดาฟังและมาทำการขออนาง บิดาของพระนางศรีเกษรได้ตอบตกลง และเรียกสินสอดเป็นสะพานเงินสะพานทองจากบ้านเจ้าบ่าวถึงบ้านเจ้าสาว (สมัยก่อนจากเขาวังถึงถ้ำศรีเกษรเป็นทะเล) ฝ่ายเจ้าบ่าวตกลงและได้เริ่มสร้างสะพานมาถึงเขาจังก์ระ

ในขณะเดียวกันก็มีลูกชายของโตะสีหาซึ่งเป็นเจ้าวังเขาพระ (วัดถ้ำเขาพระ) ได้ไปเที่ยวป่าและพบพระนางศรีเกษรก็หลงรักและกลับไปบอกบิดาให้มาสู่ขอ ข่าวนี้นำไปถึงหูของโตะวัง ทำให้โตะวังโกรธเข้าใจว่าพระนางศรีเกษรมีใจให้ชายอื่น จึงนำขันหมากและสินสอดของหมั้นที่เหลือไปเททิ้งที่หน้าน้ำโตะหมัด (ในปัจจุบันนี้จะมีหินเป็นรูปขันหมากปรากฏอยู่) โตะวังได้สาปแช่งพระนางศรีเกษรให้อยู่แต่ในถ้ำตลอดกาล

จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้พระนางศรีเกษรเกิดความไม่พอใจจึงหนีไปอยู่ที่ถ้ำเขาไดนาง (ถ้ำน้ำน้อย) หลังจากนั้นจึงเดินทางต่อไปที่เกาะนางค้ำ (เกาะนางค้ำ) แต่ในที่สุดพระนางศรีเกษรก็กลับมาอยู่ในถ้ำตามคำสาปแช่ง (ข้อมูลจากอนุสรณ์ถ้ำศรีเกษร)

ถ้ำศรีเกษร

2. ศักยภาพและเส้นทางการจัดการท่องเที่ยวในหมู่ 6

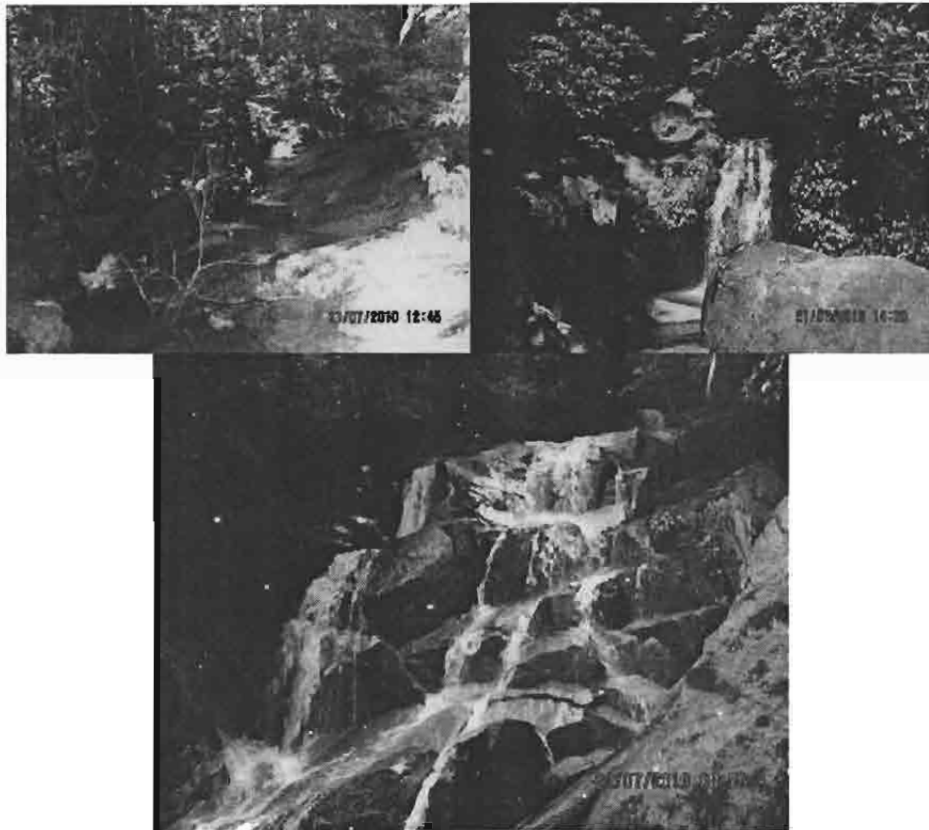
2.1 เดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติน้ำตกนางไพร และฐานทัพคอมมิวนิสต์

น้ำตกนางไพรและฐานทัพคอมมิวนิสต์ตั้งอยู่บนเทือกเขาแก้ว และเป็นจุดท่องเที่ยวที่เพิ่งถูกค้นพบ โดยเฉพาะน้ำตกนางไพรที่ค้นพบโดยนักวิจัย จากกิจกรรมสำรวจเส้นทางจัดการท่องเที่ยวในหมู่ที่ 6 น้ำตกนางไพรเป็นน้ำตกที่มีความสวยงามมาก อยู่ในภูเขาสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 600 เมตร มีทั้งหมด 11 ชั้น รอบ ๆ บริเวณน้ำตกจะมีพันธุ์ไม้ใหญ่ และพันธุ์ไม้ชนิดเฟิร์นขึ้นอยู่เต็ม เป็นป่าที่มีสภาพความอุดมสมบูรณ์มาก ซึ่งสามารถสร้างการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับระบบนิเวศของป่าต้นน้ำ พันธุ์พืชต่าง ๆ ความสัมพันธ์ ความสำคัญของป่าต้นน้ำและวิถีชีวิตของคนที่อยู่กับป่า

ตำนานน้ำตกนางไพร

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าที่สืบทอดมา “เมื่อถึงฤดูฝนหรือฤดูกาลน้ำหลาก จะมีเสียงดังของน้ำที่ไหลลงมากกระทบกับหิน เสียงดังเหมือนกับผู้หญิงร้องครวญครางดังลงมาถึงพื้นที่ข้างล่าง จนทำให้ชาวบ้านในสมัยก่อนเมื่อได้ฟังเสียงของน้ำตกและสังเกตสายน้ำ จะแสดงถึงการเตือนภัยว่าปีนี้น้ำจะมากหรือน้อย เพื่อให้ชาวบ้านเตรียมการรับมือและระวังภัยจากธรรมชาติ และจากเสียงดังครวญครางเหมือนผู้หญิง ทำให้ที่มวิจัยตั้งชื่อน้ำตกว่า “น้ำตกนางไพร” ซึ่งเดิมยังไม่มีชื่อของน้ำตก

สำหรับการเดินทางสู่น้ำตกนางไพร นั้นต้องเดินเท้าขึ้นไปยังน้ำตก มีทั้งหมด 11 ชั้น แต่ละชั้นจะมีการตั้งชื่อตามลักษณะของน้ำตก เช่น ชั้นที่ 1 น้ำตกลอดหิน ความสูงประมาณ 5 เมตร ชั้นที่ 2 เรียกว่านอนไพร เนื่องจากมีขอนไม้ล้มตัวเป็นลักษณะแนวนอน ซึ่งมีความสูงประมาณ 50 เมตร ชั้นที่ 3 เฒ่าหอบ ความสูง 10 เมตร เนื่องจากกว่าจะขึ้นถึงชั้นที่ 3 คนที่มีอายุมาต้องมีการอาการหอบ (แหก ๆ) ชั้นที่ 4 เรียกว่าฟิงกาย เนื่องจากมีลักษณะเป็นลาน และสามารถพักผ่อนในบริเวณชั้นนี้ ชั้นที่ 5 เรียกว่า น้ำผุด มีลักษณะน้ำผุด ความสูง 15 เมตร ซึ่งจะม้น้ำผุดขึ้นมา และชั้นที่ 6 เรียกว่า น้ำลอด มีลักษณะเป็นน้ำลอด ความสูงประมาณ 15 เมตร

น้ำตกนางไพรในชั้นต่าง ๆ

ฐานทัพคอมมิวนิสต์เก่า

ร่องรอยประวัติศาสตร์ (ค่ายคอมมิวนิสต์) มีร่องรอยฐานปฏิบัติการของคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ อยู่บนเนินดินคล้ายจอมปลวก มีหน้าผาชัน ห้อมล้อมด้วยภูเขาสูง มีทางขึ้นทางเดียว พบว่ามีหลุมหลบภัยเพื่อป้องกันตัวตรงกลางค่ายปฏิบัติการ คาดว่าเป็นที่ตั้งของผู้ปฏิบัติการค่าย และพบถังขนาดใหญ่เป็นสแตนเลส มีขนาดความจุ 200 ลิตร ใช้การไม่ได้แล้ว ในบริเวณนี้พบพันธุ์ไม้นานาคราษจำนวนมาก เป็นพืชสมุนไพรที่มีคุณสมบัติรักษาพิษงู สันนิฐานว่าปลูกในช่วงตั้งค่ายคอมมิวนิสต์ สำหรับใช้รักษาคนถูกงูกัด มีต้นไทรใหญ่ประมาณ 3 คนโอบ มีฝั่อาศัยอยู่ ประมาณ 30 รัง

สถานที่ร่อยรอยค่ายคอมมิวนิสต์เก่า

เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติป่าต้นน้ำ

ระหว่างทางที่เดินขึ้นสู่แหล่งท่องเที่ยวน้ำตกนางไพร และฐานค่ายคอมมิวนิสต์ จะพบพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด หลายประเภท ที่ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ มีสายน้ำเล็ก ๆ ไหลมารวมกัน ซึ่งจะเห็นน้ำไหลออกมาจากรากไม้ รวมกันเป็นสายน้ำ สังเกตว่ามีพืชพันธุ์มีมากมายหลายชนิด ชนิดที่สูงที่สุดประมาณ 30 -50 เมตร ซึ่งนักวิจัยได้จำแนกพันธุ์ไม้ที่พบเห็นออกเป็น 5 ชั้น ได้แก่

ชั้นที่ 1 เฟิร์น มอส ไรเคน ซึ่งมีความสำคัญในการอุ้มน้ำ

พืชชั้นที่ 1

ชั้นที่ 2 เป็นพืชสมุนไพร ได้แก่ ฤษีนั่งแท่น ชิงดอกเดียว ฤษีสม หัวโหลเหล็ก ไหลเผือก พญาไม้ ฯลฯ

พืชชั้นที่ 2

ชั้นที่ 3 ต้นนิมน์ ช้างไห้ ฯลฯ ชั้นที่ 4 ไม้ยืนต้น ได้แก่ ยาง หลุมพอ ไม้เขียด เทพทาโร

พืชชั้นที่ 3 และ 4

ชั้นที่ 5 เป็นเถาวัลย์ชนิดต่าง ๆ ได้แก่ ย่านช้างชัก หวาย โศภาย กำแพงเจ็ดชั้น วานนาคราช

พืชชั้นที่ 5

ส่วนสัตว์ที่ยังคงพบเห็นได้แก่ ลิง กระรอก นก ชะนี ร่องรอยเสือ ความ หมูป่า กระเจง เม่น โคร่า ตัวนิ่ม และสัตว์มีพิษได้แก่ งูจงอาง ส่วนสัตว์น้ำที่พบได้แก่ปลาหวด

และจุดเด่นที่นักท่องเที่ยวจะเรียนรู้ในระหว่างการเดินทางขึ้นสู่ น้ำตกและฐาน หักคอมมิวนิสต์ คือ ได้เรียนรู้วิถีชีวิตการอยู่ร่วมกับป่าของคนในสมัยก่อน ซึ่งมีหลักฐานปรากฏ อยู่ตามต้นไม้ใหญ่ คือ การทำน้ำมันยาง ชาวบ้านจะใช้วิธีการเจาะ และเผาไฟ เพื่อให้ น้ำมันยาง ไหลออกมา ซึ่งจะเจาะไม่ลึกมากนัก เพื่อไม่ให้ต้นไม้ตายเสียชีวิต หรือแม้แต่การล่าสัตว์ก็จะมี เฉพาะตัวผู้ ส่วนตัวเมียไม่ล่า และวิถีชีวิตคนอยู่ร่วมกับป่าในปัจจุบันที่ยังคงพบเห็นอยู่ คือ การ หาของป่า ได้แก่ การจับผึ้ง หาสมุนไพร และหาไม้ป่า จับสัตว์ หาปลาในลำธาร มีการนำน้ำมา ใช้ทำเป็นน้ำประปา สำหรับอุปโภค บริโภค ไม่ว่าจะเป็นเรื่องแปลงเกษตรของชาวบ้าน ซึ่งส่วน ใหญ่ทำสวนผลไม้

รังผึ้ง และท่อน้ำประปา ที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่า

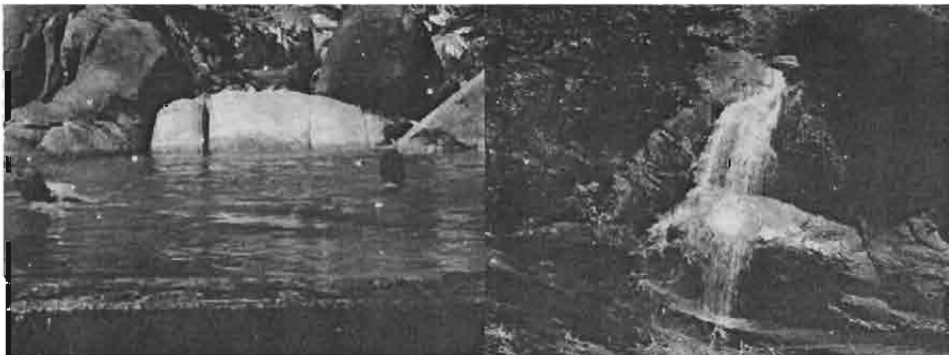

ร่องรอยการเจาะน้ำมันยาง

3. ศักยภาพและการจัดการท่องเที่ยวในหมู่ที่ 8

3.1 เส้นทางสู่ผาชมดาว เทียน้ำตกโดนหมากลิ้ง

น้ำตกโดนหมากลิ้ง เป็นน้ำตกสายเล็ก ๆ อยู่ในบ้านคลองเขาล้ออัน หมู่ 8 ตำบลเขาพระ มีจำนวน 2 ชั้น ชั้นแรกอยู่ที่ศาลาทงขึ้นไปสู่ผาชมดาว ส่วนชั้นที่ 2 สูงขึ้นไปประมาณ 200 เมตร ส่วนใหญ่คนไปเที่ยวน้ำตกชั้น 2 เนื่องจากเป็นน้ำตกเปิด

น้ำตกโดนหมากลิ้ง

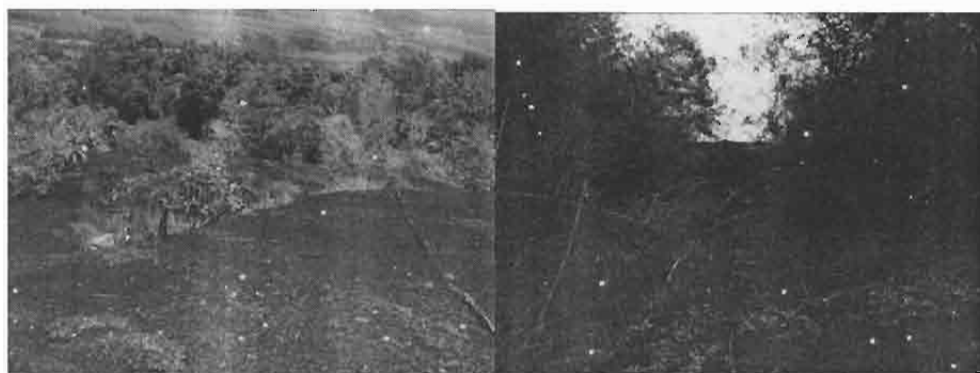
การเดินทางสู่ผาชมดาว มี 2 เส้นทาง คือ เส้นทางแรกเดินขึ้นไปตามน้ำตกโดนหมากลิ้ง เส้นทางนี้จะเป็นการเดินทางที่ผจญภัยกับโขดหินที่มีความชันเป็นระยะ จนได้ชื่อว่าโดนหมากลิ้ง เพราะว่าหินมีความชันจนหมา (สุนัข) ไม่สามารถเดินได้ ต้องกลิ้งลงไปตามโขดหิน การเดินทางด้วยเส้นทางนี้จะต้องระมัดระวัง ไม่ให้พาดกลิ้งลงไป ทางที่มีอุปการะช่วย เช่น ลวดที่นำมาขึงเพื่อช่วยยึดเวลาเดิน และใช้วิธีการจูงมือกันเดินเป็นแถว จะช่วยป้องกันการลื่นไถลได้ ที่สำคัญต้องใส่รองเท้าที่มีดอกหนาสสามารถยึดติดกับหินได้ จุดเด่นในเส้นทางนี้จะเห็นลำธารสายเล็ก ๆ ที่ไหลมารวมกันเป็นน้ำตก เป็นการเรียนรู้การกำเนิดของน้ำตกไปในตัว

ส่วนเส้นทางที่ 2 จะเดินขึ้นไปทางสวนป่าสิริกิติ์ เส้นทางนี้จะเดินง่ายกว่าเส้นทางที่ 1 แต่ก็ยังต้องเดินผ่านโขดหินที่มีสายน้ำเล็ก ๆ ไหลลงสู่ น้ำตก จุดเด่น คือ จะพบพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด และพบหน้าผาเป็นชั้น ๆ จนถึงผาชมดาว

ป่าต้นน้ำโดนหมากลิ้ง

ในระหว่างการเดินทางขึ้นสู่ผาชมดาว สิ่งที่ได้เรียนรู้คือ สภาพป่าต้นน้ำที่เป็นป่าร้อนชื้น มีหินแกรนิตขึ้นร่วมกับป่าประมาณ 60 เปอร์เซ็นต์ ลักษณะพันธุ์ไม้เป็นป่าไผ่รวก มีสายน้ำเส้นเล็ก ๆ หลายสายที่ไหลผุดมาจากดินและไหลมาจากป่าไผ่ ลักษณะต้นน้ำมีความชื้นน้ำมากในฤดูน้ำหลาก และหน้าแล้งจะขาดน้ำ (มีค.-เมย.) แต่ไม่ถึงกับแห้งขอด

พันธุ์ไม้ที่พบในระหว่างเดินป่า มีไม้ยืนต้นที่หายาก เช่น ต้นลูกกอก เป็นไม้ที่ขึ้นเฉพาะบนภูเขาเท่านั้น ลูกกอกหรือผลสามารถนำมาคั่วและนำมาทานเป็นของกินเล่นได้ และพันธุ์พืชสมุนไพร เช่น ชิงคอกเดียว ยาหนูตัน ดีเมียเปื้อยง (คล้าย ๆ ฟ้าผ่า) ซึ่งเป็นยาแก้เซ็ดเมื่อย และบำรุงกำลัง มักกระเทิบโรง ซึ่งจะพบลักษณะการจัดกระจาย ส่วนพันธุ์ไม้ที่เห็นเป็นกลุ่มก้อน ได้แก่ ต้นไผ่ และพบการหาประโยชน์จากป่า ได้แก่ สะตอป่า ไผ่ เนียงป่า ผัก และลูกกอก

ลักษณะป่าของโดนหมากลิ้ง

ต้นกอ พันธุ์ไม้ที่มีเฉพาะบนภูเขาเท่านั้น

ผาชมดาว

มีลักษณะเป็นหน้าผา และเป็นลานหินกว้างมาก ตั้งอยู่บนภูเขาสูงจากระดับน้ำทะเล 330 เมตร บนผาชมดาวเป็นจุดชมวิวที่มีลมพัดตลอดเวลา อากาศเย็นสบาย ช่วงกลางวันจะหนาว สามารถมองเห็นตัวเมืองรัตนบุรี อำเภอควนเนียง และอำเภอบางกล่ำบางส่วน หากทอดสายตาไกลออกไปจะเห็นทะเลสาบสงขลา ในช่วงเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม สามารถชมทะเลหมอกได้ บนผาชมดาวสามารถกางเต็นท์นอนได้ถึง 100 คน บนผาชมดาวมีลานปลวกกินเต่า ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่ตั้งชื่อสถานที่พักผ่อนระหว่างการเดินทางขึ้นไปน้ำตก เพราะสถานที่แห่งนี้เดิมเคยมีเต่าคลานมาแล้วตายและมีตัวปลวกมารุมกินเต่า จึงเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า ลานปลวกกินเต่า ใช้ระยะเวลาเดินทางด้วยเท้าประมาณ 3 ชั่วโมงจากจุดเริ่มต้น ซึ่งมีระยะความไกล 3 กิโลเมตร ตามความลาดชันของภูเขามีลักษณะสม่ำเสมอ

การเดินทางขึ้นผาชมดาวเป็นการผจญภัยที่สนุก

จุดชมวิวผาชมดาว

การจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา

มีการจัดกิจกรรมให้กับนักศึกษาทั้งจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยทักษิณ หรือมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อเรียนรู้ มากกว่าจัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งทางทีมงานมีการเตรียมความพร้อมสถานที่ สำหรับกิจกรรมจะจัดโดยทีมที่มาพัก ลักษณะการพักผ่อน เป็นการนอนเต็นท์

4.ศักยภาพและการจัดการท่องเที่ยวในหมู่ที่ 11

นักวิจัยได้ตั้งคำถามให้กับหมู่ 11 ไว้คือ “ไหว้พระประธาน นมัสการพระนอน ขอพรพระยืน ชมสวนสมุนไพรหายาก”

4.1 วัดถ้ำเขาพระ

เป็นสถานที่สำคัญและเป็นวัดคู่เมืองตำบลเขาพระ เป็นการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ มีประวัติความเป็นมาว่าเดิมที่ชื่อว่าสำนักสงฆ์นิ่มนางน้อย เป็นที่ดินที่บริจาคโดยนางนิ่มและนางน้อยบริเวณรอบเขา เมื่อทางการได้ตัดถนนนครการข้ามผ่านบ้านเขาพระ มาถึงสำนักสงฆ์ได้ระเบิดหินเพื่อทำถนน จึงพบพระ 4 องค์อยู่ในเขา แต่ต่อมาพระทั้ง 4 ถูกตัดเศียร บ้างเล่าว่าสมัยพม่าเข้ามาถึงเมืองรัตภูมิได้ตัดเศียรพระทั้ง 4 องค์ไป เนื่องจากมีความสวยงาม แต่บ้างก็เล่าว่า ทางการทำถนนแล้วระเบิดจนทำให้เศียรและแขนพระหายไป จึงเลิกระเบิดหิน และสร้างพระองค์ใหม่ทดแทนเหลือแค่ 3 องค์ คือพระปางสมาธิ ต่อมาเมื่อพระพุทธรูป 1 องค์ มีนามว่าพระอิน และได้จัดตั้งสำนักสงฆ์นิ่มนางน้อยขึ้น มีเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ ในอดีตชาวบ้านจะหาซื้อค้างคาวจากถ้ำ มีการสันนิษฐานว่า เดิมเส้นทางสายนี้เป็นป่าเขา ทางเดินเกวียน มีพ่อค้ามาพัก จึงเก็บทรัพย์สินในถ้ำ และกรมศิลปฯได้ขึ้นทะเบียนพระปางสมาธิ 3 องค์เมื่อ พ.ศ.2478

พระปางสมาธิ 3 องค์

พระนอน

สถานที่สำคัญในวัดถ้ำเขาพระ

- ทวดกู เป็นจุดแรกอยู่ทางเข้าวัด มีประวัติความเป็นมาจากคำบอกเล่าว่า มีพญาทวดกูมาเข้าฝันคนควนดินแดง เป็นญาติผู้กับเมีย ว่าไม่มีที่อยู่ เนื่องจากการระเบิดหินจนไม่มีที่อยู่อาศัย 2 สามิภรรยาจึงได้ทำศาลสูงขึ้นมาตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดถ้ำเขาพระ

ความเชื่อของคนในพื้นที่ คือทวดโตะสันมิงา(ช้าง) ทวดโตะปุก(งู) ทวดมีฮัง(เสือ) โดยเชื่อกันว่า คนเรียนวิชาจนเก่งจนกลายเป็นทวด เสือสมิง เรียนวิชาทางเสือ สำหรับคนที่เชื่อ และมีความทุกข์ร้อนก็จะการบนบานสานกล่าว (บนรับ) เช่น ของสูญหาย ให้หายโดยการจุดเทียน 3 เล่ม ธง 3 สี มีกรณีให้ผู้หญิงบนบานให้ได้ลูกผู้ชาย จึงได้ ต่อมา 20 กว่าปี ถูกเหมยปากที่เคยบนไว้ จึงมีการมาแก้บน หรือบางกรณีมาแก้บนด้วยโนราห์ แล้วแต่ใครจะบนและวิธีการแก้

สำหรับการปฏิบัติตัวของคนในพื้นที่ จะพูดเย้ยหยัน หรือลงดี เพราะที่ผ่านมามีเคยมีเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันทันทีหากมีการพูดจาลบหลู่ ดูหมิ่น

สุสานทวดกูหน้าวัดถ้ำเขาพระ

- สวนสมุนไพร อยู่บริเวณหลังวัด มีหลากหลายชนิดได้แก่ กลิบบเรด ชิงดอกลีเดีย ขี้พรีไฟ บอระเพชร กระตูดูกไก่ ย่านาง อนุมานนังแท่น ว่านหางช้าง ทองพันชั่ง ไม้ค้อนตีหมา หญ้าหนวดแมว เป็นต้น ซึ่งที่ม้นักวิจัยมีความประสงค์ที่จะแนะนำให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักสมุนไพรหายาก ไม่เน้นรักษา เน้นเรียนรู้ สมุนไพรส่วนหนึ่งนำลงมาจากภูเขา เช่น ย่านางสามารถมาเช่า เพาะขยายพันธุ์ เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้มาเยือน เช่น สมุนไพรรักษาพิษงู แต่ละชนิดของสมุนไพรจะมีป้ายบอกชื่อกำกับ

การหาเครื่องยาหายาก การหาเครื่องยา คนในตลาดมาหาสมุนไพร เรียนรู้การอนุรักษ์

สวนสมุนไพรวัดถ้ำเขาพระ

โปรแกรมการท่องเที่ยววัดถ้ำเขาพระ

เนื่องจากวัดถ้ำเขาพระมีกิจกรรมน้อยที่ใช้เวลาเที่ยวชมไม่นาน จึงเป็นสถานที่แรกในการพานักท่องเที่ยวเข้าชมเพื่อไหว้พระขอพร หรือช่วงที่จัดการท่องเที่ยวเสร็จแล้วให้นักท่องเที่ยวได้ไหว้พระเพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนกลับ กิจกรรมจึงเน้นการสักการะพระยืนพระนอน เล่าประวัติความเป็นมาของวัด และเที่ยวชมสวนสมุนไพรในวัด และจัดให้มีกิจกรรมการสร้างการเรียนรู้ "เข้าใจตนเอง เข้าใจธรรมชาติ" เตรียมพื้นฐานให้นักท่องเที่ยว การใช้ชีวิตประจำวัน

สำหรับนักท่องเที่ยวที่นับถือศาสนาอิสลาม จะมีมัสยิดอยู่ตรงข้ามกับวัด ทำให้สะดวกในการปฏิบัติศาสนกิจ

5.ศักยภาพและการจัดการท่องเที่ยวในหมู่ที่ 10

5.1 ถ้ำพญาผิงเพชร

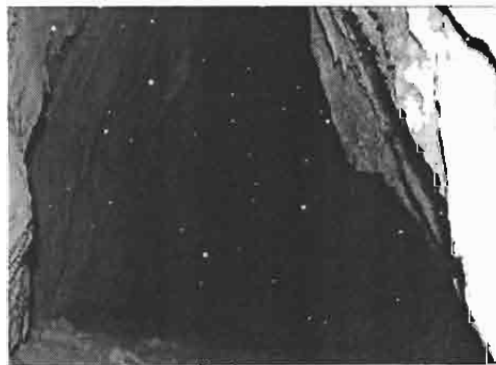
ในเขาสอยดาวหมู่ที่ 10 มีการค้นพบถ้ำ 2 ถ้ำ ยังไม่มีการตั้งชื่อ ถ้ำที่ 1 อยู่ใต้ภูเขา เคยมีพระมารุตองค์ และได้ทิ้งบาตรไว้เป็นหลักฐานในถ้ำ ลักษณะภายในถ้ำเป็นหินงอกหินย้อย มีความสวยงาม และมีประกายเพชรคล้ายหยดน้ำที่ขึ้นประปรายบนหินงอกหินย้อย ทีมวิจัยจึงตั้งชื่อว่า ถ้ำพญาผิงเพชร ส่วนถ้ำที่ 2 อยู่

ถ้ำพญาผิงเพชร

ถ้ำที่ 2 ซึ่งอยู่บนเขาสอยดาว เป็นหน้าผาต้องไต่เถาวัลย์ขึ้นไปความสูงประมาณ 5 เมตร อยู่ติดถนนสายเอเชียหาดใหญ่ – สตูล มีความเชื่อว่าเจ้าของถ้ำมีความแข็งแรง ทุกครั้งที่เข้าไปไฟจะดับ ในช่วงที่ทีมวิจัยสำรวจไฟฉายก็เกิดดับขึ้นมาทุกดวง มีเรื่องเล่าว่าถ้ำนี้เป็นที่เก็บทรัพย์สมบัติทองคำ มีเรื่องเล่าถึงความเชื่อและเรื่องอาถรรพ์ ว่ามีการทำพิธีเรียกทรัพย์สิน มีการออกมา 3 และบอกว่าไม่ให้ทอง ซึ่งได้เปิดให้เห็น เป็นช่องพญาในโบราณ เพราะเดิมคนอดีตมีวิชาความรู้ และนำสมบัติมาไว้ในถ้ำ คนแต่แรกจะปิดปากถ้ำต้องเปิดด้วยวิชาอาคม

มีการเฝ้าหนึ่งที่มีการเล่าต่อกันมาคือ การไปทำเบอร์ (หาเลขห่วย) ในถ้ำ และได้ยินผู้หญิง 2 คนขอความช่วยเหลือให้ปล่อยตัวเองออกไป เพราะตนเองโดนล่อลวงไว้ด้วยวิชาอาคม หากปลดปล่อยจะให้สมบัติ

ถ้ำที่ 2

5.2 น้ำตกบริพัตร

ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 10 ตำบลเขาพระ อยู่ในเขตรวนอุทยานแห่งชาติ สังกัดกระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เดิมชื่อน้ำตกคลองลำเรียน ต่อมาปี พ.ศ. 2469 – 2471 จอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้น ได้เสด็จเดินทางมาเกี่ยวกับราชการ จากจังหวัดสงขลาสู่จังหวัด

สตูลได้แวะทรงพักผ่อนที่น้ำตก และได้ทรงจารึกพระนามไว้ที่หน้าผาเชิงน้ำตกว่า “บริพัตร” น้ำตกคลองลำเรียนจึงได้ชื่อว่า น้ำตกบริพัตรตั้งแต่นั้นมา

น้ำตกบริพัตร

แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยการเชื่อมโยงกลุ่มแหล่งเรียนรู้ของชุมชนต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

1.การบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายท่องเที่ยว

การบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายจัดการท่องเที่ยวในตำบลเขาพระ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มกลไกกลางตำบลเขาพระ และกลุ่มเครือข่ายย่อยแต่ละตำบล

1.1 กลุ่มกลไกกลางตำบลเขาพระ

ทำหน้าที่จัดกระบวนการและโปรแกรมการท่องเที่ยวในภาพรวมของตำบลเขาพระ เชื่อมโยงและจัดทำหลักสูตรการท่องเที่ยวในตำบล การจัดการบริหารกลุ่มคนทำงาน การจัดการบริหารการเงินในส่วนรายได้จากนักท่องเที่ยวและการกระจายรายได้สู่ชุมชน การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของตำบลเขาพระ และการจัดกระบวนการต้อนรับนักท่องเที่ยว เมื่อมีการติดต่อประสานเข้ามา ทีมกลไกกลางจะเป็นชุดแรกที่ทำหน้าที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวเมื่อได้มีการติดต่อประสานงานเข้ามา และเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงตำบลเขาพระ ก่อนที่จะมีการประสานงานให้กลุ่มเครือข่ายในตำบลที่นักท่องเที่ยวต้องการเข้าไปท่องเที่ยวเข้ามา ดำเนินการจัดกระบวนการท่องเที่ยวต่อไป ดังนั้น การบริหารจัดการกลุ่มกลไกกลาง มีดังนี้

1.โปรแกรมการท่องเที่ยวชุดกลางที่เชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มแหล่งเรียนรู้แต่ละหมู่บ้าน

- โปรแกรมท่องเที่ยว 1 วัน

1. “เที่ยววัดถ้ำเขาพระ ชมสวนสมุนไพรไล่วัด ล่องเรือแลคลอง” หมู่ที่ 11 และหมู่ที่ 3

2. “เที่ยววัดถ้ำเขาพระ ถ้ำพญาผิงเพชร และถ้ำศรีเกษตร ล่องเรือแลคลอง” หมู่ที่ 11 หมู่ที่ 10 และหมู่ที่ 3

3. “เที่ยววัดถ้ำเขาพระ ชมวิวเขาลูกกลม ชมวิถีเกษตร” หมู่ที่ 11 หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 10 หรือหมู่ที่ 3

- อัตราค่าบริการ ประกอบด้วย

1. ค่าอาหารต่อมื้อ 80 บาท อาหารว่าง 25 บาท
2. ค่าบริการสถานที่ หั้วละ 20 บาท
3. ค่าวิทยากรนำทาง บรรยาย(ไกด์) วันละ 1,000 บาท
4. อื่น ๆ

- การบริหารจัดการเงินรายได้จากการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ จ่ายค่าตอบแทน (ทีมไกด์ พยานำทาง และลูกหาบ ค่าคนทำอาหาร) ส่วนที่เหลือจะเป็นทุนสำรองกลุ่มกลไกกลาง ค่าบำรุงเครือข่าย และค่าสาธารณประโยชน์หมู่บ้าน

- ช่วงฤดูกาลที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวแต่ละโปรแกรม 1 วัน คือ ช่วงเดือน กุมภาพันธ์-พฤษภาคม ของทุกปี

โปรแกรมท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน ได้แก่

1. “ชมน้ำตกโดนหมากลิ้ง ผาชมดาว” ในหมู่ที่ 8
2. เดินป่าสู่น้ำตกนางไพร บนเขาลูกกลม เยี่ยมชมฐานคอมมิวนิสต์
3. เส้นทางเรียนรู้ป่าต้นน้ำน้ำตกบริพัตร พักแรมเรียนรู้วิถีชาไก

2. อัตราค่าบริการ

- โปรแกรม 1 วัน 280 บาท / คน
- โปรแกรม 2 วัน 1 คืน 1,070 บาท / คน

3. กติกาทีมกลไกกลางจัดการท่องเที่ยว

- มีมารยาทที่ดีต่อนักท่องเที่ยว
- ไม่ดื่มสิ่งมึนเมา
- ไม่ส่งเสียงดังรบกวนนักท่องเที่ยวในตอนกลางคืน

4. การบริหารจัดการทีมกลไก

- จัดดูแลเรื่องอาหาร
- จัดต้อนรับนักท่องเที่ยว
- จัดบริหารจัดการคนในทีม
- จัดประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในตำบล
- จัดรักษาความปลอดภัยนักท่องเที่ยว
- จัดเตรียมสถานที่

1.2 การบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายย่อยแต่ละตำบล

หมู่ที่ 10

- จุดท่องเที่ยว ได้แก่ ถ้ำพญาผิงเพชร น้ำตกบริพัตร เรียนรู้วิถีชีวิตชาวกอ วิถีชีวิตคนอยู่ร่วมกับป่า

- จุดต้อนรับนักท่องเที่ยว บ้านผู้ใหญ่บ้าน นายบุญ นิปะสิกะ
- กระบวนการกลุ่มจัดการท่องเที่ยวในหมู่ที่ 8 มีแผนการจัดการท่องเที่ยว คือ
 - ชี้แจงระยะทาง เส้นทางที่ชัดเจนให้กับนักท่องเที่ยวในการเดินทางขึ้นสู่ป่าต้นน้ำ
 - มีแผนที่แสดงจุดท่องเที่ยว และมีการอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลล่วงหน้าคร่าว ๆ โดยทีมไกด์นำทาง
 - แบ่งบทบาททีมงาน ได้แก่ ไกด์นำทาง ผู้บรรยาย ทีมรักษาความปลอดภัย ทีมอำนวยความสะดวก ทีมจัดการอาหาร
 - ชี้แจงกติกาในการปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในป่า
- ความรู้ที่สื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เรื่องการดูแลป่าต้นน้ำ
 - จัดทำข้อมูลเพื่อเรียนรู้ป่าต้นน้ำ
 - วิธีการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่
 - องค์ประกอบความรู้ข้อมูลประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตคนในหมู่บ้าน
- อัตราค่าบริการ ประกอบด้วย
 - 1.ค่าอาหารต่อมื้อ 80 บาท อาหารว่าง 25 บาท
 - 2.ค่าบริการสถานที่ หั่วละ 20 บาท
 - 3.ค่าวิทยากรนำทาง บรรยาย(ไกด์) วันละ 1,000 บาท
 - 4.อื่น ๆ รักษาความปลอดภัย 1,000 บาท ลูกหาบ น้ำหนักสัมภาระ กิโลละ 50 บาท

- ช่วงฤดูกาลที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยว คือ ช่วงเดือน กุมภาพันธ์-พฤษภาคม ของทุกปี

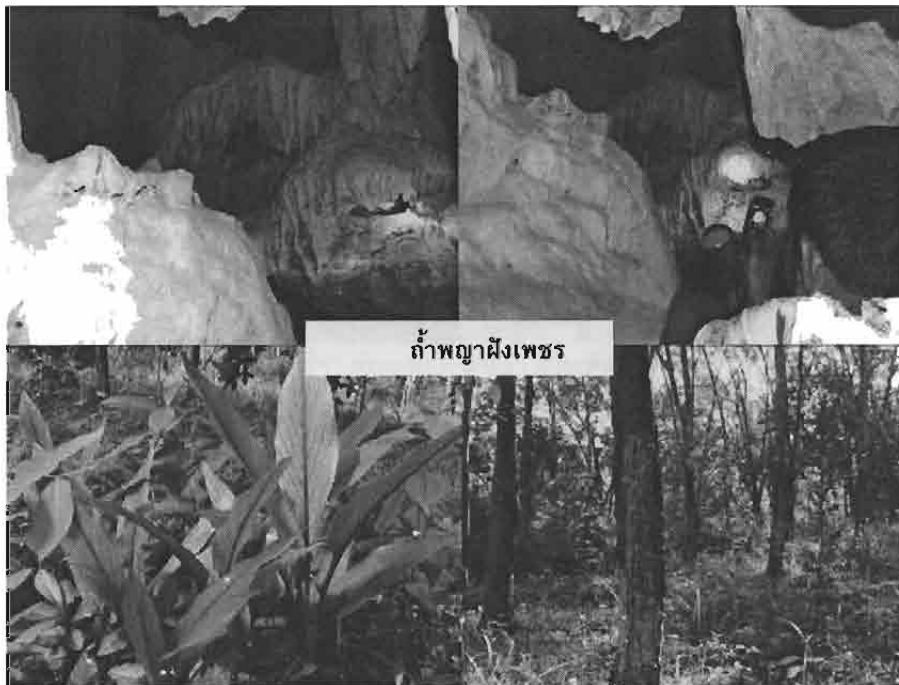
- กระบวนการจัดการท่องเที่ยว
 - โปรแกรม 2 วัน 1 คืน เดินทางด้วยเท้าสู่ป่าต้นน้ำ แหล่งกำเนิดน้ำตกบริพัตร บนภูเขาจะพบกับวิถีชีวิตชาวกอที่อาศัยอยู่ในป่าใหญ่
 - มีชุดรักษาความปลอดภัยตลอดการเดินทางและช่วงพักแรมกลางคืน
 - มีไกด์นำทางและบรรยายจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ดังนี้
 - จุดที่ 1 ชมวิถีชีวิตของคนในชุมชน หมู่ 10 มีการทำสวนยาง การทำสวนผสมผสาน และการอยู่ร่วมกันของชาวบ้าน 2 ศาสนา ไทยพุทธกับไทยมุสลิม ที่อยู่ร่วมกันมาเป็นเวลา 60

กว่าปี อยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัยปรองดอง สามัคคีของคนในชุมชน

- จุดที่ 2 ถ้ำพญาฝ่งเพชร ภายในถ้ำจะมีทางแยก 2 ทาง มีความสวยงามของหินงอกหินย้อย มีความชื้นภายในถ้ำและชาวบ้านจะมาใช้ประโยชน์ในถ้ำโดยการมานำมูลค้างคาวไปทำปุ๋ยเพื่อใช้ในการทำเกษตร สวนผลไม้
- จุดที่ 3 พืชสมุนไพรในสวนยาง บริเวณนี้ภายในสวนยางจะมีสมุนไพรบางชนิดที่สามารถศึกษาเรียนรู้แต่ละชนิดจะมีสรรพคุณแตกต่างกันไป
- จุดที่ 4 ป่าเสื่อมโทรม ป่าบริเวณนี้จะมีการบุกรุกทำลายแต่ชาวบ้านก็ไม่ได้ทำประโยชน์ปล่อยให้ป่าฟื้นฟูตามธรรมชาติ และบริเวณนี้สามารถมองวิวทิวทัศน์ของเขาสอยดาว
- จุดที่ 5 กลางป่าใหญ่ จะพบป่าไม้ที่เหลืออยู่ไม่มาก จะพบเห็นการทำนํ้ามันยางของคนในสมัยก่อน มีพืชชนิดหนึ่งคือคลุ้มคล้า พืชจำพวกนี้สามารถนำมาจักรสานได้และเป็นพืชสมุนไพร
- จุดที่ 6 จุดพักเที่ยง ต้นน้ำของน้ำตกบริพัตร บริเวณนี้จะมี ความชื้นมาก เพราะว่ามีตัวหาคอาศัยอยู่บริเวณนี้มาก จะมีไม้ไผ่ล้อมรอบ ไม้ที่หายาก เช่น หลุมพอ ไม้ยาง เป็นต้น
- จุดที่ 7 ชาโกลนภูเขา พบที่พักของพวกชาโกลที่อาศัยอยู่ในป่าลึก และได้มีการสัมผัสพูดคุยกับพวกชาโกลและวิถีชีวิตของพวกชาโกล
- จุดที่ 10 จุดพักแรม จะพักแรมในบริเวณที่พักของชาโกล เนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งน้ำตก คือ คลองเรียน และจะไม่สัตว์ป่าเข้ามารบกวน

วิถีชาวบ้าน บ้านเขาสอยดาว ทำสวนยางผสมผสาน

ถ้ำพญาผิงเพชร

พืชสมุนไพรในสวนยางของชาวบ้าน

ป่าเสื่อมโทรม

ชนิดพันธุ์ไม้กลางป่าใหญ่

จุดพักทานข้าว พักเหนื่อย เล่นน้ำ ยามเดินในป่าใหญ่

เรียนรู้วิถีชีวิตชาวกู และพักแรมร่วมกับชาวกู

ชมพันธุ์ไม้สวยงามตามเขตกิน และภูมิปัญญาคนในอดีต

การเดินทางที่ผจญภัยและท้าทาย

ต้นน้ำของน้ำตกบริพัตรบนภูเขาสูง

ความสวยงามของแสงแดด ละอองน้ำ ท่ามกลางโขดหินและพันธุ์ไม้ใหญ่

หมู่ 11

- จุดท่องเที่ยว ไหว้พระประธาน นมัสการพระนอน ชมสวนสมุนไพร
- จุดต้อนรับนักท่องเที่ยว วัดถ้ำเขาพระ
- การบริหารจัดการกลุ่มในหมู่ 11
 - จัดทำแผนที่จุดสถานที่สำคัญการท่องเที่ยวในหมู่ 11
 - ชี้แจงโปรแกรมการจัดการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบ ซึ่งโปรแกรมการท่องเที่ยวอาจจะไปรวมกับหมู่ที่ 3 หรือหมู่อื่น หลังจากนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมวัดถ้ำเขาพระเสร็จ แล้วเดินทางสู่การท่องเที่ยวในหมู่ต่อไป
 - ชี้แจงกติกาการปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยว
 - แนะนำจุดเด่น ความรู้ และวิถีชีวิตของคนในตำบลเขาพระ ผ่านการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์บ้านเขาพระ
- สื่อ/คู่มือที่แจกนักท่องเที่ยว
 - คู่มือนักท่องเที่ยว
 - ข้อมูลประวัติตำบลเขาพระ

- ชื่อ รูป และสรรพคุณสมุนไพร และข้อมูลสมุนไพรด้านอื่น ๆ
- กระบวนการจัดการท่องเที่ยว
 - ต้อนรับนักท่องเที่ยว เล่าประวัติหมู่บ้าน ประวัติเจ้าเขาพระที่ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน จากรมศิลปากร โดยใกล้ในชุมชน
 - พาเยี่ยมชมจุดที่สำคัญในวัด ไหว้พระ ขอพร ดูคำทำนายชีวิต
 - เยี่ยมชมสวนสมุนไพรหลังวัด และเรียนรู้สรรพคุณการใช้ประโยชน์โดยกลุ่ม อสม.
- ค่าบริการ จะคิดค่าบริการ จะคิดรวมอยู่ในโปรแกรมของทีมกลไกกลางตำบลเขาพระ

หมู่ 6

- จุดท่องเที่ยว น้ำตกนางไพร น้ำตกโดนหน้าผา วิถีชีวิตคนอยู่ร่วมกับป่าในอดีตและปัจจุบัน ฐานทัพค่ายคอมมิวนิสต์

- จุดต้อนรับนักท่องเที่ยว บ้านเขาสูงกลม
- กระบวนการจัดการท่องเที่ยว
 - โปรแกรม 2 วัน 1 คืน เดินทางด้วยเท้า เข้าสู่ป่าต้นน้ำน้ำตกนางไพร
- กระบวนการบริหารจัดการทีมในหมู่ 6
 - แบ่งทีมงานออกเป็นชุดใกล้ อธิบายจุดที่ท่องเที่ยวในหมู่ที่ 6 ก่อนเดินทางเข้าสู่ป่าต้นน้ำน้ำตกนางไพร เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้การดูแลป่าต้นน้ำ โดยใช้แผนที่จุดท่องเที่ยวประกอบการนำเสนอ
 - ชี้แจงกติกาการท่องเที่ยว และการเคารพพื้นที่ ได้แก่
 - ห้ามลบลู่เจ้าที่เจ้าทาง
 - ห้ามนำของมีนเมาทุกชนิดเข้าไปในป่า
 - ห้ามนำสมุนไพร พืช กล้วยไม้จากป่าลงมา
 - ห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิด
 - ทีมชุดรักษาความปลอดภัยนักท่องเที่ยวในระหว่างเดินทางและพักแรม
 - ทีมอาหารดูแลการจัดการอาหารให้นักท่องเที่ยว
 - ทีมลูกหาบ บริการสัมภาระของนักท่องเที่ยว
- ค่าบริการจัดการท่องเที่ยว 1,070 บาท/คน แบ่งเป็นค่าไก่นำทาง ค่าลูกหาบ ค่าชุดรักษาความปลอดภัย ค่าอาหาร และค่ารักษาสิ่งแวดล้อม
 - ทีมไก่นำทางและพรานป่า อธิบายความสำคัญของจุดสถานที่ท่องเที่ยว
 - จุดที่ 1 ชมวิถีชีวิตของคนในชุมชน การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับป่า ชาวบ้านได้ใช้ชีวิตกับการทำสวนยางและสวนผลไม้บนภูเขามานานกว่า 50 ปีแล้ว ชาวบ้านได้ยึดอาชีพการกรีดยาง บางคน

ได้ส่งลูกเรียนจนจบปริญญาตรี และในสวนยางชาวบ้านจะไม่มี
การถางหรือทำลายต้นไม้แบบ ป่าฟุ้งคน คนฟุ้งป่า

- จุดที่ 2 สันเขา สันปันน้ำ เป็นสันปันน้ำของน้ำตกโดนปลิว
น้ำตกโดนงาช้าง และน้ำตกโดนหมากลิ้ง
- จุดที่ 3 น้ำตกโดนหน้าผี เป็นน้ำตกที่มีความแปลก มีหิน หน้า
ผา ภูเขาอยู่รอบ และมีรูปสัญลักษณ์เป็นหัวกะโหลกอยู่กลาง
หน้าผาบนน้ำตก ชาวบ้านจึงเรียกน้ำตกนี้ว่า น้ำตกโดนหน้าผี
ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากน้ำตกจำนวน 3 หมู่บ้าน เพื่อใช้
เป็นประปาภูเขา เพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภค ถูฝนแล้งน้ำจะ
มีไม่มากนัก เพราะน้ำได้ไหลลงสู่ประปาหมู่บ้าน ในฤดูกาลฝน
ตก น้ำจะมีมาก และน้ำตกจะมีความสวยงามเป็นธรรมชาติ
- จุดที่ 4 จุดสันเขา ไม่ใหญ่ จะพบกับสายน้ำเล็ก ๆ จำนวน 2
สาย ที่ไหลแยกจากน้ำตกโดนหน้าผี เรียกว่า สายน้ำคลองปรึก
แปรกนัย จะมีสมุนไพรมาก ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ความชื้น จน
มาถึงจุดสันเขา ทางขึ้นจะมีความชันสูงเหมือนกับยอตกอย พบ
กับป่าไม้ที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่ ประมาณ 30 กว่าต้น และไม้เล็ก
ด้านข้างจะเป็นเหวลึก และมีไม้หอม
- จุดที่ 5 จุดหน้าผา จะมีความชันและไต่หน้าผาขึ้นไป เป็นหน้า
ผาที่มีความชันของน้ำที่ไหลลดไต่หินจะมองเห็นความชันที่มี
ไม้ใหญ่ล้อมรอบ มองลงไปข้างล่างจะเป็นป่าลึก และมีความ
สวยงามของธรรมชาติที่สมบูรณ์ และมีต้นหลุมพองขนาดใหญ่
ประมาณ 7-8 คนโอบ
- จุดที่ 6 จุดพักแรม บริเวณน้ำตกนางไพร มีจำนวน 11 ชั้น
บริเวณน้ำตกจะเป็นภูเขาเนินปาร้อนชื้นและเป็นหุบเขา ภูเขา

สูง

เส้นทางเดินป่าสู่น้ำตกนางไพร

น้ำตกนางไพร

หมู่ 3

- สถานที่ท่องเที่ยว ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และกิจกรรมส่องแพแลคลองรัตภูมิ โดยแยกเป็น 2 กิจกรรม คือ

- ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

- นัดพบนักท่องเที่ยวที่ศูนย์ฯ โดยมีลุงชิต ขวัญคำ ทำหน้าที่ต้อนรับและบรรยายความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับนักท่องเที่ยว
- โปรแกรมการท่องเที่ยว ใช้เวลาครึ่งวัน โดยผนวกกิจกรรมท่องเที่ยวกับหมู่อื่น หรือกิจกรรมอื่น
- กระบวนการให้ความรู้ เป็นการพานักท่องเที่ยวเยี่ยมชมศูนย์ฯ แต่ละฐานพร้อมอธิบายรายละเอียดแต่ละฐานการเรียนรู้
- อัตราค่าบริการในแต่ละครั้ง 2,000 บาท โดยคิดรวมค่าอาหารเที่ยงและอาหารว่าง รวมทั้งค่าวิทยากร
-

ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงหมู่ 3

- กิจกรรมส่องแพนด้าคล่อง

- จุดรับนักท่องเที่ยว สะพานควนโอเท่ง
- จัดกิจกรรมในช่วงบ่าย ใช้เวลา 4 ชั่วโมง โดยการส่องเรือ กิจกรรมนี้ร่วมกับแหล่งท่องเที่ยวในหมู่อื่น เช่น หลังจากนักท่องเที่ยวศึกษาดูงานเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเสร็จ หรือ เยี่ยมวัดถ้ำเขาพระ หรือ เทียวชมถ้ำพญาผิงเพชรในหมู่ที่ 10 เป็นต้น
- กระบวนการจัดกิจกรรม เน้นความสนุกสนานและผ่อนคลายของนักท่องเที่ยว โดยทีมงานจะมีบทบาท คือ
 - ทีมดูแลความปลอดภัยนักท่องเที่ยวในระหว่างส่องเรือ
 - ทีมเตรียมอุปกรณ์รักษาความปลอดภัย เสื้อชูชีพ

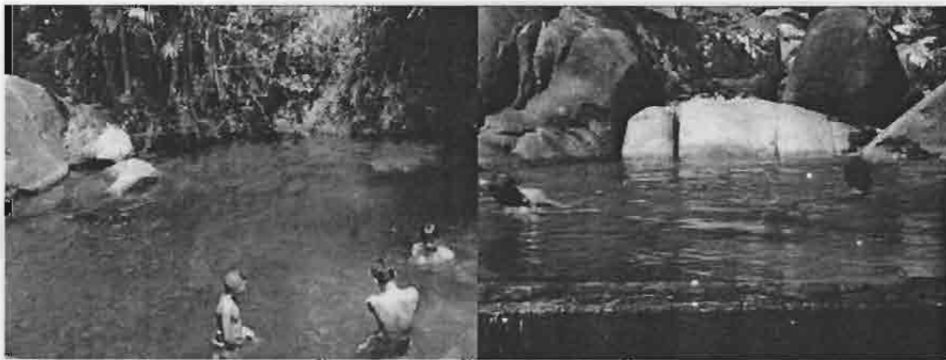
- ทีมพายเรือให้นักท่องเที่ยว และให้ความรู้ในระหว่างการเล่นเรือ

○ ค่าบริการ 200 บาท/คน

หมู่ที่ 8

- จุดท่องเที่ยว น้ำตกโตนหมากลิ้ง ผาชมดาว
- จุดนับพบ ลานทางขึ้นน้ำตกโตนหมากลิ้ง ผู้รับผิดชอบพี่ไสย
- กระบวนการจัดการท่องเที่ยว
 - โปรแกรมท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน
 - แบ่งบทบาททีมจัดการท่องเที่ยวในหมู่ 8
 - ไกล่ล่นทาง อธิบายจุดท่องเที่ยว โดยใช้แผนที่การท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวข้อมูลคร่าว ๆ ก่อนเดินทาง
 - ทีมลูกหาบบริการสัมภาระนักท่องเที่ยว
 - ทีมชุดรักษาความปลอดภัย ดูแลนักท่องเที่ยวในระหว่างเดินป่าและพักแรม
 - ชี้แจงกติกาให้ทราบ ได้แก่ ห้ามทิ้งขยะในป่า ห้ามนำของมีคมขึ้นไป ห้ามเก็บพันธุ์ไม้ลงมา และห้ามล่าสัตว์ป่า
 - การบริหารจัดการกลุ่มหมู่ 8
 - สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยว
 - ศึกษาระยะทาง พื้นที่ อาณาเขตของการท่องเที่ยว
 - จัดทำแผนที่การท่องเที่ยวให้ชัดเจน
 - จัดทำข้อมูลชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยว
 - ทีมไกล่ล่นทางนักท่องเที่ยวเดินทาง ไปสู่จุดท่องเที่ยว ไตแก่
 - จุดที่ 1 น้ำตกชั้นล่างโตนหมากลิ้ง ชั้นล่างมีอ่างอาบน้ำ เป็นหินแกรนิต รอบอ่างน้ำจะมีต้นเตย (เบ้งเตย)
 - จุดที่ 2 ผาแดงงาม ชมทิวทัศน์ผาแดงงาม ชมทิวทัศน์ผาแดงงาม
 - จุดที่ 3 ลานปลวกกินเต่า สมุนไพร
 - จุดที่ 4 ผาชมดาว เป็นจุดพักแรมกางเต็นท์นอน ชมวิว ทะเลหมอก เกาะสี่เกาะห้า เขาภูเขา มีลานสำหรับทำกิจกรรมเล่นรอบกองไฟ ชมดาวบนฟ้าและดาวบนดิน

- จุดที่ 5 ป่าชุมชน มีต้นไม้หลายชนิดร่องรอยการเจาะมันยาง ร่องรอยสัตว์ป่า มีกล้วยไม้ สมุนไพร มีต้นไม้ขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านร่วมอนุรักษ์ไว้
- น้ำตกชั้นที่ 2 ของโดนหมากลิ้ง โดยการเดินเท้าประมาณ 600 เมตร ชมความสวยงามของน้ำตก ท่ามกลางแมกไม้ไม่น้อยใหญ่ของป่าต้นน้ำ

ชั้นล่างสุดของน้ำตกโดนหมากลิ้ง

จุดชมวิวชั้นที่ 1 ลานผาเตยงาม

ลานยลฉากกินเต่า

ผาชมดาว

1.3 วิเคราะห์ศักยภาพจากการทดลองจัดการท่องเที่ยว จุดแข็ง

หมู่ที่ 3	หมู่ที่ 6	หมู่ที่ 8
-กลุ่มองค์กรต่าง ๆ -ป่าชุมชน -สายคลอง -ประวัติห้วยตาขุนดำ -ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง	-กลุ่มองค์กรต่าง ๆ เช่น ผู้นำ อบต.อสม.แม่บ้าน -ป่าต้นน้ำ -น้ำตกนางไพร -จุดชมวิว -น้ำตกโตนหน้าผี -สมุนไพร -พันธุ์ไม้หายาก -ร่องรอยฐานคอมมิวนิสต์เก่า	-กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน -ป่าชุมชน -กองทุนหมู่บ้าน -น้ำตกโตนหมากลิ้ง -ผาชมดาว -ทรัพยากรในพื้นที่ -จัดทำเวทีทำความเข้าใจกับชาวบ้าน -ร่างระเบียบกฎกติกาและบริหารจัดการแบบยั่งยืน
หมู่ที่ 10	หมู่ที่ 11	
- ถ้ำพญาผิงเพชร - ป่าต้นน้ำ - น้ำตกบริพัตร - ซาไก - กลุ่มจักรยานในชุมชน	-ร้านค้าชุมชน -ธนาคารหมู่บ้าน -น้ำประปาภูเขา -โรงน้ำ -ศูนย์ประสานงานตำบลเขาพระ -ป่าชุมชน -กลุ่มผู้สูงอายุ -การจัดการเรื่องขยะของ	

	ชุมชน -วัดถ้ำเขาพระ -สวนสมุนไพรร -การมีวิถีชีวิตร่วมกับไทยพุทธ -กศน.ตำบลเขาพระ -กองทุนหมู่บ้าน -ปราชญ์ตำบล	
--	--	--

จุดอ่อน

หมู่ที่ 3	หมู่ที่ 6	หมู่ที่ 8
- กระบวนการจัดการของ กลุ่ม / ที่ ม ง า น -การสื่อสาร -ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วม -ภาคและท้องถิ่นขาดความร่วมมืออย่างจริงจัง -การประชาสัมพันธ์	-กระบวนการจัดการของกลุ่มและทีมงาน -การสื่อสาร -ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วม -ภาครัฐและท้องถิ่นขาดความร่วมมืออย่างจริงจัง -การประชาสัมพันธ์	- ขบวนการจัดการกลุ่ม - การสื่อสารประชาสัมพันธ์ - ชาวบ้านไม่ เล็ง เห็น ความสำคัญของกิจกรรม - น้ำไม่พอเพียงช่วงฤดูแล้ง - ขาดงบประมาณในการจัดการ - ภาครัฐ และท้องถิ่นขาดความร่วมมืออย่างจริงจัง - การประชาสัมพันธ์ - เรื่องอาหาร - การต้อนรับของทีม - การบริหารจัดการคนในทีม - การให้ประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึง - การรักษาความปลอดภัย
หมู่ที่ 10	หมู่ที่ 11	
- ขาดความร่วมมือของคนในชุมชน - ชุมชนขาดความรู้ในเรื่องกฎหมาย - ขาดภาคีร่วมระหว่างภาครัฐและเอกชน คนในชุมชน /	-ชาวบ้านบางส่วนไม่เล็งเห็นถึงความสำคัญของกิจกรรม -หน่วยงานภาครัฐยังขาดความร่วมมืออย่างจริงจัง -การบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวยังไม่เป็นรูปธรรม	

ผู้นำชุมชน	-วิทยากรที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องสวนสมุนไพร -การจัดทำข้อมูลเรื่องสมุนไพรเป็นรูปแบบพับ -ทีมงานน้อยเกินไป	
------------	--	--

จุดอ่อนด้านการบริหารจัดการ

หมู่ที่ 3	หมู่ที่ 6	หมู่ที่ 8
ฐานข้อมูล -ระยะทาง เวลา แผนที่โปรแกรมการจัดการท่องเที่ยว กติกาชุมชน	ฐานข้อมูล -ระยะทาง/พื้นที่ อาณาเขตการท่องเที่ยว แผนที่การท่องเที่ยวที่ชัดเจน กติกาชุมชน	ฐ า น ขั อ มู ล - ระยะทาง / พื้นที่ อาณาเขตของการท่องเที่ยว - จัดทำแผนที่การท่องเที่ยวที่ชัดเจน - การจัดทำข้อมูลชุมชน ข้อมูลการท่องเที่ยว -กติกาสวนชุมชน
การแบ่งบทบาทหน้าที่และภารกิจ -ไกด์นำทางและStaff การสื่อสารเพื่อบอกเล่า อดีต ปัจจุบัน -ฝ่ายต้อนรับ และการแนะนำสถานที่ -ชุดการรักษาความปลอดภัยในการล่องเรือ -การสร้างทีม/เครือข่ายให้มีความรู้และสามารถเล่าเรื่องได้	การแบ่งบทบาทหน้าที่และภารกิจ -ไกด์นำทาง การสื่อสารบอกเล่าวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว -ฝ่ายต้อนรับ และมารยาทของทีม -การสร้างทีม/เครือข่าย ให้มีความรู้และสามารถเล่าเรื่องได้หมด -การรักษาความปลอดภัย -การจัดทำข้อมูล/ชุมชน/การท่องเที่ยว -ฝ่ายอาหาร -การต้อนรับของทีม	การแบ่งบทบาทหน้าที่และภารกิจ - การรักษาความปลอดภัย - ฝ่ายต้อนรับและมารยาทของทีม - การสร้างทีม/เครือข่าย

หมู่ที่ 10	หมู่ที่ 11	หมู่ที่ 4
ฐานข้อมูล -บอกระยะทาง / พื้นที่ของการท่องเที่ยว จัดทำแผนที่กติกาก แบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ - ไกด์ ข้อมูล - ทีมงาน - ด้านการท่องเที่ยว	ฐานข้อมูล -แผนที่ จัดทำโปรแกรมที่ชัดเจน เวลา รายละเอียดกิจกรรม ลักษณะของพื้นที่ -กติกานักท่องเที่ยว -วัตถุประสงค์ของการจัดการท่องเที่ยว ทีมต้องแนะนำหมู่บ้านของตนเองได้	

ปัญหาอุปสรรคที่พบในการทดลองจัดการท่องเที่ยว

หมู่ที่ 3	หมู่ที่ 6	หมู่ที่ 8
-การร่วมมือของคนในชุมชน -เส้นทางการส่งเรือ -ฤดูกาล	-อุปกรณ์เสริมการท่องเที่ยว -เส้นทางการเดิน -การร่วมมือของคนในชุมชน	-เรื่องน้ำ/สถานที่อาบน้ำ -เส้นทางการเดิน -การร่วมมือของคนในชุมชน
หมู่ที่ 10	หมู่ที่ 11	
- ฤดูกาล ฝนตกน้ำท่วม - ชุด (จก.) อยู่ในพื้นที่ - เจ้าหน้าที่ไม่ให้ความร่วมมือ - คนนอกพื้นที่เข้าบุกรุกป่า - การจัดเก็บข้อมูล - ขยะ ขวด เศษแก้ว	-ยังขาดงบประมาณในการจัดการเรื่องท่องเที่ยว -ความรู้ความเข้าใจของทีมงานและเยาวชนในพื้นที่ -การร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรม -การคลี่คลายปัญหาของหมู่ 11	

สิ่งที่ต้องปรับปรุงและศึกษาเพิ่มเติมต่อแนวทางจัดการท่องเที่ยว

หมู่ที่ 3	หมู่ที่ 6	หมู่ที่ 8
-ตำนานคลอง / ประวัติความเป็นมา -ประวัติชุมชน -วิธีการดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่	-ตำนานน้ำตก ประวัติน้ำตก -ประวัติชุมชน	- ตำนานบอกเล่าโดนหมากลิ้งและชุมชน - วิธีการดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่
หมู่ที่ 10	หมู่ที่ 11	
- จัดทำข้อมูลเพื่อเรียนรู้ป่าต้นน้ำ - เข้าใจวิธีการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ - ความรู้เรื่องการนำทาง - ความรู้เรื่องการรักษาความปลอดภัย - ความรู้เรื่องทรัพยากรในพื้นที่ - องค์ประกอบความรู้ข้อมูลท้องถิ่น - ชูรักษาความปลอดภัย - ชูทำอาหาร	- สมุนไพร ประวัติของวัดถ้ำ - คู่มือการดูงาน สมุนไพร - ทั้งหมดมีก็อย่าง สรรพคุณ	

การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในพื้นที่ (สภาพที่พบ ปัญหาสาเหตุ และแนวคิดแนวทางแก้ไข)

1. ป่าต้นน้ำและการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ หมู่ 6 หมู่ที่ 8 และ 10

ที่พบเห็น มีการเปลี่ยนป่าเป็นปายางในพื้นที่ความสูงไม่เกิน 110 เมตร เนื่องจากการเข้าทำสัมปทานป่าไม้ในอดีต และต่อมากลายเป็นสวนยางพารา และสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งคือจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น

2. น้ำในลำธารแห้ง

จากอดีตหมอนี่¹เล่าว่า "เมื่ออายุประมาณ 15-16 ปี ได้มาเล่นน้ำที่บริเวณ น้ำตกโดนหน้าผี น้ำลึกอยู่ที่ 3-4 เมตร ซึ่งขณะนั้นน้ำลึกสูงสุดแค่ออ

สมัยก่อนบริเวณริมคลองรัตนภูมิจะเป็นป่ารกทึบเต็มไปด้วยพันธุ์ไม้ใหญ่ มีต้น เชียด ต้นท่อมซี่หมู ขึ้นอยู่ตามคลองเต็มลงไปจนถึงรัตนภูมิ อากาศริมคลองจะเย็นสบายมาก ประมาณช่วงบ่าย 3 อากาศจะเริ่มเย็น น้ำในคลองใส มองเห็นฝูงปลา ผู้คนจับปลาตามตลิ่งด้วย มือ มีพันธุ์ปลาหายา ปลาซีกมด ผู้คนในเขาพระจะหากินกันตามป่า ไม่ค่อยได้ออกไปซื้อของในตลาด แต่จะแลกเปลี่ยนด้วยกันมากกว่า สมัยก่อนไม่มีหัวหอม กะปิ ผักชี เหมือนในปัจจุบัน แต่ชาวบ้านจะเก็บต้นแซ่ มาประกอบเป็นอาหาร ผู้คนจะหากินง่าย เก็บผักและสมุนไพรกินกันเอง สมัยก่อนเด็ก ๆ จะไม่ค่อยเป็นโรค เพราะมีการเก็บผักตามภูเขา มาไว้รักษาเมื่อเกิดโรค

แต่เดี๋ยวนี้ลงไปเดินในคลองไม่ได้ เต็มไปด้วยเศษแก้วที่คนทิ้งลงคลอง และพันธุ์ ไม้ตามริมคลองก็ถูกทำลายลงไปมาก คลองตื้นเขิน น้ำแห้ง ด้วยจำนวนคนที่เพิ่มขึ้นแต่ไม่รักษา ความดี ความสะอาดของคลอง มีการวางยาเบื่อปลาในคลอง ยิ่งทำให้พันธุ์สูญพันธุ์มากขึ้น ซึ่ง จะมีวิธีการไหนที่จะฟื้นฟูคลองธรรมชาติให้ฟื้นขึ้นมาให้ตลิ่งครึ่งหนึ่งของสมัยก่อน

น้ำตกโดนหน้าผีปัจจุบัน

จากอดีตจะมีวังน้ำลึก มากมาย แต่ปัจจุบัน จะเป็นวังน้ำตื้นเนื่องจากมีทรายมา ทับถม จนทำให้วังต่าง ๆ ตื้นเขิน

3. การประกาศเขตฯ..ทับที่ทำกินของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเข้าไปอยู่ก่อนการ ประกาศเขตรักษาพันธุ์ ซึ่งขณะนี้การจัดการที่ดินที่อยู่ในเขตป่า 100 กว่าแปลง อยู่ชั้นพิสูจน์ สิทธิ

4. การบุกรุกป่า เนื่องจากคนส่วนใหญ่มาจากนอกพื้นที่สตูล สงขลา พัทลุง ซึ่งขณะนี้ มี คนนอกเข้ามาอาศัยอยู่ประมาณ 200 กว่าคน ซึ่งสามารถมีอำนาจในพื้นที่

ผลกระทบที่เห็นได้ชัดเจนขณะนี้คือ เมื่อฝนตกหนัก ทางกรมจะประกาศเป็น เขตภัยพิบัติ และชาวบ้านกลัวปัญหาดินโคลนถล่ม โดยเฉพาะคนที่มีย่านเรือนติดริมคลอง

¹ หมอนี่ พราเป่า ซึ่งเป็นหนึ่งในทีมวิจัย อายุ 43 ปี

5. คลอง สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับพื้นที่คลอง ได้แก่ ดลิงพัง น้ำขุ่นข้น

ดลิงพังและสภาพน้ำในคลองรัตนภูมิดินเขิน

จุดอ่อนที่พบในด้านการจัดการท่องเที่ยวแต่ละพื้นที่

- 1.ที่พัก ซึ่งเหมาะกับพื้นที่ที่จะจัดให้มีโปรแกรมพักผ่อน เช่น หมู่ที่ 3 ยังไม่มีที่พักรองรับนักท่องเที่ยว
- 2.ห้องน้ำ สำหรับกิจกรรมที่มีการบุกเบิกพื้นที่ใหม่ เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติของป่าต้นน้ำในหมู่ที่ 6
- 3.การจัดการขยะในสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน ได้แก่ น้ำตกโดนหมากถึง และน้ำตกบริพัตร

ประสบการณ์จัดการท่องเที่ยวในพื้นที่

แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนที่มีมาก่อนการเกิดขึ้นของโครงการวิจัย และการจัดการท่องเที่ยวหลังจากได้เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1.การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนก่อนงานวิจัยเข้ามา เป็นการเรียนรู้ประสบการณ์การบริหารจัดการท่องเที่ยว เพื่อนำมาปรับใช้กับทีมวิจัยที่จะดำเนินการจัดตั้งกลุ่มกลไกกลางจัดการท่องเที่ยวในตำบลเขาพระ มี 2 แห่ง คือ การท่องเที่ยวล่องแพแลคลองในหมู่ที่ 4 และการเรียนรู้ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงในหมู่ที่ 3

1.1.ล่องแพแลคลองในหมู่ที่ 4

เป็นการจัดการท่องเที่ยวเอกชน เจ้าของธุรกิจ นายสุรัช แสงทอง สถานที่ทำการ บ้านศรีเกษร หมู่ที่ 4 ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

แนวคิดการจัดตั้งธุรกิจท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน ทำให้คนในพื้นที่เกิดความรักและหวงแหนต่อธรรมชาติมากขึ้น เกิดจิตสำนึกร่วมในการปกป้องดูแลสิ่งแวดล้อมชุมชน และเสริมรายได้ให้กับคนในชุมชน ทุกคนสวนผลไม้ เด็กวัยรุ่น รวมไปถึงรายได้ที่เกิดจากการค้าขายของแม่ค้าในพื้นที่ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามา ที่สำคัญทำให้คนในชุมชนตระหนักที่จะรักษาหมู่บ้านในสะอาดอยู่เสมอ เพราะถือเป็นหน้าตาของชาวบ้านในพื้นที่ เมื่อได้ชื่อว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการที่ผ่านมา มีทั้งกลุ่มราชการ ได้แก่ กลุ่มธนาคาร เจ้าหน้าที่จาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เป็นนักท่องเที่ยวทั่วไป มีนักเรียนโรงเรียนแสงทอง โรงเรียนกอบการและโรงเรียนต่าง ๆ

กิจกรรมที่จัดให้นักท่องเที่ยว กลุ่มส่วนราชการ จะใช้สถานที่ในการจัดเวทีประชุม สร้างกระบวนการเรียนรู้ฐานลูกเสือ ฐานฝึกต่าง ๆ หากเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป มีการเดินทางไกล กิจกรรมเยี่ยมทำความสะอาดกุโบร์ มัสยิด กิจกรรมทำอาหารรับประทานกันเอง

กิจกรรมที่สร้างการเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยว มีการเดินชมป่า อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เรียนรู้เรื่องสมุนไพร นานา ชนิด ชมและเรียนรู้ประวัติถ้ำศรีเกสร

กิจกรรมที่สร้างการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย ชมถ้ำศรีเกสร ช้างในมีความสวยงาม เป็นถ้ำหินย้อย มีค้างคาวและน้ำไหลในถ้ำ ล่องเรือคลองรัตภูมิ กิจกรรมเดินป่าเที่ยวหน้าตกโตนหน้าผา กินข้าวหลามปิ้ง ชิมผลไม้ท้องถิ่น (เงาะ ทุเรียน ลองกอง ลำไย ฯ)

อัตราค่าใช้จ่าย คิดเป็นรายหัว หัวละ 100 บาท ต่อวัน

วิธีการตลาด ประชาสัมพันธ์ผ่านแผ่นพับ และทางเว็บไซต์กูรูศรีเกสร ดอทคอม แจกนามบัตร ขึ้นป้ายไว้นิล และการบอกต่อของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในพื้นที่

การให้บริการเน้น เน้นเรื่องความสะดวกสบายของสถานที่ รอยยิ้ม และเข้าค่ายลูกเสือ สร้างฐานกิจกรรม สร้างกิจกรรมเสริมให้กับชุมชน มีคติ คือ

1.ผู้ดูแลควรจะนึกถึงเป็นสิ่งแรก คือ การอ่านใจลูกค้าเมื่อเขาเข้ามาพัก สีน้ามีลักษณะอย่างไร มีความกังวลหรือเปล่า ดังนั้น เราต้องจัดเตรียมที่พักให้เขาได้เข้าไปวางของพักผ่อน และเตรียมห้องน้ำให้พร้อม ให้เกิดความสบายใจในช่วงแรก

2.ความปลอดภัย ทั้งกิจกรรมล่องแก่ง ชมถ้ำ เดินสำรวจป่า ต้องมีทีมรักษาความปลอดภัยอยู่ตลอด ก่อนที่จะพานักท่องเที่ยว ทางทีมต้องขึ้นไปเตรียมสถานที่ก่อน และในกิจกรรมเดินป่า มองว่า ไม่จำเป็นต้องมีทีมพรานและลูกหาบหลายคน จนเยอะไป แต่ควรเน้นพรานป่าที่มีความรู้ ความชำนาญในเรื่องเส้นทางในป่าได้ดี

3.ควรมีทักษะการเล่าและความรู้ของพันธุ์ไม้และสัตว์ป่าได้ดี เพราะให้นักท่องเที่ยวได้เห็นประโยชน์ของทรัพยากรในป่า และเกิดจิตสำนึกในการร่วมอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ไว้ให้อยู่คู่กับผืนป่า

4.นักท่องเที่ยวและผู้นำทางควรมีกางเกงที่เดินป่า

5.ควรกำหนดจุดที่จะเดินทางให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยว ซึ่งมีความแตกต่างกัน ในกลุ่มผู้ชายและกลุ่มผู้หญิง กลุ่มผู้ที่ชอบเดินป่าเป็นชีวิตจิตใจอาจจะเหมาะกับป่าในภูเขาใหญ่ เส้นทางลำบาก แต่คนทำงานที่มาพักผ่อน อาจเป็นเส้นทางเดินทางความยากและระยะทางลดต่ำลงมา เพื่อไม่ให้เกิดความเหนื่อย

6.ต้องกำหนดและใช้จุดที่น่าสนใจในการท่องเที่ยวครั้งนี้ให้เด่น เพื่อให้เป็นที่จดจำของนักท่องเที่ยว และจำนวนต่อครั้งที่เราสามารถรับนักท่องเที่ยวได้

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เมื่อมีนักท่องเที่ยวติดต่อเข้ามาใช้บริการในพื้นที่ ทางสมาชิกชมรม โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นจะเริ่มเตรียมการทั้งการบริการในพื้นที่ การเตรียมสถานที่พัก และกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจ เพื่อให้เกิดความพร้อมและความพอใจของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งเด็กวัยรุ่นในหมู่บ้านจะเป็นพี่เลี้ยงนักท่องเที่ยว ช่วยกันทำงาน บางคนก็เป็นไกด์ สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ทำให้พวกเขาได้ประสบการณ์ในการทำงาน และมีทักษะการทำงานในด้านต่าง ๆ ทั้งการทำอาหาร ฝายเทคนิคควบคุมเครื่องเสียง ฝายดูแลที่พัก ห้องน้ำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ได้รู้จักการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ ที่พักและการดูแล ซ่อมแซม มีการสร้างที่พักเป็นกระท่อม มีการซ่อมแซมดูแล เปลี่ยนระบบน้ำ ปรับพื้นที่ มีพนักงาน 3 คน

อุปสรรคจากการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว ระบบนิเวศริมคลองคลองเสียหยา ถนนพังการวิ่งเข้าออกของรถบรรทุก โดยเฉพาะหน้าฝน ทำการท่องเที่ยวไม่ได้ เกิดการกัดเซาะของตลิ่งพัง เนื่องจากการทำบ่อทรายจะดูดทรายจากใต้คลองทำให้น้ำจากคลองไหลลงสู่บ่อทรายระดับน้ำไม่สมดุลน้ำข้างบนจะเหือดแห้งลงเรื่อย ๆ และยังกระทบไปยังชุมชนปลายน้ำในตำบลคูหาใต้ น้ำจากบ่อทรายไหลลงคลอง จะมีลักษณะขุ่นข้น นำมาใช้ประโยชน์ไม่ได้ การทำบ่อทรายดูดทรายจากข้างล่างทำให้ตลิ่งพัง ลักษณะของคลองจะกว้างขึ้นเรื่อย ๆ จนลูล้ำเข้าไปในส่วนบุคคล

ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับชุมชน มีการทำงานเป็นทีม ช่วยรักษาสภาพป่าต้นน้ำได้ดี รักษาตลิ่งคลองไม่ให้เกิดการกัดเซาะ เด็กวัยรุ่นในหมู่บ้านได้มีงานทำจากการต้อนรับและบริการนักท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อมในพื้นที่มีความสวยงามและสมบูรณ์ มีต้นไม้ทั้งไม้ริมคลอง และช่วยให้เกิดการฟื้นฟูทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวที่สำคัญ ต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ป่า น้ำ เขา คลอง เพื่อสร้างเศรษฐกิจของชุมชน

1.2. ศูนย์การเรียนรู้เกษตรพอเพียงสวนลุงชิต

เจ้าของศูนย์ท่องเที่ยว นายชิต ขวัญคำ สถานที่ทำการ 50/1 หมู่ 3 อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

แนวคิดการจัดตั้งเป็นศูนย์ท่องเที่ยว พื้นที่บ้านนาสิกเป็นที่ราบเชิงภูเขา เมื่อฝนตกน้ำจะไหลป่าลงมาจากภูเขา เข้าท่วมในพื้นที่อยู่เสมอ เมื่อลุงชิต ขวัญคำได้ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านนาสิก โดยมีพื้นที่ 5 ไร่ 3 งาน 20 ตารางวา มีความต้องการที่จะพัฒนาบ้านนาสิกให้เกิดความเจริญ ลุงชิตได้เข้าฝึกอบรมหมอดินอาสาเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าอยู่หัว และได้มีหน่วยงานของ สปก. กศน. กรมพัฒนาที่ดิน เข้ามาให้ความรู้และให้การสนับสนุนด้านต่าง ๆ จนทำให้บ้านนาสิกหมู่ที่ 3 มีการพัฒนามาจนถึงปัจจุบันและต่อมาได้พัฒนามาเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ ตั้งอยู่ที่ บ้านเลขที่ 50/1 หมู่ที่ 3 บ้านนาสิก ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา เกิดขึ้นโดยเริ่มต้นจากการที่เจ้าของประกอบกิจการหลายอย่างรวมกัน จนเป็นที่น่าสนใจของหน่วยงานและประชาชนทั่วไป การดำเนินงานต้องมีผู้สนใจ 3 คน เป็น

อย่างน้อย ที่ผ่านมามีหลายหน่วยงาน องค์กร มหาวิทยาลัย และโรงเรียนต่าง ๆ รวมทั้งบุคคลที่สนใจ ทั้งในประเทศและต่าง ๆ ประเทศ เช่นประเทศมาเลเซีย หากเป็นบุคคลทั่วไปเจ้าของศูนย์จะดีใจมากที่บุคคลที่เข้ามาเยี่ยมเยียนเป็นราย ๆ เพราะบุคคลเหล่านี้จะกลับไปปฏิบัติจริงในสถานที่จริงของบุคคลนั้น ๆ

จากผู้ที่เข้ามาดูงานทำให้หมู่บ้านมีชื่อเสียง ตำบลมีหน้ามีตา อำเภอมีความภูมิใจ จังหวัดก็มีหน้ามีตาไปด้วย โดยเฉพาะโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว อำเภอรัตนภูมิมาเป็นทีหนึ่ง เมื่อเปิดเป็นศูนย์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรนิเวศ มีแนวคิดว่าจะต้องมีที่พักให้เพียงพอ อย่างน้อย 50 คน และมีสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ จุดเรียนรู้ แนวป่าและน้ำตก

ปัญหาที่พบของการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ คือ หลายหน่วยงานไม่ทำตามสัญญาการให้การปรับปรุงสนับสนุนจากอบต. เช่น เส้นทางเข้าสู่ศูนย์การเรียนรู้ ขาดเอกสารสำหรับแจกให้ผู้มาศึกษาดูงาน อุปกรณ์เครื่องเสียงไม่เหมาะสม ที่พักไม่เพียงพอ

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการมีหลายหน่วยงาน องค์กร และมหาวิทยาลัย หลายแห่ง กศน. ข้าราชการบำนาญ ศูนย์ฝึกอาชีพสตรีภาคใต้ กรมพัฒนาที่ดิน กรมการปกครอง ธ.ก.ส. และบุคคลทั่วไป

กิจกรรมต่าง ๆ ในศูนย์การเรียนรู้ ส่วนมากเป็นการเกษตรและมีการพึ่งพาตนเองให้อยู่รอด มีหลักและฐานการเรียนรู้มากมาย

กิจกรรมที่จัดสำหรับนักท่องเที่ยว จะมีผสมผสาน การให้ความรู้เรื่องการจัดทำสวนแบบพอเพียง โดยฐานการเรียนรู้ 13 ฐาน ได้แก่ (1) ผักพื้นเมืองปลอดสารพิษ (2) หน่อไม้ตง หวาน โดยวิธีการตอน (3) ระบบน้ำ E-wave (4) การเลี้ยงผึ้งเชิงธรรมชาติ (5) การเผาถ่าน (6) เรื่องปุยหมักอินทรีย์ น้ำ (7) การผลิตอาหารสัตว์ เช่น อาหารปลา อาหารไก่ ฯลฯ (8) เลี้ยงไก่พื้นเมือง (9) การเลี้ยงปลาทับทิม (10) เต้าเหาะขะ (11) แปลงขยายพันธุ์พืช (12) กำจัดแมลงศัตรูพืช (13) พืชร่มยาง ร่วมกับกิจกรรมที่ละหน่วยงานจัดมาเอง เจ้าของสถานที่จัดเพียงต้อนรับ และจัดการเรื่องอาหารและที่พัก

อัตราค่าใช้จ่าย ทางอำเภอ มีการตั้ง RATE การดูงานแต่ละครั้ง 2,000 บาท ค่าอาหารต่อคน 100-120 บาท และเบรค 20-25 บาท

การบริการ เริ่มจากการต้อนรับอย่างอบอุ่น ดูงานทั่ว ๆ ไป ตอบปัญหาด้านการเกษตร เศรษฐกิจพอเพียง และการอยู่รอดในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว มีเครือข่ายในหมู่บ้านมาช่วยในการบริการ มีการแบ่งปันผลประโยชน์โดยแบ่งเป็นสัดส่วน ได้แก่ วิทยากรที่เชิญมาให้ความรู้ กลุ่มแม่บ้านที่ทำอาหาร พนักงานต้อนรับ

ผลจากการเรียนรู้ของผู้มาท่องเที่ยว ทำให้รู้จักจังหวัดดีขึ้น รู้จักอำเภอรัตนภูมิมากขึ้น รู้จักตำบลเขาพระมากขึ้น รู้จักหมู่บ้านมากขึ้น รู้จักสถานที่ท่องเที่ยวในตำบลเขาพระเพิ่มมากขึ้น

ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยว เช่น เรื่องขยะ เสี่ยงรบกวนหากอยู่ใกล้ชุมชน

ปัจจัยที่สำคัญมีผลต่อการจัดการท่องเที่ยว คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ในตำบลเขาพระ ลำห้วย ภูเขา น้ำตก แม่น้ำลำคลอง เส้นทางเดินป่า

ความต้องการสนับสนุน ในปัจจุบัน เรื่องการก่อสร้างที่พักหลังเล็ก ๆ จุคนประมาณ 4-5 คนต่อหลัง ประมาณ 10 หลัง ซึ่งมีตัวอย่างแล้ว 1 หลัง การปรับปรุงเส้นทางเข้าสู่ศูนย์การเรียนรู้

2.ประสบการณ์ท่องเที่ยวที่จัดหลังงานวิจัย มี 2 กลุ่มคือ กลุ่มท่องเที่ยวคลองรัตนภูมิในหมู่ที่ 3 และศูนย์ท่องเที่ยวผาชมดาวและน้ำตกโตนหมากลิ้งในหมู่ที่ 8

2.1 กลุ่มท่องเที่ยวชมคลองรัตนภูมิ ในหมู่ที่ 3

สถานที่ทำการอยู่ในหมู่ที่ 3 บ้านนาลึก ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา มีแนวคิดในการจัดตั้งกลุ่ม เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน เพื่ออนุรักษ์สายน้ำ ลำคลองของคลองรัตนภูมิตอนบน

ที่ผ่านมา มีผู้เข้าใช้บริการคือ นักศึกษา ส่วนหน่วยงานก็จะมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กชน. และเป็นนักท่องเที่ยวต่างถิ่น ผู้สูงอายุ

กิจกรรมที่สร้างการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยว ถ่ายทอดประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน และสายน้ำ ที่มาของความอุดมสมบูรณ์ของลำคลอง และการเปลี่ยนแปลงของลำคลอง เปรียบเทียบให้เห็นระหว่างอดีตกับปัจจุบัน

อัตราค่าบริการ คิดเป็นรายหัว หัวละ 200 บาทต่อครั้ง ไม่บวกค่าอาหาร

วิธีการประชาสัมพันธ์ โดยใช้แผ่นพับ และการบอกเล่าปากต่อปากจากการเข้าเวทีประชุมตามโอกาสต่าง ๆ

การบริหารจัดการ จะมีสมาชิกในหมู่บ้าน เยาวชนในตำบลมาให้บริการ มีการแบ่งปันผลประโยชน์ โดยหักค่าใช้จ่ายแล้ว นำเงินเข้ากลุ่มเพื่อเป็นกองทุนให้กับหมู่บ้าน

ผลกระทบที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ การทิ้งขยะลงสู่แม่น้ำ

ประโยชน์ที่เกิดขึ้น เป็นการป้องกันการทำลายสัตว์น้ำ เช่น การเบ็ด การซื้อตปลา ป้องกันการบุกรุกลำคลองสาธารณะ

ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยว ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการทำโครงการท่องเที่ยว ได้สร้างเรือแคนู ไปช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยน้ำท่วมในพื้นที่ใกล้เคียง ยกตัวอย่างเช่น น้ำท่วมหาดใหญ่ น้ำท่วมในสุราษฎร์ธานี ได้มีการส่งสมาชิกเข้าไปช่วยเหลือ

ล่องเรือชมคลองรัตภูมิในหมู่ที่ 3

2.2 แหล่งท่องเที่ยวผาชมดาวและน้ำตกโดนหมากลิ้ง หมู่ที่ 8

หมู่บ้านคลองเขาร้อน หมู่ที่ 8 ได้เริ่มจัดกิจกรรมเปิดการศึกษาดูงานขึ้นเมื่อปลายปี 2548 โดยทางคณะกรรมการหมู่บ้านและเครือข่ายได้เล็งเห็นถึงประโยชน์ของธรรมชาติ โดยมีการจัดกิจกรรมแนะนำสมุนไพร และกล้วยไม้ชนิดต่าง ๆ ให้กับกลุ่มที่มาขอศึกษาดูงาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น กศน. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และกลุ่มอนุรักษ์ต่าง ๆ ส่วนชาวบ้านจะเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม คือ เมื่อผู้มาศึกษาดูงานได้เห็นธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อป้องกันการบุกรุก โดยการสร้างจิตสำนึก

ปัญหาที่พบคือ ความไม่เข้าใจของชุมชน

เมื่อเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว เมื่อปี 2555 โดยมีแนวคิด เพื่อสร้างความเข้าใจในชุมชน สร้างงานสร้างรายได้ อย่างน้อยมีชุมชนบางกลุ่มมีงานทำ ลดการว่างงาน มีสถานที่ทำการท่องเที่ยวอยู่ ณ อาคารประปาบ้านคลองเขาร้อน กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ได้มีการจัดกิจกรรมแล้วคือ กลุ่มเจ้าน้ำมันอำเภอไทย โดยมีกิจกรรมตั้งแต่ เดินขึ้นเขา เพื่อศึกษาสมุนไพร สมุนไพร หิน พันธุ์ไม้ และแมลงต่าง ๆ

การบริหาร โดยคณะกรรมการของศูนย์การท่องเที่ยวคลองเขาร้อน มีการก่อสร้างห้องน้ำ และศาลา รวมถึงเส้นทางท่องเที่ยว มีการให้บริการด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยว บุคคลในชุมชนได้มีส่วนร่วมในแนวคิด อยู่กันเป็นกลุ่ม มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะ ป่าไม้

การจัดการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

ชะลอการบุกรุกตัดไม้บนภูเขาได้ จากเป้าหมายการทำโครงการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวในตำบลเขาพระ เพื่อต้องการให้คนเข้าไปตรวจตราสภาพความอุดมสมบูรณ์ป่าไม้มากขึ้น ทั้งสร้างกลไกให้มีคนนอกเข้ามาท่องเที่ยวความสวยงามในหมู่บ้าน และ

สร้างองค์ความรู้ ความตระหนักให้กับคนในพื้นที่ ต่อทรัพยากรที่มีอยู่ ที่ผ่านมามีการจัดตั้ง คณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวแต่ละหมู่บ้าน เช่น ในหมู่ที่ 6 ทางคณะกรรมการได้ทำการขึ้นไป ตรวจตราป่าบนภูเขา และพบการบุกรุกตัดไม้มากขึ้น จึงได้พูดคุยหารือกับคนที่เข้าไปตัดไม้ใน ป่า ส่งผลให้หยุดการตัดไม้บนภูเขาไปได้ระยะหนึ่ง แต่ก็หวนกลับมาตัดไม้อีก เมื่อขาดการ พุดคุยด้วยกัน

จุดเด่นของทิววิชัยในโครงการนี้ คือ ทิววิชัยส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน มีกำนันตำบลเขา พระเป็นหัวหน้าโครงการ และมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นักพัฒนาแกนนำชุมชน ทิมพราน เติ่นป่า ทำให้สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการทำโครงการ โดยเฉพาะข้อมูลป่าไม้ที่โดนบุกรุก นำเสนอในเวทีประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ณ ที่ว่าการอำเภอรัตนภูมิ ข้อมูลส่วนหนึ่งเกิดการ ผลักดันงานของอำเภอและจังหวัดสงขลาให้สอดคล้องกับนโยบายการดูแลป่า ซึ่งเป็นนโยบาย ระดับประเทศ และเข้าสู่โครงการจัดการป่าและที่ดินจังหวัดสงขลา

ด้านนักท่องเที่ยว ทิววิชัย และชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมทดลองจัดการท่องเที่ยวใน ตำบลเขาพระ เมื่อได้ขึ้นไปเห็นความอุดมสมบูรณ์ของป่าบนภูเขาที่มีความสวยงามเทียบเท่ากับ แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในประเทศไทย ทำให้รู้สึกภูมิใจ คุณวรรณี หลงอัน หนึ่งในทิววิชัยได้ เล่าอย่างภาคภูมิใจว่า ตั้งแต่เกิดมาจนอายุ 30 กว่าปี ไม่เคยขึ้นไปเที่ยวบนภูเขา และไม่เคยมารู้ว่า มีสถานที่สวยงามอย่างน้ำตกนางไพร ที่ขึ้นไปพบ ทำให้รู้สึกหวงแหนและอยากให้คนในชุมชน ได้เห็นสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านี้ และให้ข้อเสนอแนะว่า การพาชาวบ้านขึ้นไปท่องเที่ยวและเห็น ความสวยงามในหมู่บ้านมีผลต่อการกระตุ้นให้ชุมชนหันมาสนใจเรื่องการดูแลป่ามากขึ้น

ปัญหาอุปสรรคในการทำโครงการ เครือข่ายแต่ละหมู่บ้านขาดทีมงาน และการจัดตั้ง ทีมกลุ่มย่อยรวมทั้งการบริหารจัดการยังไม่มีวามแน่นอน

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

จากการดำเนินงานศึกษาข้อมูล และทดลองปฏิบัติการท่องเที่ยวเพื่อหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกลุ่มต่าง ๆ และกลุ่มแหล่งเรียนรู้ของชุมชนสู่การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำเขาพระ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในตำบลเขาพระ สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ร่วมกัน 6 หมู่บ้าน

จากการศึกษาศักยภาพของชุมชนผ่านการเก็บข้อมูลและปฏิบัติการทดลองนำเที่ยวจึงทำให้พบว่าศักยภาพของชุมชนสำหรับจัดการท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้ ความเป็นแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ ด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งมีข้อสรุปศักยภาพในแต่ละด้านดังนี้

1.1. ความเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทุกพื้นที่ที่มีศักยภาพของความเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ทั้ง 6 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 11 มี วัดถ้ำเขาพระ ซึ่งถือเป็นโบราณสถาน ที่เป็นคุณค่าของชุมชน เป็นประวัติศาสตร์ที่ควบคู่มากับชุมชน มีสมุนไพรมากมายในหมู่บ้านได้บริหารจัดการให้เกิดขึ้น พร้อมทั้งมีสวนสมุนไพรซึ่งเป็นชมรมของสม.ประจำหมู่บ้าน

หมู่ที่ 10 มี แหล่งธรรมชาติที่เป็นป่าเขาดิบ ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำหนึ่งของคลองรัตนภูมิ มีสภาพป่าที่กำลังฟื้นฟูจากการถูกทำลาย มีวิถีชีวิตของชาวป่าที่อาศัยอยู่ในป่าต้นน้ำ และวิถีการทำเกษตรผสมผสานของชาวบ้าน และถ้ำที่เป็นตำนานของคนในพื้นที่ มีน้ำตกบริพัตรที่มีร่องรอยจารึกของสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เจ้าฟ้าพระองค์นี้เป็นพระราชโอรสพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

หมู่ที่ 8 มีแหล่งธรรมชาติที่เป็นภูเขาป่าร้อนชื้น มีพันธุ์ไม้ที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ ได้แก่ รongเท้านารี มีจุดชมวิว ลานกิจกรรม และวิถีชีวิตคนกับการหาของป่า

หมู่ที่ 6 มีแหล่งธรรมชาติที่เป็นป่าต้นน้ำของคลองรัตนภูมิ และมีพันธุ์ไม้ที่ยังคงสมบูรณ์ มีน้ำตกในตำนาน และมีแหล่งจุดชมวิว

หมู่ที่ 4 มีแหล่งธรรมชาติที่เป็นลำคลอง ถ้ำศรีเกสร ซึ่งมีตำนานความเชื่อ

หมู่ที่ 3 มีลำคลองที่มีพืชพันธุ์ ที่ควรอนุรักษ์

ด้วยพื้นที่ตำบลเขาพระ เป็นพื้นที่ที่มีสภาพเป็นพื้นที่ภูเขาจึงเป็นป่าต้นน้ำโดยธรรมชาติ อยู่ระหว่างเทือกเขาสันกาลาคีรีและเทือกเขาบรรทัด เป็นตำบลชายแดนระหว่างจังหวัดสงขลา และสตูล ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตก จึงมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นป่าไม้ ต้นน้ำ น้ำตก ถ้ำ และลำคลองสายน้ำ รวมถึงแหล่งโบราณสถานที่มีควบคู่มากับการจัดตั้งชุมชนของคนในพื้นที่

1.2 ด้านการบริหารจัดการ จากการทดลองท่องเที่ยวและการถอดบทเรียนจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการของทีมงานยังเป็นจุดอ่อนของทีมงาน ทั้งด้านคน(ทีมงาน) ภารกิจและบทบาทรวมถึงทักษะความชำนาญ เช่น ไกด์นำทาง มีองค์ความรู้แต่ไม่สามารถสื่อสาร บอกเล่าข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน ชูรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวบางจุด เช่น การล่องเรือและการเดินป่า ยังไม่มีระบบรักษาความปลอดภัยที่ชัดเจน ฝ่ายการเงินยังไม่มีการจัดระบบเรื่องการเงินและการตลาด การบริการ การจัดการฐานข้อมูลที่ดีในการสร้างการเรียนรู้ รวมทั้งการวางกติกาของชุมชนต่อการท่องเที่ยว

1.3 ด้านกิจกรรมและกระบวนการ จากการทดลองท่องเที่ยวและการถอดบทเรียนพบว่า สำหรับด้านกิจกรรมและการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยว จะเป็นลักษณะการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในระหว่างการเดินทาง เช่น พันธ์ไม้ต่าง ๆ ที่พบในพื้นที่ พืชสมุนไพร น้ำตก และภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ

อย่างไรก็ตามก็ยังคงขาดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทีมงานไม่สามารถเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ หรือโบราณสถานในแหล่งต่าง ๆ เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและสังคม ที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์หรือฟื้นฟู เนื่องจากส่วนหนึ่งเกิดจากข้อจำกัดด้านการสื่อสาร ส่วนที่ 2 เกิดจากขาดการวิเคราะห์ข้อมูลที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของทั้งคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่ให้เห็นชัดเจนเป็นรูปธรรมได้ว่าธรรมชาติที่มีในพื้นที่ส่งผลประโยชน์ต่อชุมชนโดยตรงโดยอ้อมอย่างไรบ้าง และส่งผลต่อคนนอกพื้นที่ที่เป็นรูปธรรมทั้งทางตรง ทางอ้อมอย่างไรบ้าง ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะนำมาซึ่งความตระหนักของนักท่องเที่ยว รวมทั้งชาวบ้านในพื้นที่ รวมถึงผู้เกี่ยวข้องได้

1.4 องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม จากการทดลองท่องเที่ยวและถอดบทเรียนครั้งนี้ ได้ทำให้นักวิจัยได้ข้อสรุปว่า ที่ผ่านมามีการสร้างการมีส่วนร่วมให้กับชุมชน มีการดำเนินการน้อยมาก เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นการประชุมของทีมงานแต่ละหมู่บ้าน ยังไม่ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม และเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง

2.แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยการเชื่อมโยงการเรียนรู้ 6 หมู่บ้าน

แนวทางจัดการท่องเที่ยวโดยการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ แบ่งเป็น 2 ระดับคือ 1) ระดับหมู่บ้านจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง 2)การจัดตั้งเป็นศูนย์การท่องเที่ยวตำบลเขาพระ โดยมีศูนย์ประสานอยู่ที่ กศน.ตำบลเขาพระ

ระดับหมู่บ้านจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง มี 3 แห่งได้แก่

1. การล่องเรือชมสายน้ำคลองรัตนภูมิ ในพื้นที่หมู่ที่ 3 ซึ่งมีการจัดบริการท่องเที่ยวให้กับลูกค้าแล้ว ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่มาจากเครือข่าย มีการจัดสรรประโยชน์ให้กับสมาชิกของกลุ่ม มีการหาแหล่งทุนในการจัดซื้อเรือเพื่อบริการลูกค้า

2. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง สวนลุงชิต ขวัญคำ จากเดิมที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ มีผู้สนใจมาดูงานจากหลายหน่วยงานหลายพื้นที่ ขณะนี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเกษตรวิถีพอเพียง ซึ่งก่อให้เกิดรายได้กับครอบครัวลุงชิตและสมาชิกของหมู่บ้าน

3. กลุ่มจัดการท่องเที่ยวนำตกโดนหมากลิ้ง เดิมมีการจัดการท่องเที่ยวโดยถือว่าสถานที่แห่งนี้แหล่งเรียนรู้ให้กับนักศึกษาทั่วไป แต่ปัจจุบันมีการก่อร่างของคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยว มีการจัดตั้งสถานที่ทำการท่องเที่ยว และการจัดโครงสร้างด้านการบริหารจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

ระดับศูนย์การท่องเที่ยวตำบลเขาพระ

เป็นศูนย์รองรับสำหรับจัดการท่องเที่ยวให้กับผู้ที่สนใจ ทั้งการศึกษาดูงานชาติป่าต้นน้ำ ถ้ำต่าง ๆ โบราณสถาน วิถีชีวิตการทำเกษตรที่อยู่ร่วมกับป่า ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ในพื้นที่ และการล่องเรือชมธรรมชาติ โดยมีกำนันตำบลเขาพระเป็นผู้ประสานงาน

อย่างไรก็ตามศูนย์การท่องเที่ยวแห่งนี้ยังไม่เปิดอย่างเป็นทางการ เพราะต้องมีการจัดโครงสร้างองค์กรและการจัดวางแผนการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งอยู่ระหว่างการเตรียมความพร้อม

3. การบริหารจัดการกลุ่มและเครือข่ายการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นควรเป็น

3.1 การบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายท่องเที่ยว

การบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายจัดการท่องเที่ยวในตำบลเขาพระ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มกลไกกลางตำบลเขาพระ และกลุ่มเครือข่ายย่อยแต่ละตำบล

กลุ่มกลไกกลางตำบลเขาพระ

ทำหน้าที่จัดกระบวนการและโปรแกรมการท่องเที่ยวในภาพรวมของตำบลเขาพระ เชื่อมโยงและจัดทำหลักสูตรการท่องเที่ยวในตำบล การจัดการบริหารกลุ่มคนทำงาน มีกติกางานร่วมกัน การจัดการบริหารการเงินในส่วนรายได้จากนักท่องเที่ยวและการกระจายรายได้สู่ชุมชน การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของตำบลเขาพระ และการจัดกระบวนการต้อนรับนักท่องเที่ยวเมื่อมีการติดต่อประสานเข้ามา ทีมกลไกกลางจะเป็นชุดแรกที่ทำหน้าที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวเมื่อได้มีการติดต่อประสานงานเข้ามา และเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงตำบลเขาพระ ก่อนที่จะมีการประสานงานให้กลุ่มเครือข่ายในตำบลที่นักท่องเที่ยวต้องการเข้าไปท่องเที่ยวเข้ามาดำเนินการจัดกระบวนการท่องเที่ยว

การบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายย่อยแต่ละหมู่บ้าน สำหรับหมู่บ้านที่มีการจัดกิจกรรมมาก่อนงานวิจัย ก็มีการบริหารในระบบเดิม สำหรับหมู่บ้านที่เริ่มรวมกลุ่มกัน จัดตั้งเป็นกลุ่มท่องเที่ยว ก็จะมีการวางระบบโครงสร้างของกลุ่มองค์กร แบ่งบทบาทหน้าที่ และทดลองปฏิบัติการ เพื่อสรุปบทเรียนกันไป

4.การจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวมีผลต่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

เกิดการชะลอการบุกรุกตัดไม้บนภูเขาได้ โดยเฉพาะในพื้นที่หมู่ที่ 6 ซึ่งยังคงมีพันธุ์สมบูรณ์ เนื่องจาก ทางคณะกรรมการได้ทำการขึ้นไปตรวจตราป่าบนภูเขา และพบการบุกรุกตัดไม้มากขึ้น จึงได้พูดคุยหารือกับคนที่เข้าไปตัดไม้ในป่า ส่งผลให้หยุดการตัดไม้บนภูเขาไปได้ระยะหนึ่ง แต่ก็หวนกลับมาตัดไม้อีก เมื่อขาดการพูดคุยด้วยกัน เพราะฉะนั้นการจัดให้มีการท่องเที่ยวก็ส่งผลให้เกิดการตรวจตราป่าควบคู่กันไป

ด้านนักท่องเที่ยว ทีมวิจัย และชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมทดลองจัดการท่องเที่ยวในตำบลเขาพระ เมื่อได้ขึ้นไปเห็นความอุดมสมบูรณ์ของป่าบนภูเขาที่มีความสวยงามเทียบเท่ากับแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในประเทศไทย ทำให้รู้สึกภูมิใจ ทำให้รู้สึกห่วงแหนและอยากให้คนในชุมชนได้เห็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าไปสู่การดูแลรักษาป่า

ทีมวิจัยได้รับคำแนะนำ แนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้จากนักท่องเที่ยว เช่น เรื่องของการดูแลป่าไม้ และการไม่ทิ้งขยะให้เป็นมลพิษของป่า ส่งผลต่อความยั่งยืนของป่า

เกิดกลไกในเชิงนโยบายระดับอำเภอที่ขานรับนโยบายการสำรวจและแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าของผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา

การเรียนรู้ของทีมวิจัยระหว่างการดำเนินงาน

สิ่งที่ได้เรียนรู้ว่าป่าต้นน้ำ ล้ำคลองถูกทำลายมากขึ้นกว่าในอดีต ทั้งที่ก่อนมาทำวิจัยก็รู้ว่าป่าถูกทำลาย แต่มาในช่วงทำวิจัยได้รู้มากขึ้น โดยเห็นจากการที่ได้เดินตรวจป่าอยู่เสมอ และช่วงทำกิจกรรมเดินสำรวจ ก็มีการเดินตรวจป่าไปด้วย

ความเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าและลำคลอง ในสมัยเด็ก ๆ สังเกตได้ว่าน้ำคลองระน้ำบ้านมีระดับเอว แต่ปัจจุบันน้ำตื้นมาก แห้งขอด มาในช่วงที่ทำวิจัยเริ่มเจาะลึก และเรียนรู้สภาพป่าต้นน้ำจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เห็นสภาพป่าริมคลองถูกน้ำกัดเซาะและเกิดการบุกรุกป่า มีการทำบ่อทรายเพิ่มขึ้นในปัจจุบันมีมากถึง 14 บ่อ ที่กำลังดำเนินการอยู่ในพื้นที่ตำบลเขาพระ หากรวมบ่อที่สร้างแล้วมีประมาณ 20 บ่อ ในขณะที่สวนที่อยู่ริมคลองถูกน้ำกัดเซาะพังเช่นกัน สภาพน้ำในคลองเริ่มแห้ง ซึ่งอาจจะพยากรณ์ได้ว่าคลองลำแขงในหมู่ที่ 6 น้ำอาจจะแห้งในอีก 2 ปี ข้างหน้า โดยดูจากสภาพป่าต้นน้ำที่ถูกบุกรุกมากขึ้นในพื้นที่หมู่ที่ 6 และในหมู่ที่ 10 เป็นพื้นที่โดนบุกรุกหนัก ทั้งชาวบ้าน ชุมชน และหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบอ่อนแอ ไม่มีการเฝ้าระวังและจับกุมผู้บุกรุก

แต่ในขณะเดียวกันก็เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านดีเรื่องป่าต้นน้ำ ชาวบ้านและทีมวิจัยสามารถรักษาการบุกรุกป่าได้ดีขึ้น โดยเฉพาะในหมู่ที่ 6 และ 8 ซึ่งทีมวิจัยได้ใช้โอกาสการประชุมในชุมชน ชี้แจงให้ผู้ที่อยู่ในเขตป่า และจากการเดินสำรวจป่า ได้มีการพูดคุยกับชาวบ้านที่บุกรุกโดยตรงให้รู้ถึงโทษของการบุกรุกป่า เป็นการพูดคุยชี้แจงให้เข้าใจในเรื่องการบุกรุกป่า จนเป็นข้อตกลงร่วมกันของหมู่ที่ 6 หากพบว่าใครบุกรุกจะมีการจับกุม ซึ่งสามารถกันพื้นที่ป่าไว้ได้ เนื่องจากบุคคลเหล่านั้นเป็นคนในพื้นที่ดั้งเดิมและมีความเชื่อถือกัน

ด้านการทำงานของทีมวิจัย ได้เรียนรู้ทีมงาน เข้าใจในกระบวนการทำงานวิจัย การวางแผนก่อนการทำงาน ได้รู้จักทีมงานมากขึ้นและรู้จักกัน

กระบวนการวิจัยนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในชุมชน

คนในชุมชนได้เรียนรู้ว่าขณะนี้ทางทีมวิจัยกำลังทำอะไร ซึ่งจากการจัดเวทีประชาคม ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นและเสนอตัวเข้าร่วมกับทีมงาน และยินดีที่จะมีโครงการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในเขาพระ เพื่อเป็นการป้องกันป่าต้นน้ำ และช่วยเหลือประสานงานให้ในการทำกิจกรรม

เกิดการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างไม่เป็นทางการในหมู่ที่ 3 เกิดขึ้นเมื่อพบว่าศักยภาพของพื้นที่ตนเองสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ คือ ล่องเรือ โดยใช้วิธีการประชาสัมพันธ์จากเวทีประชุมต่าง ๆ จนมีเครือข่ายเข้าร่วมไปท่องเที่ยว จนเกิดรายได้ให้กับกลุ่ม

ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานวิจัย

ความไม่ปลอดภัยในช่วงทำกิจกรรมสำรวจป่า และยังเกิดความไม่เข้าใจการทำกิจกรรมของคนในชุมชน และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ที่มีต่อทีมวิจัย ซึ่งเป็นปัญหาในช่วงแรก ที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้และชาวบ้านในชุมชนเข้าใจว่าทีมวิจัยไปตรวจป่า ซึ่งได้มีการแก้ไขโดยการคุยกับชาวบ้าน และได้พูดคุยในวงประชุมประเด็นทรัพยากรเขาพระ ณ ที่ว่าอำเภอรัตนภูมิ โดยกำนัน และผู้ใหญ่บ้านเขาพระ ได้ทำการชี้แจง และได้นำผลการทำโครงการกิจกรรมเดินสำรวจเขาพระให้นายอำเภอรัตนภูมิ และผู้นำในวงประชุมได้รับทราบ ทำให้นายอำเภอรัตนภูมิได้รับทราบและมองเห็นปัญหาพื้นที่เขาพระ จึงได้จัดประชุมประเด็นทรัพยากรเขาพระอีกครั้ง และในครั้งนี้นี้ทีมวิจัยได้นำเสนอข้อมูลและเสนอเป็นตัวแทนผู้ดูแลป่า ได้ทำความตกลงร่วมกันในเวทีเรื่องการอยู่ในป่า และเสนอให้มีการจัดเวทีขึ้นมาโดยให้นายอำเภอเป็นประธาน ซึ่งกระบวนการนี้ผลักดันโดยนักวิจัย ให้ทีมวิจัยร่างกรอบบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการว่ามีใครบ้าง หลังจากนั้นจะเรียกชาวบ้านคุย ตั้งกฎกติกา และแต่งตั้งคณะกรรมการซึ่งแบ่งเป็น 2 ชุดคือชุดใหญ่กับชุดเล็ก

การบริหารงบประมาณแบบมีส่วนร่วม บางกิจกรรมไม่ได้วางแผนการจ่ายเงินร่วมกัน จึงทำให้งบประมาณจ่ายเกินแผนงานที่ตั้งไว้ ซึ่งได้มีการทำความเข้าใจและมีการปรับลดงบประมาณในกิจกรรมที่เหลือ

ด้านการมีส่วนร่วมต่อกระบวนการวิจัย

ชาวบ้านเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมเป็นแนวกันชนให้ชาวบ้านรักษาพื้นที่ป่าเอง โดยที่ไม่บุกรุก ซึ่งทำได้ดีในหมู่ที่ 6 หลังจากที่มีผู้ใหญ่บ้านและทีมวิจัยได้พูดคุย จนชาวบ้านมีความเข้าใจและหยุดการบุกรุกป่า ส่วนหมู่ที่ 10 ยังไม่สามารถประสานชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม เพราะคนส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัดที่เข้ามาทำการซื้อที่ดินผ่านคนในพื้นที่ และมีแนวโน้มการบุกรุกทำลายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งบางส่วนเป็นคนที่มียุทธวิธีมาจากพื้นที่อื่น

ข้อคิดเห็นและข้อสังเกต ข้อเสนอแนะ

ทีมงานวิจัย

1.ควรทำงานให้สอดคล้องกับแผน ทุกครั้งที่มีการทำกิจกรรมควรจัดทีมให้พร้อม และแบ่งเป็นฝ่ายจัดเก็บข้อมูลและฝ่ายภาคสนาม เพื่อให้ได้งานที่เหมาะสมกับทีมวิจัยในความถนัดต่าง ๆ

2.ควรมีการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกเรื่องอัตลักษณ์ของจุดท่องเที่ยวในแต่ละจุดต่อการจัดการท่องเที่ยว

1.การฝึกทักษะด้านการบริหารจัดการ การเป็นไกด์นำเที่ยวการถ่ายทอดข้อมูลที่นำเสนอเพื่อนำสู่การสร้างความตระหนักและจิตสำนึกให้กับนักท่องเที่ยว เช่นเรื่องการแนะนำพันธุ์ไม้ ความสำคัญของพันธุ์ไม้ทั้งต่อระบบนิเวศและต่อการใช้ประโยชน์ของคนในพื้นที่ หากป่าไม้หายไปหรือเปลี่ยนแปลงไปจะส่งผลต่อคนในพื้นที่อย่างไร

2.การจัดเตรียมอาหาร และการบริการที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เช่น ในพื้นที่ที่เป็นป่าเขาควรเป็นอาหารที่มีน้ำหนักเบา และการเข้าชมต่าง ๆ

3.การประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับผู้จัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวน เพื่อให้รับรู้ร่วมกันในการจัดการท่องเที่ยว และการอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ป่าไม้

4.การรักษาความปลอดภัย จะมีชุด ชรบ.และทีมจัดการท่องเที่ยวคอยเปลี่ยนเวรในการรักษาความปลอดภัย และมีอุปกรณ์รักษาความปลอดภัย โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงควรมีอุปกรณ์เครื่องมือที่รักษาความปลอดภัยได้ทัน เช่น เชือก

5.สร้างการมีส่วนร่วมให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมจัดการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนต่อการดูแลรักษาป่า ก่อนที่จะเปิดการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับบุคคลภายนอก

6.ห้องน้ำ จะจัดทำส้วมซึมในจุดที่เป็นที่พัก โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

7.การจัดการขยะ ให้นำลงมาทิ้งข้างล่าง โดยรับผิดชอบในตนเอง และทีมกลางเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ